

P.M.

rörande den svenska småindustrien,

utarbetad inom

INDUSTRIENS UTREDNING SINSTITUT.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Den svenska småindustrien	1
Småindustriens och hantverkets omfattning	2
Driftsdecentraliseringens orsaker	5
Småindustrien, företagsamhetens art	8
Småindustri - hemindustri - hemslöjd	22
Den större industriens decentralisering	25
II. Aktuella problem inom småindustri och hantverk.	29
Finansieringsfrågan, statlig utlåning	29
Avsättningsfrågan, kostnadskalkylering	42
Arbetsmarknads- och transportförhållanden	49
III. Småindustri i Norrland?	55
Försörjningsläge, industrimentaliteten	55
Yrkeskunnigheten, utflyttningen	58
Lägesfaktorer, småindustriens inriktning	61
Länsföreningarna	68
	Bil.
IV. Bilagor	
Statistiska tabeller	I
Industriföretag inom Reftete landsfiskalsdistrikt	II
Skinsindustrien i Malung	III
Statliga lånefonder	IV
Företagarföreningar	V

I.

Den svenska småindustrien.

1/. Begreppet småindustri.

Att fastställa vad som innefattas i ordet småindustri är en i det närmaste omöjlig uppgift. Detta beror på att småindustrien utgör en mellanform mellan hantverk och industri i egentlig mening, utan någon klar avgränsning åt någotdera hållet. Under begreppet småindustri i vidare bemärkelse, sådant det i allmänhet fattas, inordnas företag, vilka varken kunna räknas till hantverk eller till industri och vilka alltså till största delen äro övergångsformer. Småindustrien i trängre bemärkelse, såsom ett särskilt slag av företagsamhet, torde vara mycket svår att särskilja."Det behöves blott erinras om att å ena sidan inom vissa produktionsgrenar arbetets natur och sättet för verksamhetens bedrivande m.m. äro sådana, att branscherna i fråga enligt allmänt vedertagen uppfattning helt äro att anse som hantverk, oberoende av antalet sysselsatta personer, omsättningens storlek, förekomsten av maskinella anordningar o.s.v. på de enskilda arbetsställena, medan å andra sidan vissa produktionsgrenar av gammalt och alltjämt i sin helhet inordnas i den egentliga industrien utan hänsyn till de ingående särskilda företagens storleksordning". (V. Källström i Komm. Meddel., 1935, nr. 19).

Till dessa svårigheter kommer att mycket sällan anläggningsstorleken sammanfaller med företagsstorleken. Därigenom uppstår frågan, om man vid definitionen skall fästa uppmärksamheten vid de tekniska enheternas storlek, alltså graden av driftskoncentration eller vid företagets omfattning. Ytterligare en omständighet komplicerar frågeställningen, den nämligen att industri och hantverk i kombination med annan näring (handelsrörelse) torde utgöra en av småindustriens förnämsta uppenbarelseformer. Att under sådana omständigheter avgöra vad som är småindustriell verksamhet eller icke

blir mången gång en ren bedömningsfråga t.o.m. i det enskilda fallet.

2/. Statistiska uppgifter.

Rent schematiskt kan man naturligtvis begränsa begreppet småindustri till att avse företag eller arbetsställen med ett arbetarantal inom vissa gränser (exempelvis företag med 4-10 anställda) eller med en försäljningssumma per år av viss storleksordning. Men detta måste av anförda skäl ge en mycket ofullständig bild av småindustrien som självständig företeelse. Härvid är även att ta i betraktande, att vi ej ha någon fortlöpande statistik omfattande "hantverk och därmed jämförliga hanteringar". Genom Kungl. Maj:ts skrivelse till Kommerskollegium den 22 november 1912 och en kompletterande Kungl. kungörelse den 16 maj 1913 föreskrevs, att berättelsen om industri vart femte år fr.o.m. 1915 även skulle redovisa alla hantverk och därmed jämförliga hanteringar. Denna redovisning skulle grundas dels på förteckningar upprättade av vederbörande ortsmyndigheter, dels på frågekort, avsedda att ifyllas av hantverkarna själva. Dessa bestämmelser kommo aldrig att tillämpas, då hantverkarna sedermera dispenserades från skyldigheten att fylla i frågekorten. Någon officiell statistik över hantverket och den mindre industriella företagsamheten finnes därför ej i Sverige. Man får gå tillbaka till företagsräkningen 1931 för att få en överblick över dessa företagsformers omfattning. I industristatistiken medtagas endast företag, vilka ha en omsättning på minst 15.000 kr. eller vilka ha lägst 10 arbetare. För de olika företagens fördelning i storleksgrupper efter arbetarantal redogöres i "Industri" endast vart femte år, senast år 1935.

Småindustriens och hantverkets omfattning.

1/. Uppskattning på grundval av företagsräkningen 1931.

I Kommersiella Meddelanden nr. 19, 1935, har Viking Källström gjort ett försök att uppskatta hantverkets och småindustriens omfattning i Sverige. "Metoden har varit den, att, efter systematiskt jämförande genomgång av primärmaterial för dels 1931 års företagsstatistik, dels företagsräkningen, de i industristatistiken redovisade företagen

inom respektive verksamhetsgrenar frånskilts, varpå det återstående materialet bearbetats såsom representerande hantverksartad och därmed jämförlig småindustriell rörelse. Metoden ifråga bygger givetvis principiellt på bl.a. två förutsättningar, nämligen dels att såväl företagsräkningens som industristatistikens primärmaterial praktiskt taget icke företer några luckor, dels att industristatistikens avgränsning av (den egentliga) industrien är fullt försvarlig samt konsekvent genomförd". Från och med 1926 redovisas i Industri anläggningar med antingen minst 10 arbetare eller ett produktvärde av 15.000 kr. resp. förädlingslön 4.000 kr. För guld- och silvervarufabriker samt vissa livsmedels- och konfektionsfabriker är värdegränsen högre (50-75.000 kr.). Därav framgår, hur godtycklig och ofullständig den bild av "hantverkets och småindustriens omfattning" blir, till vilken man framkommer med användande av de beräkningsgrunder, för vilka V. Källström i sitt ovan citerade yttrande redogjort. Det är emellertid ett sätt att överhuvud få ett begrepp om de tal det här rör sig om och dessutom framkomma vissa allmänna karakteristika. "Hantverket och småindustrien skulle år 1931 i Sverige omfatta 99.430 företag, motsvarande icke mindre än 86,9 % av samtliga företag inom industriell och hantverksartad rörelse överhuvud. Med hänsyn till sin relativa betydelse, vilken antydes av omsättningens storlek och antalet sysselsatta personer, stå dock hantverksföretagen tillbaka för den egentliga industrien, i det deras sammanlagda omsättning, 2.203 milj. kr., endast representerar 28,0 % och totala antalet sysselsatta 352.535 st. 40,4 % av all industriell och hantverksmässig rörelse tillsammans". Av tabellen framgår hur många av varje verksamhetsgrens företagsenheter, som ligga under den i industristatistiken dragna gränsen. Man får m.a.o. vissa jämförelsetal, vilka för varje verksamhetsgren i största allmänhet visar driftskoncentrationens omfattning. Det mest påfallande är därvid att de flesta verksamhetsgrenarna under rubriken "Industri

och hantverk i kombination med annan näring" till 100 eller i det närmaste 100 % ligga "under strecket". I övrigt är den starkaste decentraliseringen att söka vid beställningstillverkning, livsmedelsproduktion, reparationsverksamhet, mekanisk och annan, och bland de fria hantverksyrkena. En sammanställning av verksamhetsgrenarna ordnade efter en fallande skala, vilken utgöres av antalet inom företag "under strecket" sysselsatta personer i procent av resp. verksamhetsgren har verkställt i bilaga I, tabell 1. För ett närmare studium hänvisas till Kommersiella Meddelanden 1935 nr. 19.

En något fullständigare totalbild ger den bearbetning av företagsräkningens uppgifter, som visas i bilaga I tab. 2 och 4. I ren produktionsverksamhet finner man, att ungefär 98 % av alla företag är av en storleksordning, där antalet anställda understiger 50 och att nära hälften är rent hantverk, företagaren är den ende anställda. Arbetarantalet inom företag med mindre än 50 anställda utgör dock endast 42,5 % av totalantalet, omsättningen 36,5 % och drivkraften 26,5 %. Inom "Industri och hantverk i kombination med annan näring" utgöra företagen under 50-gränsen 98,4 %. Att vi här ha att göra med småaffärer framgår av att största antalet företag är att finna inom gruppen 2-3 arbetare pr arbetsställe. Arbetarantalet under 50-gränsen utgör 69 % av totalantalet inom denna huvudgrupp, 125.374 (727.397 för ren industri och hantverksproduktion). De anförda talen visa alltså en relativt starkare förskjutning mot små enheter inom den produktion, som är förenad med annan näring, vanligen handelsrörelse.

2/Industri- Tabellerna 3, 5, 6, 7 och 8 i bilaga I visa hur industri-
statistikens
uppgifter. statistiken avspeglar den kraftiga rörelsen mot mindre anlägg-
ningsenheter sedan 1913. Företag med mindre än 10 anställda
hade 1913 5,8 % av totalantalet anställda i sin tjänst, 1935
var motsvarande siffra 10,0 %. Förskjutningen i denna rikt-
ning är genomgående och tarvar en grundligare utredning än som
här är möjlig. Några synpunkter på decentraliseringsproblemet
skola dock i det följande anföras.

Driftsdecentraliseringens orsaker.

Sammanfattningsvis diskuteras nedan de faktorer, som i huvudsak avgöra driftskoncentrationens omfattning. Att någon av dessa i något fall är allena avgörande för driftsenhetens storlek torde vara sällsynt; vanligen bestämmes denna liksom även lokaliseringen under samverkan av flera olika förutsättningar.

1/Den mest ekonomiska storleken av produktionsenheten.

Att produktionsenhetens mest ekonomiska omfattning vid viss industriell verksamhet är av begränsad storleksordning innebär, att inom denna art av produktion mycket hastigt den gräns nås, utöver vilken ytterligare driftskoncentration ej är lönande på grund av proportionellt eller mer än proportionellt stegrade kostnader. Det är emellertid tydligt, att denna maximigräns icke är konstant för varje given produkt utan varierar i betydande grad med den tekniska utvecklingen inom varje produktionsområde. Denna utveckling går, liksom näringslivets i allmänhet, mot en större differentiering och nyansering av produktionsmetoderna, därvid till viss grad influerad av en konsumtion, som ställer allt större krav på rikhaltigt urval.

2/Omfattningen och karaktären av den marknad, på vilken produkten avsettes.

Företagsenheternas storlek är givetvis beroende av marknadens storlek. Ordet marknad avser då antingen marknaden i dess helhet eller avsättningen inom ett begränsat område. Är i det förra fallet den totala efterfrågan av produkten obetydlig eller av speciellt slag, drages därigenom även gränser för produktionsenhetens storlek. I det andra fallet förutsättes, att marknaden genom yttre omständigheter, exempelvis transportförhållanden, legala bestämmelser, nödvändigheten av personlig kontakt mellan tillverkare och beställare o.s.v., begränsats och att framställningen därför med fördel endast bedrivs lokalt. Kommunikationsväsendets synnerligen kraftiga utveckling har i dessa hänseenden vidgat marknadsgränserna och därför verkat driftskoncentrerande. Å andra sidan består fortfarande begränsningen av de företags marknadsområden,

vilka äro beroende av personlig kontakt med avnämarna. Denna art av företag har genom automobilismens utveckling och överhuvud taget ökade krav på reparationsmöjligheter och service ökat mycket kraftigt, vilket utan tvivel utgör en väsentlig orsak till den spridning av företagsamheten som kommit till uttryck i industristatistiken.

Denna tendens till minskning av industrienheternas storlek, som kunnat konstateras sedan flera årtionden tillbaka, beror på det hela taget mindre på decentraliseringstendenser inom den egentliga industriverksamheten än fastmer på en ökning av alla de småföretag, som inom varje lokal enhet utgöra de "accessoir"-företag, som en höjd materiell och kulturell levnadsstandard kräver.

3/. Kraftförsörjningen.

Uppmärksamheten har vid diskussion av decentraliserings-tendenserna i första hand riktats på kraftförsörjningens betydelse för industriföretagens omfattning. Små kraftkällor ha framkallat små anläggningar och ännu förekommer väl, att ett litet vattenfalls kapacitet begränsar ett företags omfattning. Men motsatsen var före elektriciteten den vanligare företeelsen, när det gällde vattenkraftens tillvaratagande. Ångmaskinen krävde likaledes förhållandevis stor anläggningskapacitet för att utnyttjas på mest effektiva sätt. Redan fotogenmotorn innebar emellertid väsentliga fördelar för smådriftens bedrivande, och den elektriska motorn känner numera ingen nedre storleksgräns. Möjligheterna att även på stora avstånd överföra elektrisk kraft ha motverkat tendenserna till driftskoncentration och direkt befordrat uppkomsten av små anläggningar. Den elektriska kraftens delbarhet och överhuvud taget den starka utvecklingen på det elektrotekniska området har förmodligen utgjort den viktigaste förutsättningen för småföretagens både absoluta och relativa ökning under de senaste årtiondena, även om andra faktorer till betydande del medverkat. Intressanta rön ha i dessa hänseenden kunnat göras vid elektrifieringen på senare tid av vissa

områden i Norrland, där man i statistiken kunnat konstatera en omedelbar och mycket betydande ökning av den mindre företagsamheten efter nätets utbyggande.

4/Transportförhållanden.

Transportförhållandena ha i detta sammanhang inverkat i betydande grad. Detta gäller givetvis även i annat avseende, än att avsaknaden av lämpliga transportmedel i vissa trakter orsakat uppkomsten av mindre produktionsenheter för tillfredsställande av det lokala eller regionala behovet. Decentraliseringen av kommunikationerna genom landsvägstrafikens ökade omfattning har medverkat icke blott till uppkomsten av nya befolkningsagglomerationer, "landsvägsknutar", och därigenom skapat ett behov av "mindre företagsamhet", utan bör även direkt ha gynnat de små produktionsenheternas utveckling. Betydelsefullt är därvidlag, att fraktkostnaderna vid lastbilstransporter i de flesta fall endast äro avhängiga av varans vikt och transportvägens längd, någon tariffiering förekommer icke, och kostnaderna för mindre sändningar ställa sig därför icke proportionellt högre. Överhuvud taget har dock det nya trafikmedlets större "delbarhet" varit fördelaktig för de små företagen.

Tariffieringen av järnvägstransporter, genom vilken råvaran fraktas billigare än färdigfabrikatet, har ju gynnat lokaliseringen av produktionen till avsättningsmarknaden. Samtidigt har detta förhållande befordrat driftskoncentrationen genom fördelaktigheten av att förlägga produktionsledens framställningsenheter i närheten av varandra. Lastbilstrafiken torde därför genom sin avsaknad av prisdifferentiering för transporter komma att motverka denna anledning till vertikal produktionskoncentration.

Docenten Palander anser härvidlag, att det för ett flertal industrier torde finnas stora möjligheter att bryta ut delar av produktionsprocessen och låta utförandet av halvfabrikat ske i självständiga anläggningar, "spridda filialer", eller i vissa fall t.o.m. genom till lämpliga bygder förlagd hemindustri.

5/ Råvaran
och färdig-
produktens
egenskaper.

När det gäller råvaran är det tydligt, att dess beskaffenhet och förekomst ha betydelse för bearbetningens omfång. De egenskaper hos råvaran, som därvid spela någon roll, äro vikten, beständigheten och dyrbarheten samt förekomstens belägenhet och riklighet. Råvaror, vilka icke tåla att fraktas på grund av antingen för höga fraktkostnader eller lättförstörbarhet, bearbetas bäst lokalt, och industrienhetens storlek blir förutom av allmänna produktionsförhållanden beroende av den lokala råvarutillgångens storlek. Den väsentliga rollen i detta sammanhang spelar fraktkostnaderna i förening med marknadsförhållandena. Den färdiga produktens beskaffenhet har nämligen i ovan berörda avseenden förmodligen i ännu större mån än samma egenskaper hos råvaran inflytande på den anläggning, i vilken den produceras. Skrymmande, tunga och lättförstörbara artiklar äro oftast föremål för lokal produktion, där möjligheter för sådan föreligga. Storleken av denna bestämmes i dylikt fall självklart även av marknadens storlek. I allmänhet torde inflytanden på produktionsenhetens storlek av här diskuterat slag genom transportväsendets och konserveringsteknikens utveckling ha förlorat i betydelse.

Småindustrien.

Det är tydligt, att de strukturella förändringar, vilka ovan berörts, mer än väl motivera, att uppmärksamheten fästes på den del av näringslivet som sammanfattningsvis benämnes "den mindre företagsamheten". Däri inordnas emellertid alla slag av småföretag och inledningsvis har framhållits svårigheterna att överhuvud taget avgränsa någon viss del, i detta fall småindustrien, av detta stora sysselsättningsområde. Om i det följande huvudvikten lägges på att klargöra de problem, som röra den företagsform, vilken utredningen samtidigt avser att ge en bild av, nämligen småindustrien, innebär detta icke att dessa problem icke skulle vara lika aktuella för övrig "mindre företagsamhet". Det bör än en gång framhållas, att småindustri och hantverk är ett vedertaget begrepp och

att särskilt dessa verksamhetsformer äro svåra att skilja åt.

Att utöver vad som kan ha framgått av ovanstående, mycket irrationella faktorer utgjort betingelserna för uppkomsten av småindustriell företagsamhet, är den omständighet, som gör det ytterligt svårt att föra allmängiltiga resonemang i småindustriella frågor. Detta orsakas icke minst av den starkt individuella utformning denna art av företagsamhet alltid utmärkts av. Småindustrien har varit och är en del av vårt näringsliv, där den personliga företagsamheten har fast förankring, och genom initiativets mångsidighet och prestationsförmågans elasticitet har den många gånger givit de ekonomiska lagarna sin egen utformning. Vad beträffar lokaliseringen av mindre företagsamhet av småindustriell art och framväxandet av "småindustriell bygd" skall i det senare något material för ett bedömande framläggas. Att härvidlag tillgången på visst slag av arbetskraft och outnyttjad arbetstid liksom en ur handaslöjd framvuxen tradition haft betydelse är dock tydligt. Utvecklingen är i många landsändar mycket klart den, att ur hemslöjd och hemindustri mindre självständig industri uppstått. Men den djupaste orsaken måste ligga i nödvändigheten för befolkningen i vissa trakter att skaffa en inkomstkälla utöver vad jorden har kunnat ge. Denna näring vid sidan har sedan med den större rutinen och färdigheten vuxit till självständig näringsgren.

Men den företagsamhet, som till skillnad från hantverk benämnes småindustri, leder även i stor utsträckning sitt ursprung just till detta hantverk. Den är helt enkelt hantverkets industrialisering eller kanske rättare sagt de hantverksyrkens industrialisering, som det varit möjligt att industrialisera. Genom anskaffande av maskiner och effektiviseringen av arbetsmetoderna har man så småningom nått fram till fabriksmässig framställning av produkter, som det legat nära till hands att inrikta sig på inom just det hantverksyrket. Det är mycket troligt, att hantverket fortfarande bjuder på stora

utvecklingsmöjligheter i riktning mot mindre industri, men att dessa hämmas av brist på teknisk kunnighet, teknisk utrustning och kapital. De i ett senare avsnitt förda resonemangen kring småindustriens utvecklingsmöjligheter och de svårigheter, som därvid uppstålla sig, gälla därför i mycket hög grad även hantverket.

Den småindustri, som framkommit ur hantverket och som fortfarande ofta är hantverk, bildar ingen bygd, men dess spridning är stor över hela landet, och tillsammans med den industriella verksamhet som uppstått ur och i stor utsträckning är förenad med handelsrörelse och serviceverksamhet, utgör den huvudparten av det sysselsättningsområde som här behandlas. Det har redan tidigare konstaterats, att det därför icke går att avgränsa småindustrien som självständig näringsgren.

1/Företags-
samhetens
art.

Småland.

Västbo-
härad.

Men det är ganska klart, att vissa allmängiltiga kännetecken i viss kombination i det enskilda fallet är bestämmande för om företaget skall räknas till småindustri eller icke. Vad är det då som vedertaget utmärker en småindustri? Givetvis får fabriken arbetarantal icke överstiga en viss storlek, vilken dock är mycket varierande. Tidigare har angivits 20 såsom maximum. Företagaren arbetar i de allra flesta fall med i fabriken, han är driftsledare, verkmästare och t.o.m. vanlig arbetare på samma gång. Oftast sköter han även ensam hela den kommersiella delen av verksamheten, d.v.s. inköp och försäljning. Det är i många fall hans fritidssysselsättning. En småindustri tillverkar mycket ofta produkter, vilka äro företagarens egna uppfinningar och tillämpar tillverkningsmetoder och använder maskiner, som likaledes mycket ofta äro hemmagjorda. Det är påfallande i hur stor grad alla karakteristika ha ett gemensamt: De äro uttryck för ett kraftigt personligt initiativ hos företagaren och för den starkaste självständighet hos företaget.

Den småländska industrien utgöres till övervägande del

av "småindustri", ett begrepp, som till sin uppkomst måste anses stå i direkt samband med den art av industriell företagsamhet, som uppstått i Småland och angränsande bygder och som där visat sig äga sin starkaste livskraft. Redan ett icke alltför djupgående studium av denna företagsamhets arbetsformer visar tydligt, i vilket starkt avhängighetsförhållande de stå till speciella befolknings- och näringsförhållanden i dessa trakter. Utmärkande drag hos befolkningen äro dess uppfinningsrikedom, fingerfärdighet, arbetsamhet och initiativförmåga. Den karga jorden har ej kunnat ge tillräcklig bärgning åt en växande folk-mängd. Man har tvingats att antingen söka sin utkomst på andra håll eller att skaffa extra inkomstkällor på platsen. Att utflyttningen, särskilt genom emigration, varit stor är välbekant. Men kombinationen av de speciella egenskaperna hos befolkningen, en viss emotionell platsbundenhet och den tvingande nödvändigheten att livnära sig har dessutom skapat denna form av industriell produktion, som blivit en huvudnäring i Småland och angränsande områden, småindustrien.

Man kan med visst fog fråga sig, varför inte i större utsträckning stora industriföretag sökt sig till dessa distrikt, där en, men mycket viktig, förutsättning för produktion funnits: billig och mycket god arbetskraft. Transportförhållandena äro i regel goda, då ett rikt förgrenat järnvägsnät finnes. De verkligt stora industrierna äro få: Husqvarna vapenfabrik, Gislaveds gummfabrik, Konfektions A.B. Junex, Munksjö, Lessebo, några tändsticksfabriker, några större träförädlingsföretag (Överum, Norrahammar, Fågelfors), de större glasbruken. För glasindustrien gäller ju för närvarande, att dess enda naturliga förutsättning i dessa trakter är den skickliga arbetarstammen. Denna industri arbetar emellertid till följd av det synnerligen oförmånliga läget vad beträffar övriga produktionsfaktorer under alltmer försvårade betingelser. Ursprungligen har tillgången på bränsle varit bestämmande för dess lokalisering. Förhållandena äro enahanda i hela det småländska höglandet. Det enda som funnits är folk och skog. Skogens beskaffenhet och

transportsvårigheter ha dock ej inbjudit till konkurrens med de norrländska skogsindustrierna. Men skogen har kunnat användas till bränsle, och den har varit ett fullgott och tillräckligt material, när det för den enskilde gällt att finna utlopp för den uppfinningsförmåga, som kampen för tillvaron bidragit att skapa. I skogstillgångarnas läge med dåliga kommunikationer (kort vinter) har funnits en bidragande orsak till uppkomsten av små företag, likaså i den relativt rika förekomsten av små vattenfall.

Träförädlingsföretagen bilda därför stommen i den småländska småindustrien. Tillgången på virke, i synnerhet lövträ, har emellertid minskat mycket kraftigt. Då råmaterialet för de flesta träbearbetningsföretagen (rättfällor, klädhängare, trådrullar o.s.v.) utgöres av björk och i mindre utsträckning av lönn, asp och bok är detta ett allvarligt problem. Virket måste tagas inom en alltmer vidgas omkrets, transportkostnaderna öka och kvaliteten försämras, när befintliga tillgångar utnyttjas intensivare. Dessa svårigheter ha gjort sig särskilt kännbara i västra Småland, medan de östra delarna av mellansvenska höglandet ha det något bättre ställt. På sista tiden ha även strävanden till mer rationell vård av lövskogsbestånden gjort sig märkbara. Nu är emellertid virkesfrågan i vad den gäller möbelindustrien icke så allvarlig redan av den omständigheten, att möbelfabrikerna alltmer använda sig av plywood, och denna kommer från de delar av landet, som ha god tillgång på lämpligt lövträvirke.

Framställningen av järn i äldsta tider ur sjö- och myrmalm hade sin tyngdpunkt förlagd till Småland, som genom sin rikedom på sjöar och myrar ägde de största förekomsterna av denna malmart. Ända fram till 1600-talet utgjorde framställningen av osmundsjärn, som det kallades, den största delen av Sveriges järnproduktion. Men redan dessförinnan hade grunden för framställningen förskjutits från sjö- och myrmalmen i Småland till malmförekomsterna i mellersta Sverige. Att därför

tillgången på råvara varit någon grundorsak till lokaliseringen av den metallindustri, som till största delen förefinnes i västra Småland och som utvecklats ur en som binäring i äldre tider bedriven tråddragning, är icke troligt, då framställningen av tråd uppstod först vid mitten av 1600-talet. Järnframställning har emellertid förekommit i dessa trakter långt in på 1800-talet, bl.a. vid Nissafors järnverk, och det är tydligt, att tillgången på järn relativt nära möjliggjorde men icke orsakade tråddragningen. Numera tagas metallråvarorna från järnverken norröver. Järnet kommer från Storfors och Domnarvet, ädlare metaller från Metallverken och Finspong, någon import av bl.a. mässing förekommer. Transporterna ske vad beträffar järn huvudsakligen per järnväg, men en del järn och så gott som all övrig metall fraktas per bil av bruken själva direkt till konsumenterna.

Utslagsgivande för småindustriens uppkomst tycks dock ha varit karaktären hos befolkningen. Det mest pregnanta draget i dess kynne är självständighetskravet, viljan att bli och vara "sin egen". Detta är synnerligen framträdande i den del av Småland, som för närvarande hyser de tätaste småindustriområdena, Västbo och angränsande härad. Gnosjö-traktens småindustri kan ledas tillbaka till den tråddragning, som förekommit där sedan slutet på 1600-talet och som anses ursprungligen ha igångsatts av några arbetare från Jönköpings gevärsfaktori. Sedermera har denna trakt av Småland försett vapenfabriken, som flyttades till Husqvarna, med yrkesskicklig arbetskraft. Vad som därvidlag var det primära är svårt att fastställa: särskilda allmänna förutsättningar hos befolkningen, vilka gjorde den lämplig för arbetet i gevärsfaktoret, eller den yrkesskicklighet den kunde förvärva genom tråddragning. Det är troligt, att faktoret redan innan tråddragningen förekom i stor utsträckning tog sina arbetare från trakten och att så småningom denna tendens förstärktes, när arbetare därstädes skolades i grövre metallarbete, tråddragning.

De som från början togo upp trådtillverkningen gjorde givetvis detta i sin hembygd.

Tidigast drog man genom en vandring tråden för hand. Efter en tid tog man dock hästen till hjälp, och ännu senare började man utnyttja den vattenkraft, som stod till buds. Tillgången på vattenkraft var inte så stor, att den räckte åt alla, och först under senare delen av 1800-talet fick hästen vika för fotogenmotorn. Under tidernas lopp har i Gnosjötrakten funnits sammanlagt 81 tråddragerier, under blomstrings-tiden på 1860-70-talen voro samtidigt omkring 50 dragerier i gång. Med den ökade konsumtionen av tråd (ledningstråd, stängseltråd, taggtråd) krävdes produktion i större skala än vad de små dragerierna voro mäktiga. Järnet måste de köpa från andra trakter; tråden framställdes effektivare i stora anläggningar, i direkt anslutning till de stora järnverken.

När icke längre tråddragning blev lönande, måste man finna på något annat att tillverka. Det låg närmast att fortsätta med metallbearbetning. Så uppstodo "metallfabrikerna", först några få, dit de som så småningom övergåvo tråddragningen sökte sig. De mest betydande företagen, som framväxte under denna tid (slutet på 1800-talet) voro Hylténs metallvarufabrik och Bårebo metallfabrik. Dessa ha alltsedan dess utgjort kläckningsanstalter för nya fabrikörer, vilka, när deras "fabrik" nått en viss omfattning, d.v.s. ungefär 6-8 arbetare, i sin tur fått se sina bästa arbetare gå ifrån och sätta upp egna verkstäder. På detta sätt har bygdens alla småindustrier kommit till. De små fabrikerna anställde lärpojkar, som utgjorde framför allt billig arbetskraft; när de vuxo upp och vunno skicklighet inom sitt yrke, blev önskan att vara sin egen starkare, allrahelst som de flesta hade sina egna "ställen", som de brukade och där de bodde. Alla ha börjat sin verksamhet under mycket blygsamma förhållanden, i ett skjul, en vedbod eller något annat uthus. Verktyg och någon maskin har man skaffat med sparpengar och genom släktingars hjälpsam-

het. Det vanligaste har dock varit, att några stycken slagit sig ihop och blivit kompanjoner och på så sätt ökat den nya verksamhetens resurser både vad beträffar yrkeskunnighet och kapital. Men därvidlag vilar så gott som alltid kompanjonskapet på familjeband. Bolag bildas vanligen av släktingar, och en företagare anställer i första hand anhöriga. Dessa förhållanden ha gjort samarbetet lättare, villigheten att arbeta och intresset för företagets verksamhet större. Under "igångsättningsperioden" och under svåra tider har detta gjort det möjligt för företagen att överhuvud taget existera. Det finns många exempel på hur under krisåren före och efter världskriget företagare knappast haft möjligheter att försörja sig själva, medan de höllo rörelsen i gång för att sysselsätta åtminstone några av sina arbetare och för att "de inte ville ge upp".

Den rikedom på olika slag av framställda produkter, som Gnosjö-trakten f.n. visar, har delvis sin grund i att de som övergiva sina anställningar och sätta i gång egen fabrikation, inte gärna för sin tillverkning välja någon av de artiklar, som deras förre arbetsgivare producerar. Man vill inte öka konkurrensen och utså missämja. Och det gäller då att hitta på något nytt. Den rayon för varje "industricentrum", där dessa krafter göra sig gällande, är emellertid relativt begränsad. Kännedomen om lönande tillverkningar sprider sig mycket snabbt, och konkurrensen växer hastigt. För att icke komma till korta måste man då ta upp någon kompletteringstillverkning. För många av de träartiklar det här är fråga om, exempelvis klädhängare, råttfällor, skoblock, svarverier o.s.v., är konkurrensen numera så stor, att man kan tala om "utätning".

2/Småindu-
striens ex-
istensbe-
tingelser.

Kostnads-
faktorerna.

Grundorsaken till den industriella verksamhetens uppkomst har varit nödvändigheten att skaffa något nytt näringsfång utöver jordbruket. Olika trakter ha därvidlag specialiserat sig på skilda slag av mer eller mindre hantverksmässig eller indu-

striell tillverkning. Västbo härad hade sin tråddragning, möbler gjordes i Bollebygd, vävskedar i Markaryd, bleckslageri förekom i Mark, borstberedning i Tavelås, glastillverkning i västra Småland o.s.v. Hur en dylik specialisering uppkommit och hur den bestämt utvecklingen av en bygds näringsliv framgår av beskrivningen över Gnosjö-traktens tråddragning. Men vad förklarar, förutom de specifika egenskaper, som kunna tillskrivas befolkningen, att sådana kompletteringsnäringar, där de icke fortfarande leva kvar i sin allra ursprungligaste form: hemindustrien och hantverket, finna livskraft i små industrienheter, medan den industriella utvecklingen i övrigt över hela linjen utmärkes av centralisering? Att ur denna bygdespecialisering framvuxit större industri finnas ju många exempel på: glasinindustrien kring Kosta-Orrefors, skoindustrien kring Örebro, skinnindustrien i Malung, textilindustrien i Borås-trakten. Småindustriens konkurrensförmåga måste bygga på några ekonomiskt särskilt gynnsamma omständigheter, som äro förenade med denna företagsform.

Finansieringsbehovet hos de nystartade företagen har endast i mindre utsträckning tillfredsställts genom lån från penninginstitut. Det har troligen sällan hänt, att någon i dessa trakter börjat sin fabrikation med hjälp av banklån. Den största insatsen i det nystartade företaget har utgjorts av företagarnas arbetskraft. Först när tillverkningen och företaget stabiliserats så pass, att man vågat tänka på att bygga en ny verkstad, har man gått till banken, sparbanken. Finansieringen av den löpande affärsverksamheten har många gånger aldrig tillåtits bli ett låneproblem, helt enkelt därigenom att verksamheten endast tillåtits växa med en hastighet, som gjort det möjligt för företaget att självt finansiera sin rörelse. Och detta är väl en av orsakerna till att dessa mindre industriföretag visa en sådan motståndskraft både i konjunkturernas svängningar och i konkurrensen. Affärsbankerna ha emellertid ganska stora summor, huvudsakligen i form av växel-

kredit, placerade i den småländska småindustrien. Denna kredit lär i exempelvis Anderstorps-trakten ha fått en mycket säregen utformning. I detta koncentrationsområde av småindustri är denna fullständigt hopflätad av växelpåskrifter, varigenom ett slags försäkring mot förlustriskerna skapas. Verkningarna av ett fallissemang kan väl bringa systemet i gungning, men det brister icke. Samma möjligheter stå givetvis icke företagare i trakter med spridd småindustri till buds. Man är för få för att kunna hjälpa varann.

Att ägarna till de flesta småindustrier skulle ha en inkomst, som fullt ut motsvarar värdet av det arbete, de nedlägga i företagen, är icke antagligt. Fabrikören är sitt företags chef, administratör, verkmästare, inköpschef och försäljningschef; detta är företagets styrka, ty det reducerar produktionskostnaderna till så gott som de direkta framställningskostnaderna, men det är även dess svaghet, ty det är icke troligt, att varje fabrikör har alla de egenskaper, som fordras för att fylla alla dessa funktioner. Att småindustriföretagen icke växa utöver en viss storlek måste till väsentlig del bero på den begränsning, som denna koncentration av ledaregenskaperna innebär.

Kostnaderna för lejd arbetskraft ha varit och äro till följd av att mycket lärpojkar använts förhållandevis låga. Numera, sedan 3 - 5 år, är arbetskraften i Gnosjö-Anderstorps-trakten till allra största delen organiserad (95 %). Organiseringen innebar ingen större höjning av arbetskostnaderna, då lönerna redan dessförinnan kommit upp till obetydligt under avtalsenlig nivå. Timlönen i dessa distrikt rör sig för trävaruarbetare om 75-77 öre och för metallarbetare 84-86 öre. Detta innebär även inom Småland ovanligt låga löner. I Nässjötrakten, exempelvis i Forserum, ligga lönerna på en omkring 25 % högre nivå än i västra Smålands småindustridistrikt. De lägre levnadskostnaderna i Gnosjötrakten bero i synnerhet på att arbetarna bo i egna bostäder, de flesta ha en jordbit, där de odla sin potatis, och livsmedelspriserna röna i allmänhet intet

inflytande från större befolkningsagglomerationer.

Det är tydligt, att inom en företagsform, där arbetskraften är den största insatsen och kapitalet kommit i andra rummet, maskinkostnader spela en mindre framträdande roll. De maskiner, som nödvändigtvis måst anskaffas, d.v.s. framför allt svarvar, ha blivit hemmagjorda. De så småningom höjda lönerna ha emellertid här liksom annorstädes medfört en betydande rationalisering, ehuru väl många småföretagare ännu arbeta vid av dem själva konstruerade och tillverkade maskiner, vilka långt ifrån tillfredsställa måttliga fordringar på effektivitet. I synnerhet gäller detta de allra minsta träförädlingsföretagen, svarverier o.a. Då dessa till största delen tillverka för export och därvidlag konkurrensen med finska och baltiska produkter är mycket stor, äro de i stort behov av effektivare maskiner.

Den stora uppmärksamhet, som här ägnats den småländska småindustrien, orsakas av att dessa trakter i västra Småland, företrädesvis Västbo härad, äro de delar av landet, där småindustriell företagsamhet förekommer mer koncentrerat. Ett begrepp om omfattningen lämnas av bilaga II, i vilken uppräknas de företag inom Reftelandsfiskalsdistrikt, vilka ingå i industristatistiken. Inom Småland kan ytterligare några områden med mer påfallande anhopning av småföretag urskiljas. Östra Småland har träindustri i Jönköpings läns nordöstra och Kalmar läns norra delar. Stark småföretagsamhet i träindustri förekommer även i Kronobergs läns östra och Kalmar läns södra delar. I angränsande delar av östra Blekinge är även den industrialiserade träslöjden och småindustrien ganska utbredd. Trakten kring Markaryd i södra Småland och norra Skåne erbjuder även anblicken av betydande småindustriell verksamhet, både träförädling och metallmanufaktur. Antalet småglasbruk är mycket stort och glasindustriens starka koncentring till östra Småland välkänd.

Som i det föregående nämnts torde Örebrotraktens skoindustri leda sitt ursprung från en såsom hemindustri bedriven skotillverkning. Staden Örebro och landsbygden däromkring upp-

visar fortfarande ett mycket betydande antal små skofabriker, säkerligen mycket över hundra. Överhuvud tycks skoframställning ovanligt väl ägnad att bedrivas som småindustri. Bjursås i Dalarna är ett exempel på hur en hel socken livnar sig på denna verksamhet. På många ställen i Norrland ha små skofabriker vuxit upp, flera på samma plats. Ett exempel är Mjällom i Ångermanland. Utanför Småland finner man emellertid mycket få sammanhängande småindustriområden. Men det händer, att vissa orter fått en mycket utpräglad småindustriell karaktär, ofta beroende på någon eller några få personers initiativ och företagsamhet. Detta är exempelvis fallet med Tibro i Västergötland och Edsbyn i Hälsingland. Den starka spridningen är emellertid uppenbar även inom sådana branscher, där konsumtions- och avsättningsområden icke direkt binda företaget vid platsen.

3/Småindustri-
striföre-
tagsam-
hetens verk-
samtets-
grenar.

Ett försök att särskilja olika slag av småindustri och på samma gång att ge en bild av småindustriens uppenbarelseformer skall här utan anspråk på fullständighet göras. Begränsningen av enheternas storlek måste, såsom tidigare framhållits, bli mycket varierande men får i allmänhet anses hänföra sig till arbetarantalet, vilket för anläggningar, som med skäl skola kunna kallas småindustriella, ej bör överstiga 20.

1. Industriell produktion av prisbilliga och till sin framställning mycket enkla nödvändighetsartiklar.

Ofta sker denna fabrikation med hjälp av för varje företag utarbetade speciella metoder och med maskiner, vilka äro tillverkarens egen uppfinning.

Ex.: Klädhängare, klädnypor, vispar, krokar, krattor, borrar, märlor, hakar, spadar, skyfflar, hinkar, baljor, trattar, borstar, tvättbräden, skärbräden, laggkärl, tänger, yxor, hammare, häftstift, fönsterhakar, filar, skoblock, stegar, kärror, gardinstänger, diverse hushållsartiklar, specialverktyg (potatisskalare o.s.v.), sågblad, konserver.

2. Tillverkning av sammansatta helfabrikat,

vilka endast ha en speciell efterfrågan eller vilka äro uppfinningar, gjorda av tillverkaren. Under denna rubrik kan även sammanföras olika slag av instrumenttillverkning.

Ex.: Manglar, vågar, rullstolar, pumpar, pumpmaskiner, skärmaskiner, båtar, båtmotorer, cykelmotorer, oljemotorer, vattenpass, sprutor, kompressorer, termometrar, gastrycksmätare, hastighetsmätare.

3. Framställning av hantverksbetonade, manuellt och mer "konstnärligt" utförda artiklar, vilka för sin tillverkning dock kräva vissa maskinella anordningar, artiklar, vilka med fördel tillverkas i förening med varandra och vilka billigare, i vad det gäller tillverkning och avsättning, produceras i något större skala, än vad hantverk och hemindustri medge. I detta fall kan man tala om "samling av hantverkare".

Ex.: Portföljer, plånböcker, handskar, vävnader, glasvaror, keramik, tennisaker, prydnadsföremål av annan metall, konstsmide, speglar, turistföremål, leksaker, möbler, skidor, rackets, skor, musikinstrument, bokbinderi, finsnickeri, nysilverarbeten.

4. Tillverkning av halvfabrikat, delar till maskiner m.m.

för leverans till större industrier, vilka framställa "sammansatta" varor. För större industriföretag, vilka framställa en sammansatt huvudprodukt, är det många gånger icke praktiskt att sammanbinda tillverkningen av en detalj med den centrala produktionsprocessen. På grund av ett relativt ringa behov eller ett speciellt framställningssätt ställa sig kostnaderna för dess tillverkning högre än inom mindre självständiga produktionsenheter. Dessa kunna exempelvis för annan produktion utnyttja den tillverkningskapacitet, som krävs för detaljens framställning, eller också ha de möjlighet att sälja den på en större marknad. Det kan även tänkas, att särskild yrkesskicklighet och personlig övervakning inom det mindre företaget ger produkten en kvalitet, som icke går att åstadkomma på annat håll. Det lönar sig med andra ord icke för den större anläggningen att ha en särskild avdelning för tillverkning av detaljen. Det är även möjligt, att det större företags kapacitet bättre utnyttjas genom investering i annan riktning än för framställning av ifrågavarande delartikel.

Ex.: Delar till bilar, karosserier, nav och andra cykeldelar, kondensatorer och andra delar till radioapparater, specialverktyg och specialmaskiner av olika slag, delar till belysningsarmatur, halvfabrikat inom metall- och maskinindustri i övrigt, delar till kylskåp och elektriska spisar, sanitetsinredning o.s.v.

5. Tillverkning lokalt av produkter på beställning,

där alltså förbindelsen med köparen i varje särskilt fall är av synnerligen stor vikt. Det gäller i detta fall ofta företag, som stå hantverket nära.

Ex.: Snickeriprodukter, skrädderi- och syateljétillverkning, skor, cement-, tegel- och murbrukstillverkning, sågverk och hyvlerier, kvarnar, tryckerier, kalkbruk, sand-, grus- och lertäkt, vagnmakeri. Dessutom flertalet av under 6 uppräknade tillverkningsgrenar.

6. Till småindustri i vidare bemärkelse måste räknas den verksamhet, som samtidigt som den tillfredsställer behovet av reparationsmöjligheter, även tillverkar och handlar med artiklar inom den bransch den företräder. Kombinationen av dessa tre sysselsättningar är den vanligaste, ehuru i ganska stor utsträckning även förekommer enbart tillverkning och reparation. Till denna kategori hänföres då den "service"-företagsamhet, som bilismens starka utveckling skapat förutsättningar för och vilken under de två senaste decennierna utgjort det område inom näringslivet, där ökningen av de arbetsföra åldrarna till mycket stor del kunnat absorberas.

Ex.: Tillverkning och reparation av samt handel med maskiner, bilar, velocipeder, elektrisk materiel, guldsmedsvaror, glasvaror, trävaror, fotografiska artiklar, konfektion, hattar, mössor, textil hemslöjd, bleck-, plåt- och kopparslageri, smides- och annan verkstadsrörelse.

7. Beträffande tillverkning av närings- och njutningsmedel

torde till småindustriell verksamhet få räknas en stor del av den lokala produktionen i bagerier, slakterier, mejerier, av choklad, maldrycker m.m.

Småindustri - hemindustri - hemslöjd.

Förmodligen är framhållandet av distriktsspecialiseringen såsom nödvändig för näringens avkastningsmöjligheter överbetonad i vad den gäller småindustri, medan den för hem- och handslöjden är av väsentlig betydelse. För uppkomsten av småindustri ha, såsom tidigare exemplifierats, specialiseringen och traditionen tydligt spelat en stor roll. Har övergången till självständiga företag redan skett, synes fördelen av koncentrationen minska i betydelse. Den huvudsakliga orsaken till att hemslöjd och hemindustri samlats och nått en sådan specialisering inom vissa begränsade områden torde emellertid vara de rent ekonomiska fördelar detta innebär: möjligheterna att skaffa råmaterial billigt, att på en plats få fram stora mängder för avsalu, möjligheterna att med denna enhetliga produktion nå en stor kundkrets och därigenom skapa ett "fabriksmärke". Det är tydligt, att dessa äro några mycket väsentliga fördelar av industrialiseringen och att den industriella produktionen i vad det gäller koncentreringsen av självständiga anläggningar röner mindre inflytande av dessa faktorer, mindre ju mer driftskoncentrerad den är. Skulle därför dessa omständigheter utgöra betingelser även för småindustri, är det svårt att se, vilka fördelar denna verksamhet skulle ha av att vara småindustriellt bedriven. Delvis annorlunda blir förhållandet, om orsaken till koncentrationen av de små industriella enheterna utgöres av de större möjligheterna för köpare att inom ett begränsat område ha tillgång till största möjliga urval av artiklar inom viss bransch. Med den stora rörlighet, som utmärker vår tids kommunikationer, får man troligen icke fästa alltför stort avseende vid denna synpunkt. En mycket väsentlig fördel, som bygdespecialiseringen för med sig, är emellertid skapandet av en traditionell kunnighet. Det är ej heller tvivel underkastat att för småindustriens vidare utveckling den tradition och yrkeskunnighet den själv

frammanar är av stor betydelse; därav bildas den jordmån, i vilken den personliga företagsamheten och uppfinningsrikedomen ha de största möjligheterna att växa fram och komma till sin rätt och vilken icke finnes i de storindustrialiserade distrikten med den passivitet, i vilken arbetstagaren där tvingas in.

Förläggjarverksamheten, eller om man så vill hemindustrien, torde väl icke kunna räknas till vare sig stor- eller småindustri, men den har drag av bådadera. Tidigare har den i Borås-trakten utgjort en mycket viktig inkomstkälla för stora delar av befolkningen, och är det väl ännu, men stadd i tillbakagång. I Vingåker och Eskilstuna närliggande områden utlämnas fortfarande vissa halvfabrikat till vanligen lägenhetsägare för vidare bearbetning; det sker dock i allt mindre utsträckning. Den plats i landet, där förläggjarverksamheten för närvarande visar den starkaste livskraften, är Malung med dess skinnindustri, för vilken en redogörelse lämnas i bilaga III.

Den starka befolkningsrörelsen mot städerna och den därmed minskade tillgången på arbetskraft och arbetstid på landsbygden har förmodligen bidragit till att förläggningstillverkningen gått tillbaka, men om denna eller produktionens ekonomisering varit det primära är svårt att säga. I varje fall torde denna form av industriell verksamhet, om den anpassas efter nuvarande förhållanden, ha vissa möjligheter att utvecklas. Det tillvaratagande av arbetstid, vilken annars ej effektivt skulle utnyttjas, som förläggjarverksamheten innebär, borde i synnerhet för Norrlands del med dess långa, mörka vinter och dess speciella sysselsättningsförhållanden utgöra anledningen till att möjligheterna härvidlag undersöktes. Här finnas betingelserna för en förlagd hemindustri på grundval av återupplivad tradition.

Som synes är det svårt att i andra delar av landet finna motsvarigheter till de småländska småindustriområdena. Små in-

dustrieföretag finner man, varhelst man söker, men en småindustri som bildar grundvalen för en bygds försörjning är (med undantag för Småland) mycket svårt att finna. Det måste även starkt ifrågasättas, huruvida en småindustri av den art, som ovan beskrivits och som är att finna huvudsakligen i Småland, innebär ett effektivt utnyttjande av produktionsfaktorerna under alla omständigheter och därför kan eller bör utgöra den bärande företagsamheten i ett samhälle. Som kompletteringsnäring har den däremot visat sig kunna giva balans åt näringslivet och som sådan får man även i framtiden räkna med att den har största uppgiften att fylla. Den har även haft och kommer förmodligen fortfarande att ha en väsentlig förtjänst i sin karaktär av rekryteringskälla för en större och effektivare industri.

Men småindustrien - och hantverket - måste, även om den icke kan bli en grundläggande näring, så ledas i sin utveckling, att den kommer att utgöra ett fullt rationellt och effektivt tillvaratagande av produktionsresurserna, vilket för närvarande icke är fallet. Man måste nämligen konstatera, att hantverket och småindustrien som helhet står på en efterbliven ståndpunkt i såväl tekniskt som kommersiellt hänseende. Det stöd som skall givas småindustrien skall därför vara så beskaffat, att det ger den möjlighet att bringa sina arbetsmetoder i höjd med den tekniska utvecklingen. Den nya företagsamhet av småindustriell art, som skall ha möjligheter att bestå, måste från början drivas med utnyttjande av arbets- och maskinteknikens senaste landvinningar. Kapitalstöd är därför otillräckligt, om det icke kombineras med teknisk och kommersiell upplysningsverksamhet.

Under dessa omständigheter kan det ifrågasättas, huruvida småindustrien och hantverket som helhet erbjuder möjligheter till någon mer omfattande ny sysselsättning. På vissa punkter och i vissa områden torde detta vara möjligt; det gäller därvidlag överflyttande av importvaror till inhemsk produktion och utökning av småindustri och hantverk inom områden, där de förut

äro ringa representerade (Norrländ). Men överhuvud taget är rationaliseringsbehovet antagligen så stort, att den arbetskraft som därigenom kan frigöras, kompenserar denna nya efterfrågan.

Den större industriens decentralisering.

=====

En mer betydande utveckling av den mindre industrien torde vara beroende av i vilken utsträckning den storindustriella produktionen kan komma att decentraliseras. Denna fråga torde även kunna ställas så, att det här gäller i vad mån storindustrien kan komma att begagna sig av småindustrien som underleverantör. Problemet kan med utgångspunkt från nuvarande förhållanden diskuteras ur olika praktiska och teoretiska synpunkter. Yrskesskicklighet inom småföretagen ger många gånger högkvalitativa detaljer och halvfabrikat. Avlastning under övernormal selsättning kan ofta ske till förmån för mindre anläggningar. Spridningen av produktionen är under tider av krigsfara en värdefull riskförsäkring, o.s.v. Huruvida på längre sikt en mer strukturell förändring av förhållandet mellan småindustri och storindustri är tänkbar är en fråga av större vidd.

Det är möjligt att inom många produktionsgrenar tillverkningens mest ekonomiska omfattning utvecklas så, att den överkoncentration leder till förnyad minskning och spridning av framställningsenheterna. Detta skulle innebära, att den centrala driften har några väsentliga lärdomar att meddela, innan decentralisering av produktionen kan ifrågakomma, medan å andra sidan den starka driftskoncentrationen i längden medför sådana olägenheter, att den framkallar denna decentralisering. Grundtanken vid tillverkningsdecentraliseringen hos Ford är, att de fördelar denna erbjuder i socialt och hygieniskt hänseende, den större självständigheten hos arbetaren såväl som företaget, för det första innebär en mer ekonomisk lösning av både samhällsociala problem och tillverkningsstekniska välfärdsanordningar, men framför allt medför en höjning av arbetets och där-

med produktens kvalitet, som gör tillverkningsfördelningen fullt försvarlig. Samtidigt behålles den centrala kommersiella ledningen.

1/Möjlig-
heterna
till de-
centrali-
sering.

De produktionsområden, som i mycket begränsad omfattning inbjuda till diskussion av decentraliseringens fördelar, äro ensartad masstillverkning eller sådan blandad tillverkning, där de produktiva avdelningarna äro så beroende av varandra med avseende på råvaror och kraft eller i tekniskt hänseende, att de måste förläggas till samma plats. Var därefter gränsen i allmänhet eller i varje speciellt fall skall dragas till sådana industrier, vilka med ekonomisk fördel kunna decentraliseras, undandrar sig exakt bedömande. Men ju mindre ensidig näringslivets inriktning är, ju mer komplicerade de behovstillfredsställande varorna bli, desto mindre fördelar torde produktionens centralisering innebära i rent ekonomiskt hänseende.¹⁾ En utveckling i denna riktning är mycket antaglig. Om man nämligen förutsätter, att levnadsstandarden fortfarande kommer att stiga, måste man även antaga, att behovstillfredsställelsen och följaktligen även näringslivet och därinom industrien komma att bli mer differentierade. Det är möjligt, att därigenom de sociala o.s.v. olägenheterna av den industriella verksamhetens koncentrerings särskilt inom stora tekniska enheter komma att mycket snabbt framträda och därmed även decentraliseringens fördelar, speciellt i socialt, hygieniskt och kvalitativt hänseende bli mer eftersträfvansvärda.

2/Decen-
tralisera-
d
produktion
av "samman-
satta pro-
dukter".

Decentraliseringen av tillverkningen har givetvis sina största fördelar för utpräglade hopsättningsindustrier, och det är inom dessa, som mera märkbara tendenser till ökning och spridning av tillverkningsenheterna göra sig gällande, starkare ju mer komplicerad den framställda slutprodukten är, och ju färre enheter av densamma som produceras.

1) Man kan dessutom våga antagandet, att ett ökat antal olikartade industriella enheter i sig självt medför större decentraliseringsmöjligheter.

Fördelarna av decentraliseringen hänga intimt samman med produktionens storlek. Stiger denna, inträder först det läge, då sammanföringskostnaderna kompensera de besparingar, som göras genom att halvfabrikaten köpas av producenter, vilka fullt kunna utnyttja den kapacitet, som krävs för att tillverkningen av den speciella detaljen skall ske på mest rationella sätt och därigenom med största ekonomiska fördel. Stiger produktionen av den sammansatta produkten ännu mer, kommer till sist den situation, då ett tillverkningsaggregat för detaljen i fråga fullt skulle kunna utnyttjas enbart för i detta fall slutproduktionens behov. Redan dessförinnan kunna organisatoriska skäl ha föranlett centralisering av tillverkningen i exempelvis produktionskontrollerande syfte.

Vad decentraliseringen skulle bygga på vore alltså specialtillverkningens fördelar i sig själva, som dock vid tillräckligt stor produktion kunna tänkas tillvaratagna lika väl vid central tillverkning, förstärkta av de fördelar, som en decentraliserad tillverkning av sociala och hygieniska skäl samt med hänsyn till större självständighet hos arbetare och driftsledare skulle kunna erbjuda. Det som ligger till grund för den decentraliserade tillverkning, som nu bedrivs exempelvis i Sverige av K.F.¹⁾, är emellertid, efter vad det vill synas, icke detta.

Många mindre eller medelstora företag ha en kapacitetsreserv, förorsakad antingen av undernormal sysselsättning eller av i speciella fall icke ianspråktagen kapacitet. Dessutom torde kapaciteten hos småindustrier till följd av den större rörligheten i arbetsformerna vara mycket elastisk. Det är därför möjligt för dessa företag att för att utnyttja kapaciteten framställa halvfabrikat och smådelar till ett pris, som visserligen måste täcka de rörliga kostnaderna men därut-

1) Kooperativa Förbundet försäljer en dammsugare och ett kassaregister, vilka nopsätts i en verkstad i Stockholm och som bestå av delar, tillverkade hos ett antal mindre företag i landet. K.F. väntas komma att upptaga tillverkning av flera dylika sammansatta produkter.

över äger stor anpassningsförmåga. Det är antagligt, att den decentraliserade produktion det här är fråga om till väsentlig del stöder sig på dessa förhållanden, att den med andra ord är en uppsamling av outnyttjad kapacitet hos många små företag och att tillvaratagandet icke innebär, att alla kostnader - både fasta och rörliga - fullt ersätts. De fasta kostnaderna komma till större delen att falla på det mindre företags huvudproduktion.

3/Decentraliseringen och konjunkturerna.

Frågan i vilken utsträckning en ökad decentralisering skulle kunna minska konjunkturkänsligheten i allmänhet eller ha ett mer begränsat fördelaktigt inflytande genom att fördela konjunkturverkningsarna mera jämnt inom näringslivet, är av vikt i detta sammanhang. Att näringslivet som helhet skulle få mindre känning av konjunkturvägorna genom industriens decentralisering är endast möjligt, i den mån den ökade differentieringen och integrationen komma att inrikta de produktiva resurserna, fördela deras användande i större överensstämmelse med konsumtionens behov. Man kan vidare, alltefter uppfattning om konjunkturörelsernas orsaker, framkasta hypotesen att på grund av initiativets fördelning och enheternas mångfald decentralisering av företagsamhet och produktion verkar återhållande på högkonjunkturs överexpansionstendenser.

Om decentraliseringen innebär uteslutande anläggningsminskning eller fördelning av tillverkningsuppgifterna inom samma företag, kommer resultatet i huvudsak endast att bli en territoriellt jämnare fördelning av konjunkturverkningsarna. Om decentraliseringen innebär de små specialtillverkade enheternas samtidiga utnyttjande för framställning av olikartade slutprodukter, inträffar en kvantitativ utjämning av konjunkturinflytelserna.

II.

Aktuella problem inom småindustri och hantverk.
=====

Finansieringsfrågan.

Den mindre industriens mest aktuella problem ligga på finansieringens och försäljningens område. Här skall först behandlas kapitalförsörjningen och därvid i möjligaste mån en uppdelning göras i sådana frågor, som röra kapitalanskaffningen för anläggningsverksamhet och sådana som gälla företagets behov av rörelsekapital.

Som tidigare framhållits har det småindustriella företaget (och de större industrier, som direkt härstamma ur småindustrien) i de allra flesta fall utvecklats ur ytterst blygsamma förhållanden. Verksamheten har startats i ett uthus, för vilket man inte behövt räkna med någon hyra. För sparpengar har man köpt de nödvändigaste verktygen och maskinerna. Vad man icke haft råd att köpa, har man tillverkat själv. I många fall ha släktingar och vänner kunnat hjälpa till med det nödvändigaste startkapitalet. Eller också har en man med sparkapital slagit sig ihop med en som ägt yrkesskicklighet. När rörelsen väl kommit i gång, har den endast tillåtits växa med den hastighet, som självfinansieringen medgivit.

Det är icke tvivel underkastat, att vad man benämner småindustri i allmänhet vuxit fram på detta sätt. Och det är ganska naturligt att så varit fallet. Småindustrien är fortfarande till sin huvudsakliga del en företagsform, där arbetskraften är största insatsen, maskinerna komma i andra rummet och därmed även kapitalkostnaderna. Att under sådana förhållanden diskutera finansieringsproblemen medför, att framställningen måste inbegripa grundförutsättningarna för den småindustriella verksamhetens existens: det personliga initiativet, uppfinningsrikedomen, ihärdigheten, sparsamheten och viljan till självständighet. Det är mycket starkt framträdande, att dess företagare vilja klara sig själva och i det längsta und-

vika att låna för att ej därigenom bli beroende av andra. Detta förklarar många gånger, varför en småindustri förblivit en småindustri, men lika många gånger, varför en småindustri klarat sig genom konjunkturernas vågdalar.

Om man överväger dessa väsentliga drag hos den mindre företagsamheten, torde det kunna ifrågasättas, om icke statliga eller andra strävanden att genom subventionering eller likartad hjälpverksamhet "understödjade" småindustrien äro icke blott felaktiga utan även direkt skadliga. De innebära, att man inom en viktig del av det enskilda näringslivet inför något av den understödstaranda, som på så många andra områden växer med stor hastighet och mot vilken just detta försörjningsområde borde utgöra en motvikt. Stödverksamhet i finansiellt hänseende åt den mindre industrien måste därför bedrivas med stor försiktighet och urskillning och med förståelse för företagsformens speciella konstitution.

Denna uppbyggnad av den småindustriella verksamheten, där arbetet förblivit den dominerande faktorn och kapitalet satts i efterhand, har emellertid icke stått i överensstämmelse med utvecklingen på andra områden. Därför ha finansieringsproblemen genom den allt starkare spänning som uppstått, erhållit en så betydande aktualitet för den mindre industrien, ett förhållande som kan väntas bli bestående under så lång tid framåt som det kommer att taga tid att bringa dess tekniska utrustning och försörjningsorganisationen i jämnhöjd med utvecklingen inom andra delar av näringslivet. Den småindustri, som skall kunna tänkas framskapat under nuvarande förhållanden, måste likaledes bli en fullt effektiv produktion, grundad på teknisk fulländning och arbetande med modernaste försäljningsmetoder. Detta måste i allra högsta grad vara fallet med den företagsamhet av denna art, som man på grund av dess förmånliga egenskaper i övrigt vill söka framskapa i områden, vilka likt Englands "special areas" varit alltför beroende av en speciell

industri och som kommit i svårt nödläge, då denna industri gått tillbaka eller på grund av tekniskt organisatoriska förändringar börjat efterfråga mindre arbetskraft. Där torde man nämligen i ytterst ringa utsträckning kunna bygga på arbetskraftens kvalitet och allsidiga utnyttjande såsom en förutsättning för småindustriell produktion. Inom områden, som ännu icke nåtts av storindustrialismens förhärjande inverkan i detta hänseende, bör detta däremot fortfarande till viss grad vara möjligt.

1/ Bankkrediter.

Att fastställa bankernas betydelse för kreditgivningen åt småindustrien i dess helhet kräver en mycket ingående undersökning, som det icke varit möjligt genomföra. Att lokal- och provinsbankerna spelat och spela en betydande roll i utvecklingen är ganska tydligt. Det gäller här att i de allra flesta fall fastställa kreditvärdet hos ett företag och en företagare, vilka besitta mycket få reala värden, som kunna ställas som säkerhet. Det blir alltså fråga om den personliga kreditvärdigheten, och den kan endast den bedöma, som är väl förtrogen med lokala förhållanden. Det är emellertid klart, att bankerna - och detta gäller alltid sparbankerna - trots sin lokala karaktär tagit mera hänsyn till realsäkerhet än till person. En avdelningskontorschef har med hänsyn till sin karriär inte haft lust att börja tillämpa alltför välvilliga och fria regler i utlåningspolitiken och därmed öka risken för ofördelaktiga engagement. I varje fall bör dock ett decentraliserat bankväsen i detta fall vara att föredraga framför ett centraliserat. Centraliseringen av bankväsendet kan därför icke ha varit lyckligt för den mindre företagsamheten i landet; den har icke blott gjort procedurerna mer omständliga utan även minskat plats- och personkännedomen hos banken-kreditgivaren. Det måste även fastslås, att det här i ett övervägande antal fall gäller relativt små belopp, på vilka vinstmarginalen för långgivaren måste bli relativt liten, när i varje enskilt fall

tämligen konstanta eller härvidlag t.o.m. proportionsvis större formalitetskostnader falla på mycket små lånesummor.¹⁾ Vinsten blir givetvis även mindre, ju mer "avlägsen" låntagaren blir från kreditgivaren. Bankerna ha intet större intresse av att syssla med dessa små affärer, allrahelst som de mycket sällan torde kunna räkna med låntagaren såsom en god kund i sin löpande rörelse. På allra senaste tiden torde bankernas villighet att ta större risker i samband med utlåningen och även att utsträcka denna till mindre lönande verksamhetsfält ha ökat som en följd av kreditmarknadens lättare läge och bankernas stora överskott på likvida medel. Det kan även konstateras, att nyinvesteringen inom större industri mycket starkt avtagit och att sparkapitalet därför kan förväntas vända sig mot placeringsobjekt, vilka förut haft svårare att göra sig gällande i konkurrensen och därför icke beaktats.

Svårigheterna att anskaffa kapital äro stora vid nystartandet av sådana företag, varom här är fråga, det är klart. Avsaknad av belåningsbara värdeobjekt, godtagbara borgensmän och tillförlitliga kalkyler äro därvid väsentliga orsaker. Men även för relativt inarbetade och stabiliserade företag göra sig vissa svårigheter gällande. Vad beror detta på? Mycket ofta måste de besvärligheter, över vilka man klagat, tillskrivas en ganska utbredd ovilja mot att inlåta sig i bankaffärer. Det tar för mycket tid och är för invecklat. Hellre får det vara som det är, än man gör sig besväret att framlägga sina bekymmer för bankens ombud, även om man får förutsätta en välvillig behandling av ärendet. Av den anledningen söker man ofta lån ur statliga fonder i den tron, att det skall gå lättare än i banken och att man skall slippa skaffa borgensmän eller så omfattande säkerheter - en oberättigad förmodan.

1) Det kan i detta sammanhang påpekas, att i det belopp på närmare 1/4 miljon kronor, som Västerbottens företagarförening har utlånat, lånesumman i medeltal utgör 1.200 kr.

Att bankerna icke äro villiga att lämna kredit till mindre företag måste emellertid till mycket stor del bero på, att de allra flesta av de företag, det här är fråga om - hantverkare och mindre industriföretag - icke föra några som helst ordnade räkenskaper eller mycket bristfälliga sådana. Man kan helt enkelt icke visa hurudan ställningen är, eller hur pass lönande företaget är. Det är förmodligen även vetskapen om detta, som bidrager till att framkalla oviljan att gå till banken och tron, att Kommerskollegium icke skall vara så noga med säkerheter och upplysningar. För övrigt är bristfälligheterna i bokföringen icke något som är särskilt utmärkande för småindustri och hantverk. De mindre handelsföretagen ägna mycket obetydlig uppmärksamhet åt denna del av verksamheten.

2. Behov av anläggningskapital.

. Det föreligger inom småindustrien och hantverket ett allmänt behov av effektivisering och rationalisering av tillverkningen, som säkerligen är av mycket stora mått. Till icke ringa del måste detta förhållande tillskrivas en till oföretagsamhet och slentrian urartad tradition, som måste brytas. Men bristen på rationell teknisk utrustning har även blivit sin egen orsak, i det avsaknaden av belåningsbara värden gjort det omöjligt att få kredit på hyggliga villkor. Man har hemmagjorda och gammalmodiga maskiner, illa byggda fabriksfastigheter, som icke kunna omändras till bostäder och som ha oförmanligt läge, fastigheter med eldstäder i, som försäkringsbolagen icke kunna godkänna o.s.v. Det är däremot ganska vanligt, att företagets ägare har en bostadsfastighet, som han icke vill inteckna.

Av vad i korthet anförts framgår, vilken uppgift en teknisk och kommersiell konsulentverksamhet i förening med genom denna verksamhet beredda lånemöjligheter har att fylla. Detta är även omvittnat av de konsulenter, som en kort tid varit verksamma i några av norrlandslänen. Varken då det gäller att grunda nya företag eller att rationalisera gamla äger företagarkåren tillräcklig överblick över de tekniska och finan-

siella möjligheterna. Dessutom förefinnes en viss oförmåga att frångå gamla beprövade metoder, vilka icke längre äro effektiva.

3/Den löpan-
de krediten.

De finansieringsproblem, som erbjuda småföretagaren de största svårigheterna, torde emellertid icke i första hand röra finansieringen av de fasta investeringarna utan finansieringen av den löpande affärsverksamheten. Den kredit småindustrien lämnar är i allmänhet mycket lång. Det är därvidlag omöjligt att tala om fastställd kredittid eller regelbundna betalningsterminer, betalningen erhålles, när det går att få kunden att betala. Orsak och verkan hänga här mycket intimt samman: avnämaren vet om och förstår att utnyttja småföretagarens svaga kreditställning.

Vilka möjligheter stå då småföretagaren till buds att i sin tur skaffa den kredit han behöver? 1. Han kan "dra" på sina leverantörers kredit; 2. Han kan hålla tillbaka omsättningen eller endast låta den växa med den hastighet, som självfinansieringen medger; 3. Han kan låna. Den första utvägen leder så småningom till beroende av leverantörerna och i de allra flesta fall till fullständigt beroende av en enda leverantör. Det är nämligen klart att begär han speciella kreditförmåner från sina kreditorer, äro de endast villiga att lämna sådana, för det fall att han ger dem något i utbyte, och detta kan endast vara: köpeförbindelser och kontroll över verksamheten. Med detta måste i sin tur följa eliminering av inflytandet från leverantörer i svagare ställning.

Är en förlängning av kredittiden, utan att småföretagaren måste utlämna sig åt kreditorernas goda vilja, icke möjlig, och om han icke vill eller kan låna, står endast den utvägen öppen att begränsa omsättningsexpansionen. Växer den kredittid han måste medgiva hastigare än den åvägabragta ökningen av den egna krediten, måste han skära ned omsättningen, om nämligen icke vinsten medger finansiering av den ökade kredittiden. Är vinsten så stor, att den mer än kompenserar

kredittidens förlängning, medgiver den motsvarande ökning av omsättningen. Det är ju självklart, att samtidigt som en dylik självfinansiering i synnerhet i början av ett företags verksamhet är synnerligen betydelsefull som konsoliderings- och stabiliseringsfaktor, bidrager den till att hämma utvecklingen. Detta blir i synnerhet förhållandet, när orsaken till att omsättningen hålles tillbaka icke är försiktighet och önskan att undvika överexpansion utan osunda kredit- och betalningsmetoder.

Det torde vara mycket sällsynt, att småföretagaren i större utsträckning får kunderna att acceptera växlar. Och när detta sker, är det så gott som alltid med den avsikten från kundens sida att få kredittiden ytterligare förlängd. En vara köpes utan att vid avslutet någonting beträffande kredittiden bestämmes. Leverantören vågar inte genom att nämna något där- om utsätta sig för risken att förlora en kund. Efter 4 till 5 månader "betalar" så kunden med en växel på det ursprungliga beloppet. Det är även mycket vanligt, att leverantören i vet- skap om omöjligheten att få ut pengar icke gör sig besväret att skriva ut räkning mer än en gång om året. Kreditförhållandena äro inom småindustri och hantverk liksom inom detaljhandeln, där de dock förbättrats, oefterrätteliga. Här ha organisationer ett stort arbetsområde: att standardisera försäljningsvill- koren, fastställa kredittider, bestämma rabattsatser o.s.v. Detta vore en naturlig arbetsuppgift för hantverksföreningar- na, vilka i sina yrkessammanslutningar ha en tillräckligt ut- byggd organisation för att med början lokalt ta itu med des- sa frågor.

Den tredje lösningen är att låna. Bankernas säkerhets- krav ta givetvis endast sikte på fullt realiserbara värden, och dessa måste, när inteckningsmöjligheterna redan äro ut- nyttjade för finansiering av byggnader, utgöras av namnsäker- het. Att anskaffa två goda namn betyder så gott som alltid detsamma som att låna summan av borgensmännen. Vilka komma

för övrigt att villigast gå i borgen? Givetvis leverantörerna. Under alla omständigheter kräver banken, att företaget skall ha bedrivit verksamheten så länge, att det klart framgår, att den är räntabel. Statliga fonder medgiva i vissa fall förlagsinteckning. I allmänhet äro dock säkerhetskraven därvidlag fullt jämförliga med bankernas. Man vill gärna som förstärkning ha borgen, och mycket sällan tar man högre upp liggande inteckningar. Att anskaffa rörelsekapital lånevägen till små företag måste överhuvud taget stöta på de största svårigheter, eftersom långgivaren är fullt medveten om att detta kapital i så stor utsträckning endast tjänar till en förlängning av kredittiden.

En fjärde utväg ur kreditsvårigheterna erbjudes småföretagaren helt och hållet utifrån: en förläggare, en uppköpare, en grosshandlare köper mot lämpliga pris och övriga förmåner hans produktion kontant eller mot förskott. Exempel på huru som vissa orter med småindustriell verksamhet helt och hållet behärskas av en sådan storhandelsman finnas (Tibro, Virserum). Många gånger äro dessa grossörer småföretagarens verkliga hjälpare (såsom exempel på detta nämnes förhållandena i Eskilstuna), men en lämplig lösning av finansieringsproblemen överhuvud taget kan man icke betrakta detta tillvägagångssätt, allrahelst som det även är känt, i vilken grad de små företagen på ett för dem oförmånligt sätt kunna utnyttjas av kunderna.

Under de förhållanden som ovan beskrivits måste det anses mycket förklarligt, att Epa-företagen och i synnerhet Kooperativa förbundet, vilka betala kontant, i så stor utsträckning fått småindustrieföretagen som leverantörer. Det värdefulla stöd, som många företag fått vid starten genom att K.F. kontrakterat en större leverans, vilken under något eller några år undanröjt alla bekymmer för försäljningen, kan likaledes påvisas på många håll. Det måste i all synnerhet anses som mycket förmånligt, att företaget under sin igångsättnings-

period helt kan ägna krafterna åt att utveckla och stabilisera tillverkningen i tekniskt hänseende.

4/ Statlig utlåning.

I bilaga IV lämnas en redogörelse för de statliga fonder, vilka kunna ifrågakomma för här diskuterade lånebehov. Därav framgår det anmärkningsvärda förhållandet, att av de lånemedel, som genom dessa fonder stå till hantverkets och den mindre industriens disposition, sammanlagt 9.645.000 kr., endast 3.495.000 kr. (f.n. troligen ännu mindre) äro utlånade. Orsaken till detta är att med de principer, som f.n. tillämpas, denna låneverksamhet icke fyller något som helst behov. Givetvis måste detta sättas i samband med det nuvarande ränteläget, men förhållandena i övrigt äro sådana, att det starkt kan ifrågasättas, om denna långivning med dess nuvarande utformning har någon uppgift att fylla. I varje fall står icke utlåningen i rimlig proportion till det lånebehov, som föreligger, och ej heller till de mål, som man med densamma avsett att uppnå.

Med utgångspunkt från två belysande exempel, vilka äro att betrakta såsom typfall, och med den förutsättningen, att den statliga fondlåneverksamheten f.n. är av i det närmaste bankmässig karaktär, skola några reflektioner kring denna verksamhet göras.

Exempel I.

En mindre industriidkare hade en bankkredit, huvudsakligen i form av diskonteringsrätt, på omkring 5.000 kronor. Han ansåg emellertid detta arrangemang ofördelaktigt och sökte för den skull och för att konsolidera sina affärer ett statligt lån ur någon av tillgängliga fonder. Formaliteterna voro mycket besvärliga och tidsödande, och han måste anlita hjälp av en i dessa stycken mera förfaren affärsvän, för att hans ansökan överhuvud taget skulle tagas upp till behandling. Efter fyra månader meddelades i ortens tidningar, att NN:s ansökan om ett lån på 000 kr. för de och de ändamålen ur den och den fonden avslagits. Två dagar senare drog banken in hans kredit.

En av orsakerna till att de lånemöjligheter, som statli-

ga fonder erbjuda småindustriidkare, i så ringa utsträckning utnyttjas tillskrives den understödskarakter, som ett statligt lån alltid är behäftat med. Avslås låneansökan, blir genom den offentlighet, som gives åt procedurerna, det lånesökande företaget även öppet stämplat såsom mindre kreditvärdigt. Vid de beslutande myndigheternas motivering fästes mindre uppmärksamhet, och misstro väckes oberoende av om lånet beviljas eller icke. Samtidigt som det medgives, att låneförfarandena icke på något sätt böra ges någon hemlighetskaraktär eller ske i skymundan, ifrågasättes, om icke det offentliga förfarandet i dessa hänseenden kunde givas andra former, vilka icke medgäve ett kritiklöst utlämnande av uppgifter, vilka kunna betraktas som förtroliga. Från småindustrihåll göres gällande, att de säkerhetskrav, som för närvarande ställas på låntagare ur de statliga fonderna, icke äro jämförbara med de samtida, vittgående upplysningskraven beträffande företagens ekonomi och företagarens personliga förhållanden. Under nuvarande omständigheter inbjudes ingen att söka statliga lån, då villkoren för dessa snarare äro oförmånligare än för bankkrediter och samtidigt handlingarna i saken äro att betrakta som offentliga.

Motsatsförhållandet mellan de framförda synpunkterna, dels att statslånets karakter av subvention och understöd väcker misstro mot lånesökande företag, dels att säkerhetskraven för statliga lån äro alldeles för stränga och därvidlag en generösare lånepolitik är önskvärd, är synnerligen framträdande. Är det så att redan från början, trots att vid den statliga utlåningen tillämpas mycket bankmässiga principer, den som söker ett statligt lån misstänkes ha en så ofördelaktig ställning, att han icke kan få pengar från annat håll utan måst begära statligt understöd, då kunna icke mera välvilliga och mindre kommersiella regler vid utlåningen ur statliga fonder bidraga till att minska denna misstänksamhet. Likaväl synas skäl tala för att båda synpunkterna äro

berättigade.

De statliga fonder med ett sammanlagt kapitalbelopp på 10 milj. kronor, som här kunna ifrågakomma, äro för närvarande endast utnyttjade till en tredjedel. Den utlåning, som förekommer, bedrivs med syfte att ernå så låg förlustprocent som möjligt, och detta vinner man genom att kräva realsäkerhet; det stöd, som i främsta rummet borde lämnas, gäller dock icke i första hand företag, som kunna lämna fullgoda säkerheter, de kunna lika gärna gå till banken. Till detta kommer den omständigheten - vilken stärker uppfattningen, att fondlåneverksamheten för närvarande bedrivs efter felaktiga linjer - att det finansieringsbehov som här föreligger till allra största delen torde gälla den löpande affärsverksamheten. Det verkliga ändamålet med denna statliga låneverksamhet: att lämna det stöd som företag ej kunna erhålla från annat håll och att mer vidsynt främja en ur allmän näringspolitisk synpunkt önskvärd företagsamhet, torde med nu tillämpade metoder icke uppnås annat än tillfälligtvis.

Vid sidan av denna fondlåneverksamhet äger en centralt bedriven stödverksamhet rum, som efter vad det vill synas icke hämmas av hänsyn till rimliga och förnuftiga säkerhetskrav, förmodligen delvis till följd av centraliseringen. Den har i vissa fall tagit sig sådana uttryck, att man med erfarenhet av dessa skulle kunna ifrågasätta, huruvida statligt penningstöd till enskild företagsamhet på grund av de felgrepp och brister, som alltid måste vidlåda dylik verksamhet, överhuvud taget bör förekomma - om icke den skada som åstadkommes alltid måste bli större än den positiva hjälp som lämnas.

Om misstron till den statliga låneverksamheten skall kunna undanröjas, måste även den dualism, som föreligger mellan de båda f.n. förekommande tillvägagångssätten bortskaffas. "Subventionerna och lånen till stöd åt enskild företagsamhet" måste upphöra eller hållas inom mycket snävare gränser och

den regelrätta låneverksamheten givas sådan form, att den samtidigt som den inger förtroende även tillfredsställer de lånebehov den är avsedd att tjäna och som verkligen föreligger. F.n. åvägabringar ingendera metoden de resultat, som verksamheten rätt bedriven skulle kunna medföra.

Exempel II. Ägaren till en möbelfabrik, som han startade för två år sedan, har haft stora svårigheter att finansiera den hastiga expansion tillverkningen och försäljningen undergått. Sedan ett år tillbaka har han sökt erhålla lån ur statliga fonder. Han sökte först ett sociallån, och detta kom vid låneansökans remitterande även till den inom länet arbetande småindustri-kommitténs kännedom. Därifrån råddes han att i stället söka ett hantverkslån, kommittén hade själv inga pengar att låna ut. Han följde denna inrådan och återtog sin begäran om sociallån. I vederbörlig ordning fick småindustri-kommittén tillfälle att yttra sig över hans ansökan om hantverkslån genom remiss från Kommerskollegium. Redan dessförinnan hade man som nämnts från detta håll engagerat sig för saken, och en ingående undersökning av företagets ställning, vilken visade att i detta fall kapitalbehov förelåg, men att omständigheterna voro sådana att långivningen ur alla synpunkter kunde tillstyrkas, medförde att intresset på båda håll förstärktes. Kommitténs ut-sago har dock icke spelat någon roll vid myndigheternas be-handling av frågan, i det därifrån förklaras, att lånet icke kan beviljas, då den lämnade säkerheten med 10 % understiger vad man kan godtaga. Med detta exempel som bakgrund kan man fråga sig, om kommittén överhuvud taget kan spela någon roll för dylika låneärendens handläggning i överensstämmelse med aktuella behov. Detta är tydligt ett fall, där en kommitté av här ifrågavarande art (se bil. V) skulle kunna lämna upp-lysningar grundade på personkännedom och förtrogenhet med lo-kala förhållanden och där dessa omständigheter borde spela en väsentlig roll för låneärendets behandling. Detta tar man dock icke hänsyn till utan stöder sig på de uppgifter om real-

värden, som lika väl kunde erhållas från annat håll. Man tar alltså icke tillvara de möjligheter icke blott att införskaffa och förmedla lokalkännedom om företagsamhetens utveckling och bärighet utan även att följa och kontrollera denna, som en dylik regional organisation har.

Återverkningarna på kommitténs prestige av detta förfaringssätt är även betydande. Det stöter alltid på stora svårigheter att skapa förtroende för en verksamhet, som icke med praktiska resultat kan giva påtagliga bevis för sina syften och strävanden. Och misslyckanden, som i något avseende, och i synnerhet om det gäller pengar, visa organisationens svaghet och oförmåga att "göra något", skapa icke tillit och förstärka icke intresset för verksamheten i andra hänseenden.

Det torde vara ganska självklart, att vid statlig utlåning av detta slag vissa risker måste tagas, om icke hela verksamheten skall bli förfelad. Riskerna äro svårare att bedöma, om låneverksamheten bedrivs centralt. Av allt att döma är det detta som fått förorsaka att för närvarande mindre hänsyn tages till det lånesökande företags bärighet och förutsättningar än till belåningsobjekt. Dessa svårigheter att överblicka och kontrollera klientelet skulle kunna elimineras, om lokalkommittéernas platskännedom och övervakningsmöjligheter utnyttjades. Fördelen av ett dylikt system, som nu icke ens tillämpas i de fall förutsättningar därtill redan existera, skulle vara att i sista hand den mest objektiva instansen hade avgörandet. Nackdelarna äro uppenbara: osmidiga och tidsödande formaliteter. Det skulle därför kunna ifrågasättas, om det icke vore lämpligt att för tillfredsställandet av ett lånebehov av den art ovan anförda exempel antyder kommittéer av samma beskaffenhet som den i Gävleborgs län borde utrustas med erforderliga medel. Därigenom skulle det verkliga syftet eller det som borde vara syftet med statlig lånverksamhet av denna art kunna nås: låneshjälp åt den företagsamhet, som behöver den och som efter objektiva omdöme bör stödjas, men som

icke kan eller med stor svårighet skulle kunna erhålla den genom privata penninginstitut.

Ett radikalt förslag, innebärande större utrymme åt de hänsyn, som betingas av lokaliteten, att omforma låneverksamheten vore att, för det första, sammanslå alla i detta sammanhang ifrågakommande fonder till en huvudfond under gemensam förvaltning. Förutom allmänna bestämmelser skulle i direktiven för låneverksamhetens bedrivande fastställas, vilka speciella ädsmål den avsåge att tjäna och eventuellt angivas vissa gränser för utlåningens omfattning inom dessa områden. En uppdelning av fondmedlen dels för hantverkets dels för småindustriens behov torde icke böra ifrågakomma. En inom varje län verksam kommitté av den typ, som förekommer i Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, d.v.s. med anknytning till hushållningssällskap, länsstyrelse och olika näringsorganisationer, skulle utrustas med rättigheter att för utlåning i enlighet med fonddirektiven disponera över ett visst belopp ur huvudfonden, fastställt för varje län i överensstämmelse med där föreliggande behov. Om kravet på central kontroll upprätthålles skulle kommitténs beslut att utanordna lån kunna underställas den centrala förvaltningen för godkännande, men dock givas sådan auktoritet, att ett upphävande därav endast borde föranledas av särskilda omständigheter.

Avsättningsfrågan.

Det har i det ovanstående framgått, hur intimt avsättningsproblemen sammanhånga med dem som röra kapitalanskaffningen, att den mindre industrien hämmas i sin utveckling av att kreditgivningen tar så mycket kapital i anspråk. Försäljningens primära sida, marknadsförhållandena, kräver dock lika stor uppmärksamhet.

Framställningen har i det föregående givit vid handen, att småindustriföretagaren i första hand är arbetare, verkmästare,

driftsledare i sin verkstad. Försäljningen tar han som ett nödvändigt ont, som han stundom är tvungen att ägna sin uppmärksamhet. Det kanske mest typiska fall förf. i detta hänseende påträffat är saxfabrikören i en avkrok av Småland, som varje torsdag gav sig ut på en försäljningsresa per cykel med en väska fylld av saxar på pakethållaren, i avsikt att skaffa pengar till fredagsavlöningen åt sina 8 arbetare. Det är tydligt, att man här har att göra med en genomgående företeelse både inom småindustri och hantverk, men erfarenheten visar lika tydligt, att de småindustriidkare, vilka lyckats bäst, på ett synnerligen lyckligt sätt förenat teknisk uppslagsrikedom och arbetsskicklighet med försäljarföretagsamhet och ekonomisk framsynthet.

1/ Orga- Ett litet företag har helt naturligt mindre möjligheter
nisationer. att göra sig gällande, ju större marknaden är, och ett litet företag på en lokal marknad äger endast den styrka, som företrädesrätten eller produktionens kvalitet ger det; tradition och privilegier utgöra icke längre de medel, med vilka marknader kunna uppdelas och behärskas. Det synes därför egendomligt, att medan utvecklingen på alla andra näringslivets områden inneburit ett ökat tillvaratagande av enskildas och grupper ekonomiska intressen genom organisationer, sammanlutningar inom hantverk och småindustri icke kommit att i ekonomiskt hänseende spela någon roll. Den institution, som härvidlag ägt möjligheter att leda utvecklingen, Hantverksorganisationen, har tvärtom lagt sin verksamhet så, att den närmast inneburit bevarandet av skråväsendets anda i ett samhälle, som för länge sedan tagit avstånd från dess principer. Det är nog icke att taga miste på, att Hantverksorganisationen därigenom försummat den väsentliga uppgift, som består i den organisatoriska lösningen av de ekonomiskt-kommersiella problem, med vilka hantverket och småindustrien ha att kämpa. "Propagandan för ökad förståelse för hantverkets värde" ligger långt från den praktiska utformning av verksamheten, som

dessa sammanslutningar böra eftersträva. Till föreningsväsendets ringa betydelse för här ifrågakommande sysselsättningsgrupper finnes emellertid även inre förklaringsgrunder. Där är först och främst den oerhörda mångfalden av företag och sysselsättningsgrenar, som tillika med spridningen försvårat kontaktens uppnående och upprätthållande. Den starka självständighet och hävdandet av detta oberoende, som tidigare framhållits vara ett utmärkande drag hos småindustri och hantverk, har likaledes motverkat gemensamt uppträdande och avtal. Och icke minst står förklaringen att finna däri, att de verksamhetsgrenar som här diskuteras icke blott vila på den personliga företagsamhetens grund, utan även till en så väsentlig del har, utan omskrivningar, avundsjukan att tacka för sin uppkomst.

Det är icke tvivel om att skola organisationer inom småindustri och hantverk tjäna något till, skola de taga på sig en stor del av småindustriens inköps- och försäljningsarbete, i varje fall bidra till att den enskilde företagaren ägnar mer uppmärksamhet åt dessa frågor. Den erfarenheten har vunnits vid de försök som i detta avseende gjorts, att detta försäljningsarbete måste bedrivas med största urskillning och vaksamhet, så att icke misstroende till verksamheten framkallas. Detta är mycket lätt på ett område, där självständighet är det mest utmärkande draget hos företagaren. För att framkalla sådana svårigheter behöver man icke gå så långt som den försäljningsorganisation, vilken arbetade på det sättet, att den utan urskillning infortrade offerter från alla medlemmar, vilka kunde tänkas ha möjlighet att tillverka det parti på vilket organisationen fått förfrågan, varefter de lägsta anbuden utvaldes och översändes till den eventuelle köparen. Att detta kom att verka direkt prisnedpressande är tydligt då man vet, att ett av hindren för småföretagens utveckling är bristande och många gånger total frånvaro av förkalkyler.

2/Småindu-
striens
Central-
förbund.

En kort översikt över de organisationer, vilka bedriva försäljningsarbete för småindustriella produkter skall här givas. Därvid är först att nämna Småindustriens Centralförbund, som tidigast tog upp dylik försäljningsverksamhet. En ekonomisk förening handhar där inköps- och försäljningsarbete för medlemmarnas räkning och upprätthåller en rådgivande och förmedlande informationstjänst. Därvid arbetar Förbundet även genom en tidning Svensk Småindustri, till vilken hänvisas för studium av förmedlingsverksamhetens omfattning. Inom Förbundet har även bildats en särskild järnförsäljningsförening, vilken huvudsakligen är verksam i Jönköpingstrakten. Förbundets medlemsantal uppgår för närvarande till omkring 1300, med största anslutningen inom Småland och angränsande områden. Förbundet har haft och har mycket motstånd att övervinna på grund av den avvisande hållning Hantverksorganisationen intagit till dess strävanden. Genom sin förmedlings- och försäljningsverksamhet, som av allt att döma inom sin begränsade ram bedrivs på ett rationellt sätt, kan det emellertid komma att få stor betydelse särskilt för småindustrien i södra Sverige.

3/Företagar-
föreningar
och länskom-
mittéer.

Förutom av Småindustriens centralförbund bedrivs försäljning av småindustriprodukter även av vissa länskommittéer vid norrlandskusten. Beträffande redogörelser för de olika föreningarnas och kommittéernas organisation och arbetssätt hänvisas till bilaga V. Den förening, som gjort största insatsen för en rationell lösning av avsättningsproblemet, är Västerbottens läns företagarförening, som sedan den övertagit Hushållningssällskapets förmedlingsbyrå för jordbruksprodukter utvidgar dess verksamhet till att även omfatta försäljning av småindustriens produkter. Föreningarna i Väster-norrlands och Gävleborgs län söka likaledes driva ett aktivt försäljningsarbete.- Sedan 1936 försäljer den av Kooperativa Förbundet skapade föreningen Produkter från Sverige småindustriartiklar, huvudsakligen för export. Föreningen har förbindelse med importfirmor i andra länder och arbetar vidare

4/Produkter
från
Sverige.

genom utsändande av en katalog till handelskamrar, näringsinstitutioner, branschorganisationer o.s.v. utomlands. Årsomsättningen torde f.n. uppgå till omkring 800.000 kr. Erfarenheten av denna verksamhet har dock visat, vilka betydande svårigheter den svenska exporten av småindustriartiklar har att övervinna. Försäljningens utveckling har icke motsvarat de förväntningar man ställt, vilket torde framgå av att ursprungligen r en halv miljon satsats på företaget.

5/ Hantverks- Mot bakgrunden av dessa initiativ får man emellertid se
organisa-
tionen. Hantverksorganisationens nyligen vidtagna åtgärder till upp-
rättande av en central kommersiell informationstjänst. Det är
berättigat antaga, att detta beslut influerats av hänsyn till
Hantverksorganisationens prestige och att den nya byrån, bl.a.
med tanke på det skarpa motsatsförhållandet mellan organisa-
tionen och Småindustriens centralförbund, är ämnad att upp-
taga konkurrens med de institutioner, som redan förut äro verk-
samma på området.

Både tekniskt och kommersiellt äro småindustriens och hantverkets problem i första hand lokala och kunna ej lösas "centralt". De kunna ej heller lösas genom ingripanden, som måste förutsättas vidtagna med den begränsning av utblicken, som företräddet av gruppintressen medför. På ifrågavarande gebit brytas så många intressen och meningar, att samordnande av den verksamhet, som redan nu på olika håll bedrives, är nödvändigt. En central byrå av föreslagen beskaffenhet utan möjligheter att arbeta genom lokal organ skulle emellertid kunna uträtta mycket litet, när det som här gäller typiskt lokala frågor och en oändlig variation och mångfald av klientelet. Man kan icke underlåta att uttala den förmodan, att frågan här tagits upp från felaktig utgångspunkt.

Det borde vara Hantverksorganisationens uppgift att aktivisera de lokala hantverksföreningarnas verksamhet, så att dessa inom sina respektive områden fyllde en stor del av de

uppgifter, vilka få anses ligga inom den föreslagna byråns arbetsfält: att fastare sammansluta olika branscher, lokalt och interregionalt, för gemensamt uppträdande gentemot arbetarorganisationer, leverantörer och kunder, att enhetliggöra kostnadsberäkningar och kalkyler, att normalisera prissättningen, att standardisera produktion och försäljningsvillkor, att lokalt ställa tekniska och kommersiella konsultationsmöjligheter till förfogande. Det naturliga är givetvis härvidlag att ute i föreningsområden och distrikt etablera direkt samarbete med länsföreningarna och Småindustriförbundet (som kan betraktas som Smålands småföretagarorganisation), att inspirera de lokala hantverksföreningarna till att söka kontakt med dessa institutioner. För att åstadkomma detta krävs visserligen ett initiativ från ledningens sida, men väl icke statligt understöd, som här ifrågasättes. Den nu föreslagna byrån synes ej heller vara avsedd att äga möjligheter att draga upp linjer för hantverksföreningarnas verksamhet utan skulle arbeta som ett fristående organ, vilket medlemmarna kunna anlita mot viss avgift.

Hantverksorganisationen har haft mycket svårt att inordna "den mindre industrien" i sina föreningar, förmodligen delvis beroende på hantverksfolkets ovilja mot all verksamhet på området, som icke bedrivs efter hävdvunna former och med tillräckligt styrkt kompetens, men även på småindustriföretagarens ringa förståelse för den propaganda för "höjande av hantverkets värde", som utgjort hantverksföreningarnas förnämsta livsyttning. Man måste därför se det tagna initiativet som ett led i kampen om den företagarkategori, som vanligen benämnes småindustri, "fabrikörer".

6/Försäljningsorganisationernas försäljnings- och utsättnings-
ningor-
ganisa-
tioner-
nas för-
utsätt-
ningar.

Erfarenheten visar, att småföretagarorganisationernas försäljningsarbete skall bedrivas som direkt försäljning av de medlemmars produkter, vilka anlita organisationen, eller/och som förmedling av kontakten mellan en köpare och en säljare. Jämsides med denna verksamhet måste en systematisk kontroll av

priser och anbud äga rum. Det torde delvis vara en förutsättning för att en försäljningsorganisation skall ha utsikter till framgångsrikt arbete, att den samtidigt söker åstadkomma ordentlig kalkylering överhuvud taget samt enhetliga kostnadsberäkningar inom skilda branscher. Den bristande förmågan att kalkylera har i första hand denna oförmånliga inverkan på prisättning och prisutveckling. Ett belysande exempel är, hurusom anbuden på en enklare möbeluppsättning till en offentlig institution, varvid noggrant angivande av beskaffenhet skett, varierade mellan lägst 25 och högst 125. En allmän nedåtgående förskjutning av priserna äger rum; man tar icke och får därefter icke heller betalt för sina kostnader. Den osunda konkurrens, som är följden av dessa förhållanden, äger en stor del av skulden till den misstänksamhet bland de mindre företagen, som försvårar allt deras organisationsarbete.

Men följden av att man icke täcker sina kostnader med ett dem motsvarande pris har sin skadligaste inverkan på företagets finansiering och därmed dess utveckling. Startandet av ett mindre industriföretag möjliggöres genom ett sparkapital eller ett lån, för vilket ett hus bygges och maskiner köpas. Det vanligaste är, att man icke räknar med avskrivningskostnader eller allmänna omkostnader i kalkylen. Det väsentliga som tages i betraktande är, att "vi har ju arbete". Att kostnaderna för arbetskraften i många fall icke heller fullt ersätts är även tydligt. Kapital och arbete ha ofta karaktären av fria nyttigheter. Följden är, att när maskinen är utsliten, finns intet kapital disponibelt - ens i företaget, än mindre i likvida tillgångar - för inköp av en ny, och under tiden har tillverknings- och omsättningsökningen begränsats av oförmågan till självfinansiering. Att småindustriens maskinpark och produktionsförhållanden i stort sett äro föråldrade har tidigare framhållits. Att detta sammanhänger med finansieringssvårigheter, vilka ha sin grund i ofullständiga kostnadsberäkningar,

är uppenbart.

Vid behandlingen av finansieringsfrågan har tidigare varukrediten berörts. Därvid framhölls även den omfattande uppgift företagar- och branschorganisationer på här behandlade näringsområden ha, när det gäller att skapa reda i de oeffterrättliga kommersiella kreditförhållandena. En upprensning därvidlag är av lika stor betydelse för en avsättningsökning som för undanröjande av finansieringssvårigheterna, men såsom även tidigare nämnts har av förefintliga organisationer mycket litet uträttats i den riktningen. Mycket få verkliga branschorganisationer förekomma. Många försök till kartellbildningar ha gjorts men så gott som alltid misslyckats. För närvarande är dock fabrikationen av tvättklämmor kartelliserad. Förutom de hinder som ovan berörts består svårigheten att åvägabringa försäljningsöverenskommelser till största delen i att varje bransch uppvisar en sådan mängd av små företag och uppfunna variantartiklar. Försök att centralisera vissa inköp inom en del yrken ha för det första mötts av samma motstånd som försäljningsarbetet, men ha dessutom visat sig medföra en relativt obetydlig ekonomisk fördel. Företagens spridning och de små mängderna i varje enskilt fall ha orsakat fördelningskostnader, som kompensera vinsterna genom de centrala köpen av stora partier.

Arbetsmarknadsförhållanden.

Bland småindustriens existensbetingelser framträder i många olika sammanhang såsom den väsentligaste tillvaratagandet av "arbetsreserven" hos näringens utövare. Detta förhållande är givetvis en direkt följd av att småindustrien som regel utvecklats ur hemslöjd och hemindustri, vilka näringsformer i sin tur inom skilda yrken och näringsgrenar inneburit utnyttjande av de arbetsreserver, som till följd av huvudsysselsättningens art och utövningssätt förefunnits.

Man kan på ganska goda grunder göra det antagandet, att småindustrieföretagaren i de allra flesta fall icke erhåller vad som skulle kunna betecknas som "normal" eller "avtalsenlig" ersättning för det arbete, som fyller hans tid. Detsamma gäller många gånger familjemedlemmar och likställda. Därvidlag kan en viss likhet med familjejordbruken spåras. Utnyttjande av arbetsreserven även hos lejd arbetskraft till ett förhållandevis lågt pris har även kunnat ske, dock i mindre utsträckning, sedan kollektivavtalen blevo vanliga. De patriarkaliska former, under vilka småindustrien arbetar, ha emellertid, efter vad det vill synas, motverkat en alltför formalistisk avtalstolkning. Det finns exempel på, hurusom i Småland arbetarna vid vissa fabriker gått med på anpassning av lönen efter sysselsättningsgraden.

Småindustrien använder fortfarande på en del platser oorganiserad arbetskraft, men utvecklingen är sådan, att detta i en snar framtid kommer att utgöra undantagsfall. Med hänsyn till konkurrensen med den större industrien om arbetskraften kan icke småindustriens livskraft antagas bygga eller komma att bygga på användandet av oorganiserad arbetskraft eller ens på en för organiserad arbetskraft proportionellt lägre lönenivå inom denna näringsgren.¹⁾ Inom vissa områden med låga levnadskostnader, exempelvis i Småland, medgives givetvis även lägre avtalsenliga löner. Detta förhållande kan emellertid icke heller antagas utgöra en under alla omständigheter gällande förutsättning för småindustriens existens. I varje fall motverkar det uppkomsten av livskraftig småindustri i och i närheten av storindustriell bygd med höga levnadskostnader. Storindustriernas kraftfält äro i detta hänseende mycket vidsträckta. De överflyttningstendenser, som därvidlag göra sig gällande, komma förmodligen att skapa allt större svårigheter

1) Allrahelst som av genomsnittsarbetaren inom mindre industri kräves större yrkesskicklighet än inom storindustrien med dess större möjligheter till arbetsfördelning.

för den mindre industriens arbetskraftsanskaffning. De beröra även arbetskraftens kvalitet och yrkesskicklighet. Det är känt, att den mindre industrien, framför allt verkstäderna, kräver större mått av yrkesskicklighet av sina arbetare än storindustrien med dess längre gående arbetsfördelning. En ökning i arbetskraftens omsättningshastighet har en mycket oförmanlig inverkan på yrkeskunnigheten och arbetskvaliteten, och denna förstärkes av den omständigheten att i synnerhet arbetsledarskiktet inom småindustrien i hög grad efterfrågas för tjänster i ansvarig ställning inom större industri. Till detta kommer, att inom vissa småindustridistrikt diskontinuiteten hos arbetarstammen är ganska omfattande redan av den anledningen, att verkstäderna, "fabrikerna", tjänstgöra som utbildningsanstalter för nya fabriker, vilka när de lärt tillräckligt av yrket etablera egen verksamhet, ett förhållande som tidigare berörts i annat sammanhang.¹⁾ De mindre industriföretagens behov av yrkeskunnig arbetskraft är till följd av dessa omständigheter proportionsvis större än den större industriens, varför en kraftig ökning av yrkesutbildningsmöjligheterna är av vitalt intresse även för småindustrien och hantverket, trots att dessa näringars organisationer motsätta sig förslaget om utvidgning av verkstads- och yrkesskoleväsendet. Att detta ställningstagande även har andra grunder än omtanken om yrkeskompetensen och statskassan framgår av det följande.

Det har gjorts gällande, att tendenser till decentralisering inom den större industrien skulle ha sin grund i att den småindustri, åt vilken tillverkningen av vissa detaljer anförtres, skulle äga större möjligheter att sysselsätta

1) Det är omvittnat, att småindustriens produkter i stort sett icke utmärka sig för ovanligt hög kvalitet. Ett vanligt förhållande är exempelvis inom den som småindustri bedrivna metallmanufakturframställningen (beslag m.m.), att anläggningstiden vid elektrolytisk metallöverdragning inskränkes till en bråkdel av den tid, som är nödvändig för att ge produkten en hållbar yta; den ser ju lika bra ut vid för-

minderårig arbetskraft, väl lämpad för arbete av denna art, men som storindustrien till följd av strängare krav på sociallagstiftningens efterlevnad icke i så stor utsträckning kan utnyttja. Huru därmed än må förhålla sig, kan decentralisering grundad på denna förutsättning endast väntas bestående i den utsträckning småindustriens speciella karaktär - och icke bristande övervakning - gör det möjligt att sysselsätta minderåriga. En omständighet, som talar för att detta kan vara fallet, är, att mindre industriföretag på många håll draga fördel av att kunna använda proportionsvis mycket lärlingsarbetskraft. Detta förklarar till en del hantverksfolkets motvilja mot en utökad yrkesskoleutbildning, som skulle taga från dem möjligheten att i så stor utsträckning som förut utnyttja lärlingar. Motiveringen är dock en annan: risken för ökning av antalet inkompetenta yrkesutövare. Detta skäl har emellertid även fog för sig, om man ser det ur den synpunkten, att den arbetskraft som utexamineras från yrkesskolorna icke i den praktiska verksamheten omedelbart kan uppvisa den produktivitet, som motsvarar en avtalsenlig lön, vilken dock så gott som genast kräves. Den "ytterligare utbildningskostnad", som därigenom faller på det företag som anställer honom blir proportionsvis större för den mindre anläggningen, i synnerhet som där vanligen erfordras större allmän yrkesskicklighet än inom en storindustriell enhet. Det synes därför finnas anledning att beakta krav från hantverkets och den mindre industriens sida, att även yrkesutbildning för deras behov är nödvändig, emedan verkstadsskolorna i huvudsak tjäna utbildningen av arbetskraft för den större industrien. Fördelen för dessa mindre företag

(forts. på not sid. 51)

säljningen ändå. Framträdande är även de stora variationerna i produktionens beskaffenhet, oförmågan att hålla kvaliteten. Det försprång i kvalitetshänseende, som den svenska småindustriens exportartiklar fortfarande ha i förhållande till de billigare finska och baltiska alstren, håller på att inknappas. De ovan berörda arbetsförhållandena likaväl som den tekniska utrustningens otillräcklighet ha sin andel i denna kvalitetsförsämring.

att ha tillgång till och själva kunna utbilda lärlingar är så stor, att den motiverar ett statligt stöd för lärlingsutbildningen vid mindre verkstäder jämsides med verkstadsskolornas verksamhet.

Arbetsförhållandenas personliga karaktär och den omständigheten, att arbetsgivaren så ofta i de mindre industriföretagen arbetar med i fabriken, är en styrka, när det utgör ett bevis för att ägaren icke övervärderar sin ställning som företagare. Det ger honom även fördelen av direkt övervakning och kontakt med arbetarna, men har en ofördelaktig inverkan genom hans auktoritetsförlust som arbetsledare. "Man kan inte driva på, när man går med dom". Det går icke att utnyttja arbetaren på samma sätt som i ett större företag med dess personliga arbetsformer. Denna omständighet skapar i synnerhet svårigheter, när det gäller att snabbt få in yrkesskoleutbildade ynglingar i effektiv produktion. Nackdelarna kompenseras emellertid ofta av att vissa allmänna omkostnader, slitage på maskiner o.s.v., i det mindre företaget kunna hållas på en lägre nivå till följd av arbetarnas aktsamhet om verktyg och maskiner.

Småindustrien räknar tillgången till billig arbetskraft som en av sina livsbetingelser. Överensstämelsen mellan förmanlig dyrortsgruppering och mindre industri är mycket framträdande (Småland), och såsom framhållits utnyttjar man även andra möjligheter att minska arbetskostnaderna. Det kunde ifrågasättas, huruvida icke denna omständighet kan anföras som skäl för en välvilligare fackföreningspolitik gentemot nystartade småindustriella företag, i all synnerhet som dessa äro belägna inom ett område med ovanligt höga arbetslöner, såsom fallet är med Norrland. Fackföreningarna i samråd med företagare- och arbetsgivareorganisationer borde kunna åstadkomma en överenskommelse att lämna dylika företag i fred en viss tid från starten och upp till en viss storlek, om de kunna erhålla arbetskraft genom direkta avtal i varje enskilt

fall.

Transportförhållanden.

Transportförhållandena beröras i andra sammanhang (se sid. 6); här skall endast några ytterligare anmärkningar göras.

För sådana mindre företag, vilkas verksamhet kräver tillgång till lastbil, men som icke fullt kunna utnyttja denna, har motorfordensförordningens bestämmelser rörande yrkesmässig biltrafik skapat svårigheter att utnyttja transportkapaciteten, därigenom att det inte är tillåtet att mot fraktavgifter transportera gods för annans räkning. Åkeriägarna övervaka på sina håll mycket noga att icke detta sker. Givetvis äro möjligheterna ganska stora, att ägaren till en lastbil, som han själv icke alltid har full användning för, när han kör åt andra icke begär ersättning för något mer än de rörliga kostnaderna. D.v.s. han räknar med, att han i varje fall har att betala de fasta kostnaderna för bilen och att han därför, när den ändå står stilla eller inte har fullt lass, genom körning åt andra endast behöver få litet mer för dessa körningar än det direkt kostar, alltså endast en del av den proportionella andelen fasta kostnader. Det kan i alla fall hjälpa till att nedbringa de kostnader han under alla omständigheter har att betala och som hans egentliga rörelse får bära.

Men alltför strikt tillämpning av bestämmelserna kan även förorsaka att på platser, där behovet av lastbilstransporter mycket väl kunde tillgodoses genom att en dylik privatägd bil utnyttjades, man i stället tvingas att med större besvär och högre totalkostnader använda sig av trafikbil på annan ort eller av andra transportmedel.

Utsikterna för småindustri i Norrland, som kan söka sin avsättning på en större marknad, äro mycket små. De långa avstånden och transportkostnadernas storlek ha sin andel i detta. Vid den medverkan i arbetet på att taga till vara förutsättningarna för ny produktion, som lämnas av den större industrien,

borde möjligheterna till samlastning mellan denna och företag, som den direkt stöder, uppmärksammas.

III.

Småindustri i Norrland?

=====

I olika sammanhang har i det föregående möjligheterna att framskapa småindustriell verksamhet i Norrland berörts. I det följande komma de problem, som därvid uppstålla sig, att göras till föremål för en mer ingående framställning.

Försörjningsläge.

För stora delar av Norrland framträder allt tydligare svårigheterna att bereda försörjningsmöjligheter icke blott för en i förhållande till landet i övrigt ovanligt kraftigt växande folkmängd utan även för de nuvarande arbetsföra ålderna. Orsaken är dels begränsningen av sysselsättningsmöjligheterna inom träindustrin till följd av minskad tillgång på råvara, dels den inom samma industri på grund av teknisk-organisatoriska förändringar minskade efterfrågan på arbetskraft. Inom skogsbruket är av dessa skäl likaledes en minskning av arbetskraften oundviklig. En utvidgning av näringslivets bas måste följaktligen åstadkommas, om det icke skall bli nödvändigt att i viss utsträckning evakuera industribefolkningen. Ytterligare sysselsättning inom jordbruket är icke att räkna med; fastmer gäller en del av problemet att skaffa ökade utkomstmöjligheter för inom denna näringsgren redan sysselsatta, då en av deras förvärvskällor, skogsarbetet, minskar i betydelse och självhushållet alltmer uppgives. Understödjande av jordbrukets binärningar liksom all annan verksamhet, som kan komplettera jordbruksbefolkningens försörjning, är ofrånkomlig. Beredande av nya sysselsättningsmöjligheter kan emellertid i större utsträckning endast tänkas ske genom en utbyggnad av industrien. Det är tillika önskvärt, att denna gives en sådan inriktning, att en starkare differentiering av produktionen åstadkommes. Förutsättningarna för annan stor-

heter. Om man icke vill överväga utflyttning, kan utvägen knappast vara någon annan än åstadkommandet av en säsongbetonad industri, gärna småindustriell och/eller en mycket intensifierad skogsvård, som skulle eliminera skogsarbetets säsongkaraktär.

Småin-
dustri.

Med avseende på det aktuella försörjningsläget skiljer sig Västernorrland väsentligt från Västerbotten och Norrbotten. De båda nordliga länen grunda sin försörjning i långt större omfattning på jordbruk än Västernorrland, och dessa län besitta de skogstillgångar, vilka till stor del kunna förse även den överbyggda industrien i Ångermanland och Medelpad med råvara. Då emellertid skogsarbetskraften i stor omfattning rekryteras ur den jordbrukande befolkningen, är denna till sin utkomst i väsentlig mån indirekt beroende av industrien. Lokaliseringen av industriverksamheten har givetvis icke något inflytande på de försörjningsmöjligheter, som avverkningen ger, och för Västerbotten och Norrbotten består även den teoretiska möjligheten att för beredande av sysselsättningsmöjligheter inom egen industri innehålla timret liksom även den mer reella möjligheten, att produktionskostnadsutvecklingen skulle kunna möjliggöra förädling av träet närmare växtplatsen. Dessa omständigheter medföra, att ingripanden för beredande av sysselsättning i Västernorrland nödvändigtvis måste givas en mer direkt utformning och bli av mer genomgripande art än i Västerbotten och Norrbotten. Då småindustrien icke kan tänkas i nämnvärd omfattning komma att utgöra en grundläggande företagsamhet, torde det icke vara praktisk ekonomisk politik att i första hand inrikta sig på att framskapa småindustriell företagsamhet i Västernorrland. Som komplementnäring ansluter sig småindustrien icke till större industri, och därför torde även i längden dess existensbetingelser vara större i de två nordliga länen än söderut. Decentralisering av storindustri kan man icke räkna med inom områden med så ringa yrkeskunnig arbetskraft, och vilka så gott som uteslutande besitta förutsättningar för ensartad masstillverkning.

Industri-
mentali-
teten.

Dessa antaganden stärkas av den iakttagelsen, att den starkare industrialiseringen i distrikten i södra Norrlands kustland mycket oförmånligt inverkat på de egenskaper hos folk-materialiet, vilka utgöra en nödvändig förutsättning för all småindustri: personlig företagsamhet och initiativförmåga. Industrialiseringen, och framför allt den exploaterande industrialiseringen av Norrland, vilken huvudsakligen krävt grov arbetskraft, har frambragt en passiv, oföretagsam arbetartyp, vilken har vanan att arbeta en viss tid och att hämta en fastställd lön vid bestämda tidpunkter, en människa, som överhuvud taget har kravet att hon skall sysselsättas. Och i den inställningen har hon stötts av sina organisationer. De samhälleliga åtgärderna för att avhjälpa arbetslösheten och lindra dess verkningar ha genom sin felaktiga uppläggnings förstärkt denna oförmåga till självständig verksamhet och understött den passiva inställningen genom att till begäran om sysselsättning föga krävt på försörjning. Denna slapphet försvårar överföringen av arbetskraften till annan industriell verksamhet och uppvisar som mest avskräckande resultat de arbetare, som i en planlös väntan fördriver tiden vid det arbetsställe, där de eller deras föräldrar varit sysselsatta. Det krävs för stor energiutveckling för att dessa människor på allvar skola ta itu med att lära ett nytt yrke och rycka sig loss ur den miljö, där de vuxit fast. Det erfordras en fullständig mentalitetsförändring hos den befolkning, som haft kännning med denna exploaterande storindustri och den arbetslöshet, som följt i dess spår, för att arbetskraften skall kunna tillgodogöras inom en självständig småföretagsamhet av industriell eller kommersiell art.

Yrkeskun-
nigheten.

Det för hela Norrland allvarligaste problemet, när det gäller skapande av nya försörjningsmöjligheter, är den utomordentligt ringa yrkeskunnigheten hos alla delar av befolkningen. Den inom industrien sysselsatta arbetskraften har till övervägande del utgjorts av grovarbetare och den yrkeskunnighet, som till äventyrs funnits till följd av självhushåll och hemslöjd

hos skogs- och jordbruksbefolkningen håller på att försvinna, allteftersom övergång till bytshushållningen sker. Dock visar sig den största villigheten såväl till förflyttning som till att övergå till nya yrken hos de befolkningslager, som kommit minst i beröring med industridistriktet. Den mest aktuella uppgiften är en omskolning av arbetskraften i så stor utsträckning som möjligt. Med hänsyn till detta och även i betraktande av att tillskottet till de arbetsföra åldrarna i förhållande till landets övriga delar är ovanligt stort torde det kunna ifrågasättas, om icke förslaget om inrättande av centrala verkstadsskolor borde i större utsträckning än vad som är fallet ha beaktat det större behovet av yrkesutbildning i Norrland. Förslaget innebär i sin nuvarande utformning, att yrkesutbildningen i opropotionerligt hög grad kommer att åvila kommunerna i Norrland, medan landstingens centrala verkstadsskolor - tillräckliga i andra delar av landet - blott kunna tillfredsställa en ringa del av den av behovet påkallade utbildningen. Fackföreningarna ha, efter vad det vill synas, mycket ringa förståelse för det problem det här gäller och försvåra genom en snäv rekryteringspolitik lärlingsverksamheten vid fabriker och verkstäder. Avtalet mellan verkstadsföreningen och metallindustriarbetarförbundet stipulerar icke någon bestämd proportion mellan lärlingsantalet och totalantalet anställda, men det utsäges, att förhållandet mellan dessa kategorier skall vara sådant, att det kan förutsättas, att lärlingen erhåller tillräcklig utbildning. Många av de verkstäder, vilka ha avtal med båda parter, äga ej den omfattning, att de kunna ordna en tillfredsställande utbildning i överensstämmelse med avtalets anda för ett större antal lärlingar - exempelvis genom inrättande av lärlingsverkstäder. De företag, som stå utanför arbetsgivarföreningen, d.v.s. så gott som alla företag inom småindustri och hantverk, ha emellertid avtal med metallindustriarbetareförbundet, i vilka ifrågevarande proportion mycket kraftigt begränsas. Förutom att dessa förhållanden verka hämmande överhuvud taget på en ur alla synpunkter önskvärd yrkesutbildning, skapa de svårigheter

för den mindre industrien och hantverket, då otvivelaktigt dessa näringar till icke ringa del stöder sin verksamhet på möjligheten att använda lärningar. Detta är i all synnerhet betydelsefullt i Norrland, där arbetslönerna ligga så väsentligt mycket över lönenivån i södra Sverige och därför alla möjligheter att erhålla billig arbetskraft måste tillvaratagas. Överhuvud taget torde även oviljan mot byte av sysselsättning i stor utsträckning förorsakas av att det nya yrket icke omedelbart ger lika stor inkomst.

Ut-
flytt-
ning.

Vid bedömandet av möjligheterna för en ersättningsindustri av småindustriell karaktär och utsikterna överhuvud för ny produktion och företagsamhet i Norrland måste man - även om man icke framkommer till att en evakuering är ofrånkomlig - räkna med att den bästa arbetskraften, d.v.s. den yngsta, bildbaraste och mest företagsamma, frivilligt söker sig därifrån. För närvarande placeras den arbetskraft, som utexamineras från verkstadsskolorna så gott som uteslutande i södra Sverige. Arbetsförmedlingarna inrikta helt och hållet sin verksamhet på att få de arbetssökande överflyttade till landets södra delar, varvid ett systematiskt urval av den bästa arbetskraften äger rum. Den befolkning, som återstår och som det gäller att sysselsätta, blir alltså alltmer den i mindre grad kunniga och företagsamma samt i stort sett den äldre arbetarstammen. Då resultatet av en inventering av ytterligare sysselsättningsmöjligheter emellertid icke kan bli annat än att ytterligare evakuering är nödvändig, åtminstone i Västernorrlands län, framstår läget i dessa hänseenden som mycket bekymmersamt. Det lönar föga att anlägga den synpunkten, att då arbetskraften ändå måste yrkesutbildas, detta lika gärna kan ske i södra Sverige, när det är omöjligt i Norrland. Utsikterna äro mycket små - men de finnas likväl - att den arbetskraft som en gång utflyttat skall återvända till Norrland och taga initiativ till självständig företagsamhet. Inträder en revolutionerande utveckling av ny industriell produk-

tion, grundad på träet som råvara, blir läget givetvis ett annat.

Kost-
nader-
na.

Det geografiska läget är en faktor, som norrländsk företagsamhet ofrånkomligen har att taga hänsyn till i sina kalkyler. Kostnaderna förhöjas på så många sätt genom dess inverkan; tag som exempel större belysningskostnader på grund av mörkret, större bränslekostnader och högre byggnadskostnader på grund av kylan, högre fraktkostnader på grund av långa och besvärliga transporter t.o.m. för en lokal marknad o.s.v., kostnader som falla proportionellt tyngre på det mindre företaget. Den höga lönenivån övar likaså sitt tryck på företagsamhetens uppkomst och utveckling. Det är svårt att säga, hur mycket lönerna i medeltal ligga över nivån i södra Sverige, för småindustri gör sig emellertid skillnaden starkast gällande, då konkurrensen på detta område främst kommer från Småland, som har den förmånligaste dyrortsgrupperingen i landet. Inom möbelbranschen torde lönekostnaderna i mellersta Norrland ligga 10-15 % över den småländska möbelindustriens och ungefär kompensera fraktkostnaderna från Småland. Användandet av lärlingar är såsom framhållits en utväg att pressa ned lönekostnaderna, och på många håll existera hantverk och småindustri tack vare tillgång till oorganiserad och familje-arbetskraft. Det torde starkt kunna ifrågasättas, om icke levnadskostnaderna i Norrland på grund av tröghet i anpassningen kommit att bibehållas på en opropor-tionellt hög nivå, att m.a.o. lägre distributionskostnader icke följts av motsvarande sänkning av handelsvinsterna. Reglering och normalisering av distributionskostnaderna överhuvud taget skulle därför förmodligen ha ett förmånligt inflytande på norrländsk industris konkurrenskraft.

Kraft.

Tillgången på billig kraft torde för mindre företag vara mycket begränsad i hela Norrland. Medan ett pris på 7-8 öre pr kwh. skulle kunna anses som normalt, finnes det ytterst få platser, där kraften kan erhållas till ett pris som understiger 20 öre, d.v.s. de små företagen äro tvungna att köpa belysnings-

ström^{x)}. Detta är i synnerhet fallet inom de områden, där de kraftägande städerna och staten distribuerar kraften. Elektricitetstaxorna användas, vill det synas, med huvudsyfte att reglera skatten och med mindre hänsyn till företagsamhetens utveckling. En av de allra främsta uppgifterna för att bereda jordmännen för mindre industri torde därför vara att underlätta möjligheterna att erhålla billig kraft. Härvidlag skulle den större industrien kunna gå i spetsen och genom överenskommelser tillhandahålla småföretagen kraft till låga taxor med en liten marginal utöver det pris, till vilket de själva köpa eller producera kraften, eller till detta pris, om det gäller överskottskraft.

Frakter. Fraktkostnaderna till och från andra delar av landet betingas givetvis av de långa avstånden; att Norrland i frakthänseende skulle diskrimineras är uteslutet. Däremot har förekommit tendenser till en mindre välbetänkt konkurrens mellan järnvägarna och kustfarten, i det järnvägarna under sommarmånaderna tillämpat lägre frakter för att kunna hävda sig mot rederierna. Det vore mycket olyckligt, om detta skulle leda till inskränkningar i linjetrafiken på norrlandshamnarna. Vägväsendets och automobiltrafikens utveckling gynnar särskilt Norrland; alla bidrag till landsvägskommunikationernas förbättring och nybyggen av vägar skapa större möjligheter både för företagsamhet och befolkning att trivas. Som från många håll påpekats, har omläggningen av bensinbeskattningen icke gynnat Norrland med dess tunga och långväga trafik. En sak att taga vara på är de möjligheter till billiga återfrakter från inlandet ut till kusten, som den omfattande livsmedels- och styckeGodstrafiken per lastbil i motsatt riktning erbjuder.

Skatt. I detta sammanhang skall icke skatten som kostnadsfaktor närmare beröras utan endast konstateras, att under i övrigt lika förhållanden skulle enbart de höga skatterna i de allra

x) Det finns exempel på små företag, vilka drivas uteslutande på natten, då de komma i åtnjutande av spärrtidens lägre taxa.

flesta norrlandskommunerna och i all synnerhet i de områden, som haft starkaste känningen av arbetslösheten och således äro mest i behov av hjälp, få den verkan, att de icke inbjuda annan företagsamhet än den, som grundar sin produktion på Norrlands råvaror, att förlägga verksamheten dit.

Städer och kommuner.

De kommunala myndigheternas inställning till försörjningsproblemet präglas mera av ordrikt manifesterad förståelse än av praktiska åtgärder i denna anda. Ett exempel är den redan berörda krafttaxepolitiken. Det är egendomligt att se, hur kortsynt även i andra fall den kommunala politiken med avseende på företagsamhetens utveckling bedrives.

Tomtpriser.-

Tomtpriserna äro vanligtvis mycket höga, och städer samt kommuner göra mycket litet för att avhjälpa detta. Särskilt avsatta industriområden förekomma mycket sällan, och där de finnas, driver man försäljningen av tomtmarken i avsikt att ernå så stor vinst som möjligt. Överhuvud taget vidtaga de samhälleliga myndigheterna inga positiva åtgärder för att stödja företagsamhet och för att få den att stanna, tar dyrt betalt för kraften och tomterna, gör svårigheter med byggnadsplaner o.s.v. Det mest typiska exemplet är en stad, som på det avsatta industriområdet icke tillåter anläggandet av industrier, som på grund av att de behöva virkesupplag o.a. skulle komma att förstöra det estetiska helhetsintrycket, samt sådana som skulle störa hyresgästerna i de bostadshus, som nu börja uppföras på området. Undantag kunna framdragas, men i allmänhet inriktar man sig på att ur den företagsamhet, som man är mycket angelägen att få när den kommer frivilligt, omedelbart krama så mycket pengar som möjligt till en kortvarig fördel för skattebetalarna. En mer aktiv kommunal verksamhet, samordnad med länsmyndigheternas och industriens, för att få fram industriell företagsamhet, är nödvändig.

Småindustriens inriktning.

Mycket ringa utsikter torde förefinnas att få en norrlandsk småindustri att framväxa, som kunde inrikta sig på export eller på avsättning i andra delar av landet. Under alla

omständigheter kan man icke börja med förutsättningen att framskapa en i den meningen grundläggande småindustri. Det gäller därför att få till stånd lokal produktion av sådana artiklar, behovsartiklar med relativt stabil konsumtion, som nu köpas utifrån, helst givetvis importvaror, vilka med ekonomisk fördel kunna tillverkas på platsen. I enstaka fall bör man även från början kunna inrikta sig på en större marknad inom norra Sverige och i undantagsfall på avsättning inom hela landet. Dessa möjligheter yppa sig, när ett företag med omfattande försäljningsorganisation, exempelvis K.F., stöder den nyupptagna tillverkningen genom att köpa produktionen för en tid framåt, vilket på sina håll äger rum. Samarbete på detta sätt mellan småindustrieföreningarna och K.F. och liknande företag är mycket att rekommendera. Den försäljnings- och förmedlingsverksamhet, bedriven av en företagarförening, som prövats i Västerbotten, är synnerligen värdefull och bör upptagas även på andra håll. Överhuvud taget torde organisationer inom småindustrien, i den mån de äro möjliga att åvägbringa, ha sin största arbetsuppgift på det kommersiella området, där småföretagaren har svårast att få överblick, och som är det område, åt vilket han vanligtvis ägnar minst tid och krafter.

Träbear-
betning.

Föremål för småindustriell framställning bli i första hand träprodukter. Träet ligger befolkningen i blodet, och det första man överhuvud taget tänker på, när det gäller att "sätta i gång med någonting" är träbearbetning. Man kunde föreställa sig, att det därför icke vore nödvändigt att särskilt understödja träförädlingsföretag, men detta är oriktigt av den anledningen, att yrkesskickligheten även på detta område är mycket ringa, och att trots detta så många slå sig på yrket. Snickeriföretagen ha därför vanligtvis svårt att klara sig, och tillverkningen av träförädlingsprodukter står till följd av dessa omständigheter på en kvalitativt låg nivå. För befordran av utvecklingen på detta område kräves därför en förbättrad och vidgad yrkesundervisning samt icke blott kapital-

stöd utan även teknisk ledning av nystartade företag. Särskilt tillverkningen av byggnadssnickerier torde emellertid väsentligt kunna utvidgas, och framställningen av möbler, vilken f.n. är mycket obetydlig, hör likaså till den träförädling, som bör kunna utvecklas. Detta gäller i synnerhet enklare möbler, för vilka fraktkostnaderna äro proportionellt mycket höga. Svårigheten härvidlag, näst den bristande yrkeskunnigheten, är den i synnerhet i Västernorrland och Västerbotten mycket begränsade tillgången på kvalitetsvirke. För fur av god beskaffenhet får betalas upp till 500 kr. per standard. Den bästa björken finnes i Hälsingland, och södra Norrland har därför den största tillgången på björkvirke, användbart för möbeltillverkning och svarverier. Råvarutillgång och övriga förutsättningar för tillverkning av björkparkett ha utefter hela norrlandskusten visat sig vara otillräckliga. T.o.m. en parkettfabrik i Ljusdal har visat sig mycket svår att få att bära sig.

Metall-
manufak-
tur.

Metallmanufaktur torde icke i nämnvärd omfattning kunna bli föremål för småindustriell framställning i Norrland. Det finns ingen som helst yrkeskunnighet i metallarbete, och detta bedrivet i småindustriell form kräver proportionsvis mycket hög yrkesskicklighet, helst i förening med tradition. Dessutom erfordras förhållandevis stor kapitalinsats för sådan produktion. Norrland har behov av metallmanufaktur, jordbruks- o.a. redskap, beslag, verktyg o.s.v. Men en produktion av detta slag måste då ske i större skala med till en början starkt inslag av importerad yrkesskicklighet och kan icke bli småindustri.

Diverse
artiklar.

På lokal marknad finnas utvecklingsmöjligheter för konfektions- och beklädnadsindustri i mindre enheter. Men att i övrigt angiva bestämda produktionsområden, lämpade för småindustriell verksamhet, är icke möjligt. Småindustrien uppvisar överhuvud taget inga avgränsade branscher eller speciella tillverkningsgrenar. De produkter, som vanligtvis och med fördel bli föremål för småindustriell framställning, äro direkta och varaktiga konsumtionsvaror och förbrukningsartiklar, där en

mycket stor variation beträffande tillverkningsobjekt är möjlig. Allt arbete på att framskapa småindustri bör därför inriktas på att undersöka lokala konsumtions- och avsättningsförhållanden och med utgångspunkt från dessa på att få tag på yrkeskunnigt folk och lämpliga företagare för lönande produktion. Det är vidare ofrånkomligt att tekniskt iordningställa denna produktion och att till en början leda den, alldenstund så ringa yrkeskunnighet och tradition förefinnes. Stödverksamheten måste alltså i sin praktiska utformning vara både teknisk och kommersiell och därtill ha tillräckliga penningmedel till förfogande. Detta är icke alltid fallet med den verksamhet, som i Norrland nu bedrivs av företagarföreningar och småindustrikommittèer.

Holmsund.

Det försök, som vid Holmsund gjorts för att genom direkt hjälp från bolaget bereda ny sysselsättning för på grund av rationalisering och inskränkningar avskedade arbetare, ha givit ett mycket gott resultat. Det verkställande organet har utgjorts av en kommitté, bestående av representanter för fackföreningarna och bolaget. En systematisk genomgång av arbetslöshetsklientelet har ägt rum, och varje "fall" har behandlats med hänsynstagande till individuella förutsättningar. I samförstånd och samarbete med andra industrier ha arbetare placerats på platser både i Norrland och södra Sverige; några ha skickats till yrkesskolor. I fall då den nya anställningen krävt större mått av yrkesskicklighet, och lärlingsutbildning varit nödvändig, har bolaget ställt medel till förfogande att genom den nye arbetsgivaren utbetalas till den anställde för att ge honom en försörjningstillräcklig inkomst. Det intressantaste i kommittèns verksamhet är dock, att man givit direkt kapitalunderstöd till arbetare, som velat sätta igång med egen rörelse av något slag och som ansetts äga förutsättningar att lyckas. Det har huvudsakligen gällt bageri- och cafèrörelse, lantbruk och snickerier. Av dessa ha snickerierna visat sig svåra att göra lönande; yrkeskunnighetens otillräcklighet och

den fullständiga oförmågan att sälja och skaffa kunder ha varit svåra hinder att övervinna. Genom att bolagets nyanlagda trähusfabrik numera köper större delen av sitt behov av byggnadssnickrier från företag, som kommittén understött, ha dessa svårigheter undanröjts. Kommittén har sammanlagt lyckats placera omkring 130 arbetare i ny sysselsättning. Möjligheten att anlita kommitténs hjälp liksom även att erhålla kapitalunderstöd för bedrivande av egen verksamhet har stått öppen även för sådana, som ej blivit avskedade, men som önskat och haft förutsättningar att slå sig på något annat. Dessa ha därigenom ställt sina förutvarande platser till förfogande för sådana, som ej haft samma möjligheter att klara sig i ett nytt yrke.

De kapitalbelopp som utlämnats äro relativt små och icke avsedda att vara annat än en hjälp på väg, i medeltal rör det sig om 2.500 kr. Pengarna ha överlämnats utan återbetalningsskyldighet. De kommunala myndigheterna ha funnit för gott att beskatta dem såsom inkomst, varför den kontanta summan vanligtvis blivit omkring 2.000 kr. I de fall där flera arbetare slagit sig samman och bildat bolag, har detta icke visat sig vara enbart fördelaktigt. Startkapitalet har blivit större, det är fördelen, men det har varit svårt att undgå meningskiljaktigheter. Arbetet för det gemensamma går icke lika lätt som arbetet för det egna, i synnerhet icke sedan arbetet börjat medföra lön för mödan.

Den värdefullaste erfarenheten är, att en sådan verksamhet som den här beskrivna liksom den som länskommittéer bedriva måste sträcka sig längre än till enbart arbete på att skaffa sysselsättning och att få företagsamhet till stånd. De personer, som därigenom blivit sysselsatta och i all synnerhet de som givits möjligheter att etablera sig som självständiga företagare, måste följas och övervakas i sin verksamhet, till dess denna stabiliserats så pass, att den kan ge dem stadigvarande försörjning. De organ, som ha dylika hjälpaktioner om hand, måste därför givas permanent karaktär och ha till sitt

förfogande en tekniskt och kommersiellt utbildad person för konsulentverksamhet. Institutioner av detta slag, inrättade av ett större industriföretag ensamt eller av flera i förening, skulle komplettera länsföreningarnas verksamhet och på ett mycket effektivt sätt bidra till arbetslöshetens bekämpande.

Läns-
förening-
arna.

I norrlandslänen äro följande organisationer för främjande av mindre företagsamhet, speciellt på det industriella området, verksamma:

Kommittén för småföretag i Gävleborgs län,
Västernorrlands läns Företagarförening u.p.a.,
Västerbottens läns Företagarförening u.p.a.,
Norrbottnens läns Småindustriförening u.p.a.

Föreningarna äro bildade på initiativ av länsstyrelserna under medverkan av olika näringsinstitutioner och större industriföretag. De ha endast varit verksamma under de senaste två åren. I de ^{tre} nordliga länen ha de av staten erhållit bidrag till sin låneverksamhet med 100.000 kr. vardera. Förutom dessa medel disponerade var och en av dessa föreningar för utlåning även omkring 70.000 kr., vilket kapital ställts till förfogande av större industrier. Kommittén i Gävleborgs län bedriver ännu icke någon lånerörelse, men har erhållit statligt bidrag till organisationskostnader. Alla föreningarna ha som sin verkställande representant anställt en konsulent.

Länsföreningarnas arbete är till allra största delen inriktat på finansiering av nystartade företag och i samband därmed företagna utredningar. I andra rummet kommer konsulentens verksamhet som kommersiell och teknisk rådgivare. Endast Västerbottens läns företagarförening har tagit itu med ett mer aktivt försäljningsarbete, i det den övertagit Hushållningssällskapets förmedlingsbyrå för jordbruksprodukter och utvidgar dess verksamhet till att även omfatta försäljning av småindustriella artiklar. Som exempel på omfattningen av den verksamhet det här rör sig om kan nämnas, att föreningen i

Västernorrland medverkat till startande av ett 25-tal företag, sammanlagt sysselsättande omkring 150 arbetare. I Västerbottens län är utlåningens spridning större. 180 företagare ha erhållit i medeltal 1.200 kr.; därvid är att märka, att en stor del av dessa lån gått till jordbrukets binäringar.

En utvidgning av föreningarnas försäljningsverksamhet är, såsom tidigare framhållits, lämplig att vidtaga. Dessutom bör informationstjänsten kompletteras, så att den överallt blir både teknisk och kommersiell. Föreningarnas utlåning är begränsad av de i förhållande till behovet otillräckliga kapitaltillgångarna. Den förmedlande och övervakande uppgift för utlåningen ur de statliga fonderna, som dessa lokala instanser skulle kunna fylla, utnyttjas icke av de centrala myndigheterna, trots att fondmedlen på detta sätt i större utsträckning skulle kunna nyttiggöras. Det är icke rådligt, att innan den löpande lånerörelsen stabiliserats och kapitalbehovet kan uppskattas, ställa mer kapital till föreningarnas direkta förfogande. Att detta senare kommer att bli nödvändigt är dock tydligt, i all synnerhet om den statliga lånehjälpen även i fortsättningen kommer att bedrivas såsom centraliserad bankrörelse (detta gäller icke sociallånen).

Sammanfattning.

Norrlands försörjningsproblem ligger för det första med all sannolikhet så till, att en viss evakuering av befolkningen måste äga rum; detta gäller speciellt Västernorrland. För det andra måste skogens vårdande ske med stor kraft. Därvidlag kan man tänka sig, att en del av den arbetskraft, som förlorar sysselsättning genom de minskade drivningarna, kan absorberas av en intensifierad skogsskötsel. Skogen är Norrlands och landets förnämsta råvara och grundvalen för vår även framgent viktigaste exportindustri; en ytterligare förkovring av denna tillgång är nödvändig även med tanke på framtida möjligheter att lägga den som grund för en omfattande ny förädlingsindustri av syntetisk karaktär, vilken är den enda konstruktiva lösningen av det norrländska sysselsättningsproblemet. För det tredje

bör allting göras som kan frammana betingelserna för alla slag av företagsamhet. Förutsättningarna äro i Norrland mindre goda, och den icke platsbundna företagsamhet, som vuxit fram i dessa trakter, är uteslutande resultat av dugliga företagares initiativ och kunnighet. Det är lätt att räkna upp sådana företag inom förut icke prövade tillverkningsområden, som genom sina ägares förmåga kommit att ligga ett steg före i utvecklingen och på denna omständighet kunnat grunda sin ställning, trots att de i Norrland arbeta under ogynnsammare förhållanden än de skulle göra söderut: Hägglunds karosserifabrik, Hilding Carlssons rälsbussfabrik, Nyholms mekaniska verkstad i Örnsköldsvik, Nordlanders skofabrik i Mjällom o.s.v.

När det gäller att finna sysselsättning för den arbetskraft, som frigöres genom stagnation eller tillbakagång av viss företagsamhet, måste man först konstatera, vilket slag av arbetskraft, som skall sysselsättas. Från distrikt, vilkas näringsgrenar arbeta under tryckta förhållanden, flyttar den yngre arbetarstammen ut och söker sin utkomst på andra håll. De äldre stanna kvar. Ju enklare det arbete varit, vilket de förut sysslat med, desto svårare blir det att skola dem för något nytt. Ännu större bli svårigheterna, om det nya arbetet är förbundet med visst mått av personlig, enskild initiativkraft, som måste förutsättas dels överhuvud taget vara mindre hos äldre personer, dels ha domnat bort under år av rutinarbete. Att från andra delar av landet till vissa distrikt förflytta kunniga företagare, vilka äro villiga att sätta i gång med egen tillverkning (i den mån det alltså inte gäller ren lärarverksamhet) måste förutsätta lika gynnsamma eller bättre produktionsbetingelser på den nya platsen. Att de givna omständigheterna äro sådana är icke att antaga, utan därvidlag måste yttre ingripanden tänkas. Att dessa - även om överflyttning av företagare icke överväges - mera måste inriktas på att framskapa allmänna betingelser för företagsamheten än på själva företagsamheten är tydligt.

Över huvud taget måste man även göra den reservationen, att åtgärder för avhjälpande av sysselsättningssvårigheterna, och detta gäller i all synnerhet de allmänna ingreppen, icke givas sådan form, att de motverka den naturliga självläkekraft och anpassningsförmåga, som näringslivet äger. Svårigheterna måste tillåtas att till en viss grad öva inflytande på utvecklingen.

Stockholm den 1 september 1939.

Axel Carlsson

T a b e l l 1.

Företag, vilka ingå i företagsräkningen 1931 men ej i industristatistiken samma år.

Industri och hantverk ej i kombination med annan näring.

Företag	% av resp. verksamhetsgren	Arbetarantal	% av resp. verksamhetsgren	
Sand, grus och lertäkt	90	100	570	100
Fotografering	829	100	1565	100
Slaktare	2118	100	2610	100
Triksåstickning	1023	100	1092	100
Herr- och damskrädderier i komb.	144	100	546	100
Sömmerskor	5591	100	6304	100
Skomakeri med enbart reparationer	8432	100	10105	100
Husbyggnadsverksamhet	3983	100	39119	100
Murning	1437	100	2072	100
Byggnadssnickeri	2911	100	3143	100
Kakelugnsmakeri o. plattsättning	422	100	873	100
Målerirörelse	5832	100	18823	100
Grundläggnings- o. cementeringsarb.	780	100	3157	100
Elektr. install. o. monteringsarb.	695	100	7035	100
Järnvägs- och spårvägsbyggnad	146	100	13701	100
Gatu-, väg- och broarbeten	820	100	42871	100
Vattenbyggnadsarbeten	138	100	3651	100
Blandad anläggningsverksamhet	197	100	7037	100
Herrskrädderier	6090	100	12668	99,3
Textil hemslöjd (ej trikåtillyv.)	209	99,5	1376	99,2
Sadelmakare och tapetserare	1348	99,3	2322	98,1
Smide och hovslageri	3865	99,3	6118	98,0
Hem-, fin- och sockerbagerier	2103	98,5	5990	95,4
Skomakeri med nytillverkning	1247	98,7	1749	95,1
Damskrädderier och syateljéer	899	99,4	3585	92,8
Gummi reparationsverkstäder	104	97,2	175	90,7
Korgvarutillverkning	417	96,5	650	80,6
Slakterirörelse o. charkuteritillyv.	540	95,7	1489	70,1
Elektromekanisk reparationsverksh.	134	88,7	279	68,0

Bleck-, plåt- och kopparslageri . . .	1443	87,9	3275	64,2
Läst-, träskotillverkn. och rep. . .	689	93,0	930	64,2
Fiskberedning	87	77,0	236	64,1
Tillv. av päls- och skinnvaror . . .	119	83,8	869	59,4
Tillv. och reparation av tunnbarb. .	186	89,9	306	58,1
Pråmvarv och båtbyggerier	226	81,9	471	54,8
Tillverkn. o. rep. av möbler o. dyl. i komb. med andra snickeriarbeten . .	2132	92,3	3034	54,6
Konstgjutn. smide, ciselering	99	86,1	217	52,2
Sågverks- och kvarnrörelse i komb. .	732	75,5	1233	51,6
Mjukbrödsbagerier	651	80,0	2925	48,7
Glasvarutillv., glasmästeri, förgyllning	203	82,5	437	47,0
Tillverkn. av charkuterier	248	82,9	756	46,3
Cement- och asfaltgjuterier	326	73,6	1000	45,1
Stärkelsetillverkning	83	61,0	199	44,1
Slakthus och slakterier	9	30,0	282	41,2
Tillverkning av borstar o. penslar .	222	87,1	432	38,8
Kvarnrörelse	1509	71,2	1834	37,9
Mekanisk reparationsverksamhet . . .	1596	83,7	4398	37,2
Tillv. o. rep. av möbler och inred- ningar	2013	83,1	4425	36,4
Bokbinderirörelse	323	80,1	699	31,6
Tillv. o. rep. av instrument och ur .	372	93,5	438	31,1
Tillv. av byggnadssnickerier, lådor m.m.	810	73,8	1892	31,1
Tillv. av markiser, rullgardiner m.m.	65	73,9	259	30,5
Rörledningsinstallationer	480	63,3	2731	28,0
Tillv. av läskedrycker, vin, saft . .	197	69,9	433	27,8
Finare stenförädling	410	73,0	920	27,3
Kvarn- o. elverksrörelse i komb. . .	65	43,0	88	24,9
Torvframställning	199	61,4	628	24,7
Tillv. o. rep. av hattar o. mössor .	77	84,6	209	22,3
Grafiska anstalter o. dyl.	60	51,3	276	21,9
Tillv. o. rep. av musikinstrument . .	120	77,9	170	21,0
Vagnmakeri o. dyl. äv. i komb. med snickeri	538	83,0	1008	20,8
Tillv. av arbets- o. överdragskläder	23	53,5	377	19,9
Grov- och finstenhuggeri i komb. . .	28	51,9	178	19,7

Färgerier, kem. tvättinrättningar . . .	174	68,8	567	19,2
Tillverkn. av skjortor, kragar kor- setter	246	85,4	825	19,0
Fabrikation av trikåvaror	69	37,9	2202	18,3
Blandad konfektionsvarutillverkning .	10	37,0	468	17,7
Tillv. av reseffekter, piskor	63	54,8	266	15,8
Div. kemisk teknisk industri	70	55,6	185	15,8
Tillv. av trädestillationsprod.	27	81,8	94	15,2
Kafferosterier	34	38,2	68	14,2
Sågverks- o. elverksrörelse i komb.	125	56,3	238	13,1
Tillverkn. o. rep. av guld- och silverarbeten	87	72,5	254	11,6
Mejerirörelse	315	18,7	777	11,5
Brytning, grovhuggn. och krossning av sten	248	48,4	848	11,5
Tillverkning av trådgardiner, spetsar, nät	29	52,7	126	11,5
Ättiksfabriker	4	40,0	25	11,0
Tillverkn. av malt och maldrycker .	210	45,4	486	11,0
Färg- och fernisstillverkning	25	37,9	69	10,8
Bok- och accidenstryckerier	214	41,2	541	10,7
Repslagerier och bindgarnsfabriker .	56	76,7	86	10,4
Metallgjuteri och metallmanufaktur .	234	53,2	708	10,0
Sågverk och hyvlerier	2126	69,1	3530	9,8
Pås- och kuverttillverkning	9	29,0	32	9,7
Tillverkn. av ljus, tvätt- och puts- medel, kosmet. o. medicinska preparat	126	53,8	276	9,0
Tillverkn. av oljor och kraftfoder .	26	49,1	75	8,4
Konservtillverkning	24	32,4	158	8,4
Järngjuterier	19	30,6	167	8,3
Tillverkn. av herrkonfektion	33	45,2	528	8,2
Kartongvarutillverkning	13	21,7	58	7,4
Vadd- och trasseltillverkning	11	32,4	31	7,3
Garverier	78	60,5	161	7,1
Tillverkn. av dam- och barnkonfektion	22	48,9	245	7,1
Tillverkn. av choklad, konfekt o. dyl.	180	60,2	399	6,8
Järn- och stålmanufaktur	174	53,0	452	6,6
Ramlisttillverkning	6	35,3	19	6,0

Skofabrikation	120	37,3	631	5,9
Porslins-, kakel- och lergodstillverkn.	73	71,6	198	5,8
Mek. och el. verkst. i komb.	5	26,3	85	5,4
Manufaktur och smides komb. m. verkstad	161	41,3	676	5,1
Sågverks- och snickerirörelse i komb.	86	36,4	243	4,7
Järn- och metallmanufakt. i komb. . .	13	32,5	61	4,6
Kork- och korkvarutillverkning	9	34,6	27	4,5
Kalk- och kritbruk	48	35,3	129	4,5
Mek. verkst. komb. snickerifabrik . . .	11	28,2	33	4,5
Benmjöls- och limtillverkning	11	52,2	15	4,4
Tegelbruk	96	27,3	364	4,0
Tillverkn. av margarin, ost, talg . . .	5	16,7	38	3,6
Spisbröds- och kextillverkning	19	23,2	92	3,6
Band-, rem- och hängseltillverkning .	10	32,3	35	3,6
Trådramerier	58	44,3	82	3,5
Tillv. av malt och mineraldrycker komb.	36	13,5	139	3,4
Mekaniska verkstäder m. nytillv. . . .	188	36,4	693	2,8
Murbrukstillverkning	4	14,8	9	2,8
Linne-, hamp- och juteindustri	4	23,5	102	2,6
Skeppsvarv	15	30,0	70	2,3
Elektriska verkstäder med nytillverkn.	49	39,5	327	2,3
Bleck- och plåtvarufabriker	10	16,4	45	1,3
Tillv. av superfosfat och div. gödsel- medel	5	31,3	10	1,2
Mek. verkstäder komb. med varv	12	21,4	99	1,1
Automobil- och cykelfabrikation	9	47,4	18	0,9
Ylle- och schoddyfabriker	19	15,1	40	0,3
Gummivarufabriker	3	21,4	3	0,1
Bomullsindustri	2	3,0	7	0,03

Industri och hantverk i kombination med annan näring.

Fotografiskt arbete samt handel med fotografiska artiklar	379	100	1452	100
Damskrädderi samt handel med damkon- fektion	427	100	3066	100
Apoteksrörelse	423	100	2990	100
Fysikaliska och hygieniska institut . .	367	100	536	100

Rak- och frisørsalonger	3473	100	9321	100
Badortsrörelse, badinrättningar . . .	319	100	1783	100
Tvättning, strykning, mangling . . .	2219	100	5591	100
Sotning	264	100	896	100
Renhållnings- o. dyl. verksamhet . .	117	100	469	100
Skomakeri samt sko- och läderhandel .	767	99,9	1882	99,6
Herrskrädderi och handel med herr- konfektion	548	99,5	4212	97,1
Urmakeri samt handel m. ur, optik och dyl.	1066	99,6	2293	97,0
Tapetserarverksamhet samt handel med möbler	522	97,9	3021	95,6
Bageri, konditori och serverings- rörelse	2315	97,0	10047	88,6
Tillverkn. av samt handel med sömnads- varor, textil hemslöjd o. dyl. . . .	367	97,3	4592	84,6
Glasvarutillv., glasmästeri samt handel med glasvaror	271	96,8	965	82,3
Tillverkn. och rep. samt handel med guldsmedsvaror	357	96,5	1429	79,4
Tillverkn., rep. och install. samt handel med elmateriel	746	96,8	5828	78,1
Bagerirörelse samt handel med mejeri- produkter m.m.	488	91,9	2079	77,5
Gummirep. samt handel med gummivaror	246	88,5	705	73,1
Tillverkn. av slakteri- och charkuteri- produkter samt handel med livsmedel .	1430	91,5	5936	72,7
Tillverkn. och montering samt handel med hattar och mössor m.m.	1587	98,1	4998	71,7
Tillverkn. och rep. av samt handel med musikinstrument	72	91,1	298	70,3
Tillverkn. och rep. av samt handel med skinn och pälsvaror	188	89,1	1189	69,2
Snickerirörelse samt begravningsbyrå	134	88,7	330	68,6
Tillverkn. av samt handel med trikå- varor och dyl.	179	92,3	1385	57,6
Tillverkn. av läder samt handel med läder, hudar och dyl.	59	77,6	168	49,3
Mejerirörelse samt handel med mejeri- produkter	36	45,6	290	47,1
Tillverkn. och rep. samt handel med maskiner, bilar, velocipeder o. dyl.	1804	85,4	5804	46,7
Tillverkning av samt handel med söt- varor	95	79,8	230	40,8

Konfektionsvarutillverkning samt handel med manufaktur o. beklädnadsvaror	96	68,1	3278	35,9
Kafferosteri samt handel med kaffe	37	43,5	383	29,8
Tillverkn. och rep. av möbler samt handel med möbler m.m.	108	54,5	540	28,1
Tryckeri m.m. samt handel med böcker, papper	124	62,3	597	25,2
Tillverkn. av samt handel med tvättmedel, färger m.m.	60	59,4	382	24,7
Sågverksrörelse samt handel med virke och trävaror	138	46,8	1146	24,6
Kvarnrörelse samt handel med spannmål m.m.	85	36,5	206	20,6
Snickerirörelse samt handel med trävaror m.m.	29	36,3	207	14,3
Fabrikation av skodon samt handel med skodon m.m.	14	36,8	93	3,2
Tryckeri m.m. samt förlags- och tidningsverksamhet	82	24,8	185	1,2

Tabell 2.

Industri och hantverk ej i kombination med annan näring enl. företags-
räkningen 1931.

Tabell 3.

Antal arbetsställen och arbe-
tare åren 1913-1937 enl.
"Industri".

Arb. pr arb. ställe	F ö r e t a g		Arb. antal		Omsättning		Omsättn. pr företag	Drivkraft		År	Antal arb. ställe	Antal arb.	Ant. arb. pr arb. ställe
	Antal	%	Antal	%	Milj.kr.	%		hkr.	%				
0	5.277	5,8	-	-	25.512	0,4	4.900	43.100	1,9	1913	9.300	361.000	39
1	40.847	45,0	40.847	5,6	135.441	2,2	3.300	86.884	3,8	1920	12.000	417.000	35
2-3	22.313	24,4	52.638	7,7	309.625	5,1	14.000	112.396	4,9	1925	11.500	392.000	34
4-5	8.044	8,8	35.424	4,8	257.891	4,2	32.000	47.270	2,1	1930	14.600	455.000	31
6-10	5.675	6,3	43.117	5,8	347.698	5,6	61.000	63.013	2,8	1933	14.200	393.000	28
11-50	6.054	6,7	134.910	18,6	1.156.311	19,0	176.000	247.941	11,0	1934	15.950	438.000	27
Summa:	88.210	97,5	306.936	42,5	2.232.478	36,5	25.000	600.604	26,5	1935	16.700	471.000	28
50-	2.239	2,5	420.461	57,5	3.871.636	63,5	1.740.000	1.652.891	73,5	1936	17.300	499.000	29
Total:	90.449	100,0	727.397	100,0	6.104.114	100,0		2.253.495	100,0	1937	18.226	535.700	29

Tabell 4.

Industri och hantverk i kombination med annan näring enl. företags-
räkningen 1931.

Tabell 5.

Arbetsställen och drivkraft 1913-1937
enl. "Industri".

Arb. pr arb. ställe	F ö r e t a g		Arb. antal		Omsättning		Omsättn. pr företag	Drivkraft		År	Arb. st.	Hkr.	Hkr. pr arb. st.
	Antal	%	Antal	%	Milj. Kr.	%		hkr.	%				
0	123	0,7			495	0,3	4.000	189	0,02	1913	9.300	895.300	96
1	2.572	15,1	2.572	2,1	21.561	1,2	8.000	2.416	2,9	1920	12.000	1.358.700	113
2 - 3	6.486	37,2	15.791	12,5	140.193	8,5	21.000	10.261	12,2	1925	11.500	1.532.800	133
4 - 5	3.343	19,5	14.772	11,8	158.298	9,4	47.000	9.125	11,0	1927	13.500	1.678.300	124
6 - 10	2.489	14,6	18.782	15,0	246.824	14,7	100.000	11.590	13,8	1929	14.300	1.870.000	131
11 - 50	1.756	10,3	34.286	27,4	614.714	35,9	350.000	26.023	31,4	1930	14.600	1.956.000	134
Summa:	16.769	98,4	86.203	68,8	1.186.000	70,0	71.000	59.594	72,0	1931	14.700	2.083.700	141
50 -	276	1,6	29.171	31,2	509.000	30,0	1.820.000	24.026	28,0	1932	14.300	2.080.000	145
Total:	17.045	100,0	125.374	100,0	1.695.000	100,0	100.000	83.620	100,0	1933	14.200	2.119.500	150
										1934	16.000	2.230.400	140
										1935	16.700	2.340.300	140
										1936	17.300	2.472.600	143
										1937	12.226	2.651.900	146

Tabell 6.

Arbetsställen och arbetarantal i % av totalsumman inom olika industrier i grupper efter arbetarantal.

	- 10 arbetare								11 - 50 arbetare								över 50 arbetare							
	Arbetsställen				Arbetarantal				Arbetsställen				Arbetarantal				Arbetsställen				Arbetarantal			
	1913	1925	1930	1935	1913	1925	1930	1935	1913	1925	1930	1935	1913	1925	1930	1935	1913	1925	1930	1935	1913	1925	1930	1935
Smides- & metallin- dustri	29	44	52	59	2.5	4.5	5.5	7.7	42	36	33	29	13	15	15	15	29	20	15	12	84.6	80.5	79.5	77.3
Jord o. sten	20	30	38	43	2.5	4.4	6.2	8.9	61	50	45	44	29	32	30	37	19	20	17	13	68.5	63.6	63.8	54.1
Träindustri	37	45	52	56	7.2	10.0	13.2	18.0	47	44	39	38	30	34	35	40	16	11	9	6	62.8	56.0	51.8	42.0
Pappers & grafisk	32	39	43	47	3.8	4.4	4.8	5.7	43	40	37	34	15	16	16	16	25	21	20	19	81.2	79.6	79.2	78.3
Livsmedel	84	85	84	85	24.1	21.5	27.0	28.0	13	13	13	12	23	24	26	26	3	3	3	3	52.9	54.5	47.0	46.0
Textil & be- klädn.	22	28	29	30	1.4	1.9	1.8	2.1	37	34	34	38	11	13	11	12	41	38	37	32	87.6	85.1	77.2	75.9
Läder & hår	48	40	51	54	4.9	4.7	6.7	7.3	30	39	32	30	19	26	19	18	22	21	17	16	76.1	69.3	74.3	74.7
Kemisk-tek- nisk	54	57	52	60	4.8	6.6	6.1	8.2	26	25	28	27	12	14	15	21	20	18	20	13	83.2	79.4	78.9	70.8
Kraft, be- lysning	88	86	86	85	26.0	27.5	13.0	26.5	9	12	11	12	15	28	26	28	3	2	3	3	59.0	44.5	41.0	45.5
T o t a l:	52	57	60	63	5.8	7.2	8.5	10.0	32	30	28	27	19	20	20	21	16	13	12	10	75.2	72.8	71.5	69.0

Tabell 7.

Arbetare pr arbetsställe i grupper efter arbetarantal samt inom hela industrien för åren 1913, 1925, 1930 och 1935.

	- 10 arbetare				11 - 50 arbetare				över 50 arbetare				T o t a l t			
	1913	1925	1930	1935	1913	1925	1930	1935	1913	1925	1930	1935	1913	1925	1930	1935
Malmbrytning & metallindustri	6.3	6.0	5.4	5.3	24	24	23	21	235	194	265	263	77	58	51	41
Jord och sten	6.6	5.7	5.7	5.5	25	26	23	23	172	130	134	120	52	39	35	27
Träindustri	6.2	6.3	6.1	6.1	23	22	21	20	146	144	134	140	35	28	23	21
Pappers & grafisk	6.5	6.0	5.8	5.7	23	22	22	22	168	152	210	208	55	54	52	48
Livsmedels	3.2	3.0	3.2	3.3	22	22	19	21	168	188	182	158	12	12	10	10
Textil & beklädnad	5.6	5.4	5.1	5.4	27	26	26	25	190	182	199	210	89	80	83	76
Läder och hår	4.3	5.3	5.2	5.0	26	23	24	23	143	170	176	182	42	45	40	37
Kemisk-teknisk	4.5	4.7	4.2	3.9	24	23	23	23	222	180	210	174	50	40	39	29
Kraft och belysning	3.5	2.7	2.8	2.6	20	20	20	20	238	166	172	186	12	8	9	8
T o t a l t :	4.5	4.3	4.4	4.5	24	23	22	22	184	186	196	200	39	34	31	28

Tabell 8.

Arbetsställen och arbetarantal inom olika industrier i grupper efter arb.antal.

	- 10 arbetare				11 - 50 arbetare				över 50 arbetare				Totalt			
	Arb.ställen		Arb.antal		Arb.ställen		Arb.antal		Arb.ställen		Arb.antal		Arb.ställen		Arb.antal	
	1913	1935	1913	1935	1913	1935	1913	1935	1913	1935	1913	1935	1913	1935	1913	1935
Malmbrytning och metallindustri	420	2315	2647	12189	608	1125	14909	24778	399	470	93095	123039	1427	3910	110651	159906
Jord och sten	165	554	1093	3076	501	569	12587	13004	177	157	30509	18736	843	1280	44189	34806
Träindustri	607	1694	4188	10264	773	1157	17383	23608	248	180	36109	25357	1628	3031	57680	59229
Pappers & grafisk	221	552	1450	3180	300	398	6810	8956	173	211	29025	43560	694	1161	37285	55696
Livsmedels	2594	3754	8631	12512	379	547	8349	11564	112	132	18888	20881	3085	4433	35868	44957
Textil & beklädn.	110	288	614	1559	181	366	4907	9113	202	299	38174	62485	493	953	43755	73157
Läder och hår	148	334	635	1671	94	187	2408	4264	68	93	9790	16878	310	614	12835	22813
Kemisk-teknisk	154	268	696	1060	75	121	1788	2749	56	52	11914	9127	285	441	14398	12936
Kraft, belysning	306	728	1062	1934	32	108	639	2077	10	18	2382	3358	348	854	4083	7369
T o t a l t:	4725	10487	21016	47445	2943	4578	69780	100113	1445	1612	269948	323311	9113	16677	360744	470869
%	100	223	100	225	100	156	100	144	100	112	100	120	100	184	100	130

Bilaga II.

Industriföretag inom Reftele landsfiskalsdistrikt.

l e	Andersfors Fabrik, Karlsson & Co., Gnosjö	
"	Bergviks Fabrik, J. Bengtsson & Co., "	
"	C.J. Andersson, hemslöjdsindustri, Bredaryd	
"	Bredaryds Nya Gjuteri, Rask & Co., "	
"	J.A. Westroths Metallindustri, "	
"	Forshedaverken, Bröderna Pettersson, Forsheda	
"	Gnosjö Bleck- & Plåtslageri, Emil Johanson, Gnosjö	
"	Fiskredskapsindustri, Johansson & Co., "	
"	Gnosjö Tråddrageri, Jönsson & Co., "	
"	M. Johanssons Metallduksväveri, Söderby, Gnosjö	
"	Sven Johansson & Co., Gnosjö	
"	Nilsson & Josefsson, "	
"	A.F. Petterssons Formstiftsfabrik, Gnosjö	
"	Josef Petterson, Tråddrageri, Gnosjö	
"	J. Samuelssons Metallduksväveri, Grenhult, Gnosjö	
"	S. Svensson, Metallduksfabrik, Målasborg, Gnosjö	
"	J.E. Pettersons Järnförädling, Törestorp, Hillerstorp	
"	Härges Bruk, Odell & Ekberg, Gnosjö	
"	Bröderna Andersson, Kulltorp	
"	Kulltorps Metallduksfabrik, Adolf Andersson, Kulltorp	
"	Herman Petersson, Stängselduksfabrik, Kulltorp	
"	Marieströms fabrik, R. Bauréus, Gnosjö	
"	Sven Josefsson & Co., Bleckvarufabrik, Reftele.	
"	Ernst Mattsson & Co., Reftele	
"	Stegefors Tråddrageri, Z. Zetterberg, Gnosjö	
"	Stegelunds fabrik, Eric Ericsson, Gnosjö	
"	Älgefors Manufakturverk, Gunnar Pettersson, Forsheda	
l f	A.B. Bredaryds Mek. Verkstad, Bredaryd	
"	Gnosjö Mek. Verkstad, H.A. Nilsson, Gnosjö	
"	G. Johanssons Mek. Verkstad, Gnosjö	
"	Leander Karlsson, cykelaffär, rep.verkstad, Gnosjö	
"	Skogsfors Bruks A.B., Reftele	
l i	Motorfabriken Rex, John Larsson, Reftele	
l k	Bergvalla Metallfabrik, Gnosjö	

1 k	Björkåkra Metallgjuteri, H. & F. Rydén, Gnosjö	
"	Bårebo Metallvarufabr., D. Bauréus,	"
"	Em. Alberg, Metallfabrik	"
"	Gnosjö Metallfabrik, Bröd. Hyltén,	"
"	Gnosjö Gelbgjuteri, A. Jacobsson & Co.,	"
"	Gnosjö Järn- & Metallfabrik, A. Bolander,	"
"	Gnosjö Metallindustri, Johansson & Nilsson, Gnosjö	
"	Metallbolaget Granstrand & Co.,	"
"	A. Holmgren	"
"	J.E. Hylténs metallvarufabrik,	"
"	Högalids metallfabrik, Knutson & Johansson,	"
"	Einar Karlsons Metallgjuteri,	"
"	Bröderna Liljas Metallfabrik,	"
"	J. Nyströms Metallfabrik, Marås,	"
"	Am. Petersons Metallfabrik, Målaskog,	"
"	Adolf Rydéns Metallindustri	"
"	Hallabo Metallgjuteri, Halldén & Unér,	"
"	G. Johansons Metallindustri, Kulltorp	
"	Kalsedts Metallindustri, A. Svensson & Co., Kulltorp	
"	Lanna el. armaturfabrik, A. Marglin, Bredaryd	
"	Nybäcks Metallfabrik, Danielsson & Co., Gnosjö	
"	Årvikens Metallindustri, Verner Fredrikson, Gnosjö	
2 b	A.B. Bredaryd Torfströfabrik, Bredaryd	
2 l	Bredaryds Cementvarufabrik, Bredaryd	
3 c	Forsheda Sågverk, Forsheda	
"	Gnosjö Såg- & Snickerifabrik, Oscar Nilson, Gnosjö	
"	Gårebo, Arthur Pettersson, Gnosjö	
3 i	C.A. Holm, Lanna, Bredaryd	
"	Fingal Andersons Träförädlingsfabrik, Gnosjö	
"	Erik Blomgren,	"
"	Gnosjö Nya Fabriks A.B.,	"
"	P.O. Johansons Träförädling,	"
"	A. Stenholm,	"
"	Westroths Slöjdfabrik, O. Westroth, Kulltorp	

- 3 i Lanna Slöjd & Bobinfabrik, Ivar Johansson, Lanna, Bredaryd
" Norrebo Träindustri, Bröd. Ottoson, Gnosjö
" Aron Rydén's Slöjdindustri, Kulltorp
" Reftele Byggnadssnickeri, Johansson & Co., Reftele
" Solhälls Träindustri, S. Svenningsson, Gnosjö
4 f Gustaf Andanders Tryckeri, Reftele
3 c Aggarps Elektriska Valskvarn, Kulltorp
" Bredaryds " " , Bredaryd
" Forsheda Kvarn, Forsheda
" Gnosjö Kvarn, Gnosjö
" Kvarnagårds Kvarn, Dannäs
" Reftele Kvarn, Reftele
" Slälto Kvarn, Torskinge
5 r Alexandersons charkuteri, C. Johanson, Gnosjö
" Lunds charkuteri, Reftele
6 d Trikåfabriken Juno, Bröd. Salén, Gnosjö
6 g Lanna Textilvarubolag, Lanna
7 c Svenska Börsfabriken, B. Abrahamson, Bredaryd
7 c Gnosjö portföljfabrik, P. Svenson, Gnosjö
" Svenssons portföljfabrik, Einar Svensson, Gnosjö.

Bilaga III.

Skinnindustrien i Malung.

De citat, som i framställningen nedan anföras, ävensom i bilagor förekommande uppgifter härröra från en av Skinnfabrikantföreningen i Malung företagen speciell undersökning.

"Inom Malungs socken har med början mycket långt tillbaka i tiden utvecklats en skinnindustri av sådan omfattning, att dess produkter torde vara kända över hela landet. Befolkningen i orten är i stor utsträckning beroende av densamma för sin försörjning. Till denna utveckling ha flera omständigheter bidragit och möjliggjort densamma, ehuru här, lika litet som på någon annan plats inom landet, tillgång till råvara i tillräcklig utsträckning förefinnes. Emellertid är råvaran och i ännu högre grad den färdiga varan så litet skrymmande och av så ringa vikt i förhållande till priset, att fraktavstånd spela mindre roll. Sålunda beräknas frakten från Skåne till Malung för den skinnmängd, som åtgår för framställning av ett dussin manshandskar, uppgå till endast 15 öre. Själva grunden för industrins utveckling i Malung har varit, att densamma kunnat bygga på en genom ett uråldrigt hantverk utvecklad yrkesskicklighet och varukännedom. Jordbruket i orten har alltid varit otillräckligt på grund därutav, att inägojorden är synnerligen knapp och de klimatiska förhållandena ogynnsamma. Därtill kommer den inom alla dalaorter långt drivna ägosplittringen. Innan skogen fick något egentligt värde under senare hälften av 1800-talet, var befolkningen därför nödsakad att i stor utsträckning söka sin bärning utom socknen. Inom dessa orter har därför sedan gammalt varit vanligt, att befolkningen slagit sig på vissa hantverk vid sidan av jordbruket, olika i olika socknar. I Malungsbygden hade sålunda redan i mycket gamla tider yrkeskunniga skinnare utbildat sig, och dessa drogo omkring i landet och utförde på olika platser de arbeten inom skinnvarutillverkningen, som kunde komma ifråga. Med förbättrade kommunikationer utvecklade sig förhållandena så, att tillverkningen mer och mer förlades till deras hemort, varefter varorna distribuerades över landet.

Under detta århundrade och i synnerhet under tiden efter världskriget har denna tillverkning tagit ökad omfattning och även övergått från enskilt bedrivet hantverk till större företag. Inom branschen arbeta i Malung för närvarande dels ett 30-tal företag, som äro anslutna till föreningen, dels ock ett antal dessutom, som i varje fall uppgår till 10."

Dessa företag framställa i ungefär lika stor utsträck-

ning handskar och skinnkläder. Enbart med handsktillverkning torde ungefär 1000 personer vara sysselsatta. Socknens befolkning uppgår till 8000 personer. I den citerade utredningen framhålles, hurusom jordbruket är av mindre betydelse för bygdens försörjning. Detta må vara sant, men det utgör dock den grundval, vilken möjliggör traktens låga levnadskostnader och som åt försörjningsmöjligheterna ger en elasticitet, som skinnindustrien med dess starka säsongväxlingar kräver. Som exempel i detta sammanhang kan anföras, att Johnssons fabriker, vilka normalt sysselsätta över 200 arbetare i fabrikena och 250 hemarbetare, under lågsäsongen permitterar över 100 fabriksanställda. Dessa absorberas under sommaren, vilken för skinnindustrien och den sportbetonade industrien är lågsäsong, i jordbruket och därmed sammanhängande verksamhet. I varje fall avflytta de icke från orten för att söka förvärvsarbete på annat håll, och ej heller falla de arbetslöshetshjälpen till last.

Några industrier av större omfattning finnas icke vid sidan av skinnindustrien. Försök ha gjorts att etablera skofabriker i Malung, men dessa ha strandat på fackföreningarnas alltför höga lönekrav. Det är troligt, att man därvidlag ford-
rat en avtalsenlig lön av ungefär den höjd, som betalas till skoarbetarna i Örebro-distrikten. En skofabrik existerar dock fortfarande, men denna sysselsätter endast familjearbetskraft.

Den enda råvara, som trakten äger, är skogen, och den anses vara överavverkad. Skogsarbetet kräver givetvis fortfarande en del arbetskraft, men dels på grund av ovannämnda förhållande, dels genom att för den rationella skogsvården numera fast anställd personal anlitas året runt, äro förvärvsmöjligheterna i dessa hänseenden begränsade. Att tänka sig att virkesbeståndet skulle kunna läggas till grund för någon förädlingsindustri i dessa trakter är icke möjligt, detta i all synnerhet som björkbeståndet är relativt litet och av mindre god beskaffenhet.

På grund av det ogynnsamma fraktläget kunna inga tyngre industrier tänkas förlagda till denna trakt. Ägnat att be-

lysa denna omständighet är det förhållandet, att ett av de två garverier, vilka äro belägna i Malung, Eliassons, som sysselsätter ett 100-tal man, enligt ägarens uppgift är mycket ofördelaktigt lokaliserat. De tunga råhudarna betinga relativt höga fraktkostnader. Dessutom försäljas de garvade produkterna till skodistriktet i Närke. Det enda som för närvarande binder denna fabrik vid platsen är, att ägaren "är så fästad vid hembygden".

I Malungs distrikt strejkade 1938 samtliga inom skinnindustrien sysselsatta under cirka 6 månader. Resultatet blev en kompromisslösning, där arbetarna fingo göra de största eftergifterna. Dessutom förlorade fabrikerna i mycket stor utsträckning sin avsettningsmarknad, vilken de sedan dess haft svårt att återvinna. Som ett resultat av denna konflikt uppstod även den s.k. Skinnarnas andelsförening, vilken är en kooperativ producentförening av skinnarbetare med något över 100 medlemmar. Den spelar alltså en relativt obetydlig roll. Av samtliga inom skinnindustrien sysselsatta, alltså både fabriks- och hemarbetare, torde enligt uppgift 70-80 % vara organiserade. Malungs municipalsamhälle tillhör ortsgrupp III[†]). Man betalar avtalsenliga löner till alla, oavsett om de äro organiserade eller icke. En del företag, bland dem Eliassons garveri, ha uppnått en i förhållande till dyrortsgruppen lägre avtalsenlig lön, under förbehållande att deras arbetare inte bo i municipalsamhället utan på landsbygden utanför, där möjligheter till lägre levnadsomkostnader (genom småjordbruk) förefinnas.- När det gäller hemarbete, är det i många fall svårt att avgöra, vilken som är den grundläggande utkomsten, skinnbearbetningen eller jordbruket. Syningen i hemmen sker oftast icke under någon som helst regelbunden arbetstid, utan när övriga göromål det medgiva. Därför är det ofta mycket svårt för förläggarna att kräva färdigställande av produkterna inom viss tid. Av samma anledning anser man att man beträffande hemarbetet ej behöver taga någon hänsyn

†) Socknen omkring tillhör ortsgrupp I.

till semesterlagstiftningen.

Tillskärningen av skinn och hudar sker fabriksmässigt. Materialet fördelas därefter bland företagets hemarbetarstam, vilken syr plaggen på egna maskiner. Strömkostnaderna få de likaledes själva bestrida. Dessa kostnader äro avsedda att ersättas genom ett 5%-igt tillägg på arbetslönen, vilken utgår enligt ackord. För tråd betalar den förläggande firman en viss särskild ersättning. Av de 5 procenten skall enligt uppgift endast ungefär 2 % utgöra kostnaderna för maskiner och kraft. En sammanföring av arbetarna till fabriksmässig drift skulle alltså innebära, att de 3 överskjutande procenten inbesparades, varjämte vissa andra fördelar kunde ernås, exempelvis jämnare kvalitet, säkrare leveranstider och bättre kontroll. Att så icke sker torde få tillskrivas den omständigheten, att med all säkerhet fastighetskostnaderna och förmodligen även arbetslönerna därigenom skulle höjas, så att de mer än kompenserade de vunna besparingarna i andra hänseenden.

En undersökning av produktionens omfattning gjordes 1934, och i denna uppskattades försäljningssumman till i runt tal 6 miljoner kronor för hela skinnvarutillverkningen. Därefter torde försäljningen ha ökat och priserna stigit något. Man kan därför göra det antagandet, att tillverkningen under 1937 och 1938 motsvarar en försäljningssumma av mellan 8-10 milj. kronor per år. Av denna senaste försäljningssumma torde i runt tal 4 milj. kronor belöpa sig på handskproduktionen (enligt fabrikantföreningens uppgifter).

"Arbetslönerna utgöra inom handsktillverkningen en större procent av tillverkningskostnaden än inom tillverkningen av andra beklädnadspersedlar av skinn. Arbetslönerna inom handsktillverkningen uppgå till i medeltal 35 procent av försäljningssumman eller alltså för ett normalt år till omkring 1,4 milj. kronor till de omkring 1000 arbetare, som äro sysselsatta inom denna fabrikation. Därvid är att märka, att en stor del av dessa arbeta i hemmen och icke ha full sysselsättning med handsktillverkningen utan förtjäna mindre än medeltalet per arbetare, under det att andra äro fullt sysselsatta och därvid förtjäna ungefär 2.200 för manliga och omkring 1.800 för kvinnliga."

Arbetslönen inom annan skinnvarufabrikation än handsktillverkningen torde såsom nämnts icke uppgå till så högt procenttal av försäljningssumman som 35 %. Man beräknar i Malung den genomsnittliga procenten för hela industrien till 25. Av bil. 1 framgår fördelningen av inom handsktillverkningen i Malung sysselsatta arbetare i fabriker och i hemmen. I bil. 2 göres en jämförelse mellan tillverkningskostnaden för tvenne handskar av Malungstillverkning och tvenne importerade tjeckiska handskars pris i Malung, varav framgår arbetslönens stora andel i kostnaderna. Fabrikerna i Malung vilja därför göra gällande, att de svenska handskprodukternas höga tillverkningskostnader till väsentlig del bero på de höga arbetskostnaderna och att omvänt de utländska handskarnas låga pris är en följd av lägre levnadsstandard och lägre löner i de exporterande länderna samt i någon mån av statligt exportunderstöd. I detta sammanhang gör man gällande följande:

"Det är också påtagligt, att en mycket betydande del av befolkningen i orten genom denna industri och tidigare hantverk erhållit utbildning och blivit kunniga inom sitt yrke, vilket icke hör till de lättast lärda. Härtill kräves förutom skicklighet i tillskärning och sömnad även förmåga att bedöma skinnets kvalitet och tillverkning. Det måste därför enligt vår mening anses som en avsevärd nationalekonomisk förlust, om denna specialutbildade arbetargrupp icke skulle finna sysselsättning inom den bransch, som den behärskar. Man har svårt att förstå, huru de överhuvud taget skulle finna sin utkomst, om en mera väsentlig nedgång i arbetstillfällen inom skinnvarutillverkningen komme till stånd. Och att så kommer att ske kan man med visshet förutse, om den import av varor från utlandet, som nu äger rum och visat tendens att öka, skall få utveckla sig utan att skyddsåtgärder vidtagas."

Enligt vad bevillningsutskottet i sitt betänkande med anledning av motionen om höjning av tilläggstullen på handskar anfört, uppgick importen av andra än grova arbetshandskar åren 1930 och 1938 till i det närmaste samma värde, cirka 3 milj. kronor. Under depressionen däremellan sjönk den till mindre än hälften av detta värde. Tillverkningen av motsvarande handskar inom landet steg från 1.722.000 kr. 1931 till cirka 5.300.000 kr. 1938. Sistnämnda siffra uppnåddes dock redan

1936, varefter produktionen tydligen stagnerat. Vilka slutsatser, som av en jämförelse mellan import- och produktionssiffrorna kunna dragas, är svårt att säga, då man ej kan konstatera, i vilken proportion i importen ingår högre och lägre kvaliteter av finare handskar. I Malung tillverkas blockskurna, handlaskade eller maskinsydda handskar, vanligen av nappa. I kvalitativt hänseende bättre handskar blockskäras icke, utan man behandlar det för varje handske avsedda skinnstycket för sig. Dessa högkvalitativa handskar äro i det närmaste hantverksprodukter och tillverkas icke i Malung; den produktion, som förekommer i Sverige, sker längre söderut, "skånska handskar" (Lund, Halmstad, Malmö, Kungälf). Tillverkningen i Malung av relativt billiga, icke arbets-handskar har ej upptagits förrän på senare år, omkring 1933, och måste ses mot bakgrunden av en tillbakagång av pälstillverkningen i denna trakt. Det är tydligt, att denna nyupptagna produktion av handskar har mött utbudet av importerade handskar, vilket emellertid sedan länge varit proportionsvis konstant. Den ökade konsumtionen av handskar synes därför till väsentlig del ha kommit produktionen inom landet till godo. Därvidlag kan man icke med säkerhet avgöra, huru stor del som fallit på höga kvaliteter respektive på sådana, vilka framställas i Malung, men såsom i bevillningsutskottets betänkande framhållits, vill det dock synas, som om den ökade efterfrågan i betydande grad har inriktats på dyrbarare och mer modebetonade handskar. Det framgår således av vad som ovan anförts, att handskindustrien i Malung i relativt ringa utsträckning influerats av det utbud, som här rör från import.

Totala utbudet av här ifrågavarande handskar uppgick 1930 till ungefär 4,3 mil. kronor, varav importen utgjorde 3 milj. kr.; 1938 voro dessa siffror 8,3 respektive 3 milj. kr. Sistnämnda år bjöd importen den skarpaste konkurrensen, i det den från 1937 till 1938 höjdes från 2 till 3 milj. kronor. Importförhållandena ha numera förändrats, sedan Tjeckoslovakiet, varifrån huvuddelen av importen kommit, införlivats i

tyska riket. När förhållandena stabiliserats, kan man dock förmodligen vänta, icke minst till följd av riksområdets behov av valutor, att den tillfälligtvis försvagade konkurrensen ånyo skall framträda.

Det framhålles ganska allmänt, att en av orsakerna till att Malungsindustrien trots det billiga priset på importerade handskar i så stor utsträckning får order är, att den kan leverera snabbt och tillfredsställa servicekrav. Leveranserna från utlandet draga mycket ut på tiden, och det är därför svårt för grossister och detaljister att ha fullständiga lager. Man vill i Malung göra gällande, att handskindustrien därstädes i framtiden endast kommer att få betydelse i den mån den kan tjäna såsom kompletteringsleverantör.

I några fall kan man konstatera, att handskimporten haft direkt inflytande på tillverkningen i Malung. Två fabriker, vilka ägas av en grosshandlare i skinnvaror i Stockholm, ha sedan ett halvår tillbaka inskränkt driften till en obetydlighet, enligt trovärdiga uppgifter beroende på att ägaren övergått till att göra affärer i billiga importerade handskar. En viss avsättning, som förut skett till K.F. och Epa-företagen, synes även på allra senaste tiden ha överflyttats på utländska leverantörer. Om man undantager ovannämnda fall, synes några onormala inskränkningar i driften hos företagen i allmänhet icke ha vidtagits, ehuru väl enligt mångas mening försämrade avsättningsmöjligheter i förening med en viss rationalisering kunde ha givit anledning därtill.

Malungsindustrien synes icke arbeta under några större kreditsvårigheter. Befolkningen är mycket välbärgad, fastighetskredit förekommer enligt uppgift från bankmannahåll i mycket ringa utsträckning. Största problemet erbjuder finansieringen av lagerproduktionen under de 8 av årets månader, som icke utgöra säsong. Bankerna äro emellertid väl representerade i orten: Göteborgsbanken, Kopparbergsbanken, Handelsbanken, och tillfredsställa väl kreditbehoven.

Avsättningen sker i allt större utsträckning med elimi-

nering av grossisterna direkt till detaljisten. I samma mån öka dock svårigheterna att få kunderna att betala. För att undvika detta ha försök gjorts av Skinnfabrikantföreningen att förenhetliga försäljningsvillkoren och att fastställa en bestämd kredittid. Detta har dock ännu ej lyckats, då alla ej visat sig villiga att gå med på ett avtal, mest beroende på att ett antal mindre företag ej äro anslutna till föreningen och ej skulle kunna tvingas att följa bestämmelserna.

I enlighet med den ganska självklara uppfattningen, att skinnindustrien är Malungsortens förnämsta inkomstkälla, har Skinnfabrikantföreningen gått i författning om att inrätta en yrkesskola i Malung för utbildande av skinnindustriarbetare. Man begärde därvid kommunens medverkan och anhöll om ett anslag på 1.300 kronor, vilken anhållan dock avslogs. Projektet hade upptagits av Skinnfabrikantföreningen i samarbete med hantverksorganisationerna på orten. Man ville genom kommunen gå vidare till Skolöverstyrelsen för ytterligare hjälp både i ekonomiskt hänseende och med avseende å undervisningen. Verksamheten avsågs till en början ske i mycket begränsad omfattning och utan större pretentioner för att konstatera, hur försöket skulle utfalla. Det relativt blygsamma begärda penningbeloppet beviljades icke av kommunalfullmäktige, sedan saken gjorts till en politisk fråga. Arbetarrepresentanterna menade, att fabrikanterna skulle sko sig på det allmännas bekostnad genom att slippa yrkesundervisningen i fabrikanterna. Fabrikanternas syn på saken, som givetvis i det här fallet är den mest vidsynta, är dels att en yrkesskola meddelar mycket, som lärlingsutbildningen i fabrikslokalerna icke kan ge, dels att återväxten inom yrket måste tryggas, därför att skinnförädlingen är bygdens levebröd och att därvid numera allt större krav på yrkesskicklighet måste ställas, då möjligheterna för skinnindustriens bestånd till väsentlig del i framtiden måste bygga på produkternas kvalitet. Initiativet är emellertid mycket intressant att konstatera, så mycket mera som det på sina håll inom den mindre industrien vill göras gällande, att yrkesun-

1
ch

pas

id

11

dervisningen för dess del bäst sker i fabrikslokalerna och att verkstadsskolorna skulle ha en mycket begränsad uppgift att fylla.⁺)

⁺) I detta sammanhang kan omnämnas den under krisåren planerade yrkesskolan för skinnarbetare, vilken skulle upprättas i Mölndal. Mycket omfattande anstalter för dess igångsättande vidtogos, bl.a. inköptes maskiner till betydande belopp. Nyligen har någon, som haft med denna skola att göra, begärt statslån för att sätta upp en fabrik i skinnvarubranschen. Man misstänker, att han avsett att till billigt pris komma över den oanvända maskinparken. Icke utan skäl skulle man under nuvarande förhållanden anse en statlig medverkan i detta fall såsom mycket betänklig, även om enligt uppgift (direktör Jonsson i Jonssons fabriker) maskinerna ej lämpa sig för den tillverkning, som bedrivs i hans fabriker och i Malungstrakten i allmänhet.

l
ch

ras

id

n

Bil. 1.

Uppgift angående antalet inom handsktillverkningen i Malung
sysselsatta arbetare, december 1938.

Hos 29 företag, anslutna till föreningen, samt ytterligare 2 företag finnes följande antal

manliga handskarbetare å fabriker	93
" " i hemman	314
kvinnliga " å fabriker	76
" " i hemmen	<u>446</u>
<u>Summa:</u>	<u>929 arbetare.</u>

Dessutom finnes i orten ytterligare omkring 9 firmor inom skinnvarutillverkningen, som även bedriva handsktillverkning. Det har icke varit möjligt införskaffa uppgifter på huru stort antal arbetare hos dem ha sysselsättning inom ifrågavarande bransch, men antalet är icke synnerligen stort. Hela antalet arbetare överstiger säkerligen icke 1000.

Jämförelse mellan tillverkningskostnaden för tvenne handskar av
Malungstillverkning och tvenne importerade tjeckiska handskars
pris i Malung.

A. Herrhandskar, handlaskade, ofodrade, med en tryckknapp.

Tillverkningskostnad för Malungshandsken per 1 duss. par:	Pris i Malung per 1 duss. par av tjeck- isk tillverkning:
---	---

Skinn, 30 fot ² à 0:91 kr.	kr. 27:30		
Tillskärning, blockarbete	" 2:94		
Sylön, hemarbete	" 20:03		
Trådersättning	" 0:60		
Numrering	" 0:10		
	<u>kr. 51:57</u>	Pris	Kr. 40:32

Administrations- och handelsomkostn., 15 %	" 7:74	Tull	" 6:75
Vinst 5 %	" 2:58	Frakt	" 0:50
Summa:	<u>Kr. 61:89</u>	Summa:	<u>Kr. 47:57</u>

B. Damhandskar, handlaskade, stickfodrade, pådrags.

Skinn, 30 fot ² à 0:91 kr.	Kr. 27:30		
Skinnfoder, ylle	" 5:--		
Tillskärning	" 2:94		
Sylön, hemarbete	" 20:37		
Trådersättning	" 0:60		
	<u>Kr. 56:21</u>	Pris	Kr. 36:96

Administrations- och handelsomkostn., 15 %	" 8:43	Tull	" 6:80
Vinst 5 %	" 2:81	Frakt	" 0:50
Summa:	<u>Kr. 67:45</u>	Summa:	<u>Kr. 44:26</u>

Förteckningöver firmor inom skinnvarubranschen i Malung.Tillhörande Malungs Skinnvarufabrikantförening:

H.J. Eriksson & Co.	Malung	
Ö.J. Jonsson	"	
Bröderna Erikssons Skinnskrädderi	"	
A.-B. S.P. Persson	"	
Jonsson, Hallsjö & Co.	"	
Öje Hantverkareförening m.b.p.a.	Öje Kapell	
H.P. Erikssons Skinnvaru A.B.	Malung	
Henrik Jonsson & Co. Skinnindustri A.B.	"	
Utsjö Skinnvarubolag	"	
Bäcke Nils & Erik Erikssons Eftr.	"	ras
Robert Matsson	"	
C.O. Eriksson	"	
T.P. Mattsson	"	
S.E. Jonsson	"	
Lars Lissman	"	
Albackens Vitgarveri	Malungsfors	nd
Skinnbeklädnadsbolaget Bröderna Eriksson	Malung	
Mats Larsson Eftr.	"	
Skinnyvarumagasinet, A. Olin	"	
K.J. Persson	"	
Maria Brolin	"	
Bröderna Hansson	"	
B.G. Mattsson	"	
Ö. Ernst Larsson	"	
Olsson & Jonsson	"	
N.V. Nilsson	"	en
Sigurd Gyhlin	"	
G.E. Persson	"	
Jonssons Fabriker	"	

Övriga:

N.E. Andersson	Malung	
B.O. Bengtsson	"	
Erik Bergman	"	
Leander Larsson & Co.	"	
Emil Larsson	"	
Malungs Tröj- och Handskfabrik	"	
Bröderna Mattssons Skinnskrädderi	"	
Magnil N. Perssons Eftr.	"	
Skinnbeklädnadsbolaget Wargen	"	
L.M. Matsson	"	
Skinnarnas Andelsförening	"	

Bilaga IV.

Statliga lånefonder m.m.

av betydelse ur småindustriell synpunkt.

De statliga utlåningsfonder, som kunna avse att tillfredsställa lånebehoven inom småindustri och hantverk, äro följande: industri- och manufakturförlagslånefonderna, hantverkslånefonden, lånefonden för ackordslån och förlagslån åt hantverkare, hemslöjdslånefonden samt dessutom anslagen till lån och subventioner för främjande av enskild företagsamhet.

Industrilånefonden leder sitt ursprung från den genom beslut av 1902 års riksdag inrättade torvindustrilånefonden, som enligt beslut vid 1927 års riksdag därefter skulle benämnas industrilånefonden.

Lån från industrilånefonden utlämnas:

1. till industriella anläggningar, som avse tillgodogörande av landets torvtillgångar för tillverkning av torvbränsle eller torvströ;
2. till andra industriella anläggningar än de under 1. angivna, varvid sådana tillverkningar, som ha betydelse för lantbruket, särskilt böra vinna beaktande.

Det är givetvis industrilånen, som i detta sammanhang ha största intresset. Vid behandlingen av låneärenden av denna kategori tillämpas i huvudsak följande principer.

Fabriker, vilka på grund av alltför höga tillverkningskostnader eller andra orsaker icke varit eller kunna förväntas genom modernisering bli räntabla affärer, anses ej böra tilldelas lån av statsmedel. I regel beviljas ej heller lån åt nybildade företag. Företräde lämnas åt sådana sökande, som avse att genom nyanläggning eller inköp av maskiner och inventarier utvidga sin rörelse, framför sökande, som endast avse att erhålla för befintlig rörelses bedrivande nödigt kapital till låg ränta. Lån beviljas i främsta rummet åt företag, som ämna förädla inhemska råvara eller eljest igångsätta för landet nya tillverkningar, för vilkas be-

drivande särskilda förutsättningar synas föreligga. - Lånetiden är 10 år, och lånen löpa med 4 % ränta. Samma bestämmelser gälla för torvlånen. Sedan lån innehafts under två år från första lyftningsdagen - hela lånet behöver icke lyftas på en gång - skall det under därpå följande högst åtta år återbetalas med lika kapitalbelopp årligen. Det står dock låntagaren fritt att före lånetidens utgång på en gång inbetala hela lånet. Fondens kapitaltillgångar uppgå f.n. till 4.605.000 kr., varav endast 1.150.000 äro utlånade.

Manufakturförlagslånefonden kan ledas tillbaka till den 1756 grundlagda manufakturdiskontfonden och har således mycket gamla anor. Den var ett led i den tidens "manufaktur"-understödjande politik och kom sedermera - på 1800-talet - att avse lån för anläggningar av "nya, i riket förut okända uppfinningar och inrättningar i fabriks- och slöjdväg". Numera är stadgat, att manufakturförlagslån må utlämnas till fabriksanläggningar. Av ålder ha från erhållande av dylika lån undantagits anläggningar hörande till jordbrukets binärningar samt till bergshanteringen, såsom masugnar, stålverk och valsverk.

De grundsatser, som tillämpas vid fördelningen bland de lånesökande av tillgängliga lånemedel, liksom även lånevillkoren, äro desamma som de vilka gälla för industrilånen. Fondens kapitaltillgångar uppgå till 3.200.000 kr., varav endast 1.200.000 äro utlånade.

Hantverkslånefonden tillkom genom beslut av 1910 års riksdag. Den avser främjande av hantverk och därmed jämförlig industri genom bisträckande av lån till hantverkare och mindre industriidkare för anskaffande av arbetsmaskiner, motorer och andra dyrbarare redskap. Ansökning om lån skall med angivande av lånebeloppet ställas till Kommerskollegium och vara åtföljd av uppgift om de maskiner och redskap, som sökanden avser att med hjälp av det sökta lånet återbetala samt i det fall, att de redan äro anskaffade, bestyrkt uppgift om tiden för anskaffandet. Därjämte böra till ansökningen fogas vissa uppgifter i enlighet med särskilt frågeformulär, som tillhandahålles av kollegium. Lånebeloppet i varje särskilt fall fastställles av Kommerskollegium; lån skall dock

för en och samma låntagare utgöra minst 300 kr. och högst 10.000 kr. samt får under inga förhållanden uppgå till mer än 9/10 av värdet på de föremål, för vilkas betalande lånet sökes. Beviljat belopp utlämnas mot två personers borgen, vederbörligen godkänd. Amortering av lånet skall verkställas från och med andra året efter utbetalandet med 1/5 årligen, så att lånet efter 6 år är till fullo återbetalt. Räntan är 4 %. Fonden är sammanslagen med Lånefonden för ackordslån och förlagslån åt hantverkare, och de medel, som från dessa två fonder sammanlagt stå till disposition, utgöra 1.650.000 kr. Därav äro f.n. knappt en miljon kronor utlånade.

Lånefonden för ackordslån och förlagslån åt hantverkare upprättades år 1933, och syftet var att genom lån bistå hantverkare och mindre industriidkare, vilka på grund av den rådande krisen inom näringslivet kommit i ekonomiska svårigheter och voro i trängande behov av ekonomiskt bistånd. Lån ur fonden kunde därför icke beviljas för att avhjälpa ekonomiska svårigheter, som föranletts av andra svårigheter än den dåvarande depressionen. För rationalisering eller utvidgning av rörelsen voro lånen icke avsedda. Efter beslut 1936 har emellertid denna fond uppgått i hantverkarslånefonden.

Hemslöjdslånefonden leder sitt ursprung från den genom beslut av 1919 års riksdag inrättade linberedningsfonden. Enligt beslut av 1928 års riksdag skulle statslån från hemslöjdslånefonden, som den därefter kallades, tilldelas hushållningssällskap för utlämnande icke blott av lån för anläggande av mindre linberedningsanstalter utan dessutom förlagslån, avsedda för anskaffande av för textil tillverkning avsett svenskt material, företrädesvis lin och ull. Lånebeloppen äro maximerade, för linberedningslån till 25.000 och för hemslöjdslån till 10.000 kr. Fondmedlen uppgå för närvarande till 112.000 kr., varav ungefär 2/5 äro utlånade.

Lån och subventioner för främjande av enskild företagsamhet. 1933 års riksdag anslog 10 miljoner kronor till lån för främjande av enskild företagsamhet och uppmuntran av industriell verksamhet samt 3,5 miljoner kronor såsom subventioner för samma ändamål.

I de direktiv, som av riksdagen lämnades för ifrågavarande

stödverksamhet, framhölls angelägenheten av att endast sådana företag komme i åtnjutande av stöd, vilka på grund av konjunkturerna tvingats eller, såvitt kunde bedömas, inom en icke avlägsen framtid bleve tvungna, därest hjälp i någon form icke erhöles, att nedlägga sin verksamhet. Vidare framhölls såsom en förutsättning, för åtnjutande av lån, att företagen icke på annan väg kunde erhålla hjälp till sin verksamhet. Ytterligare betonades slutligen, att företagen borde ha verklig betydelse ur arbetslöshetssynpunkt.

I proposition till 1934 års riksdag begärdes ett nytt anslag av 5 miljoner kronor att användas till lån. I sammanhang därmed framhölls, att subventioner förekommit i så liten utsträckning, att något nytt anslag icke behövdes, vadan hinder icke borde möta att från subventionsanslaget lämna bidrag i form av lån. Vidare anfördes i propositionen, att de av 1933 års riksdag lämnade direktiven av Kungl. Maj:t tolkats så, att stöd finge beredas endast åt redan existerande företag i och för uppehållande av deras drift i förutvarande omfattning. Enär med denna tolkning stöd icke kunnat lämnas varken för utvidgning av eller startande av nytt företag - icke ens när det gällde en fullkomligt ny produktionsgren - begärde Kungl. Maj:t direktivens uppmjukande på denna punkt. - Riksdagen biföll i sina nya direktiv de i propositionen uttalade önskemålen rörande subventionsanslagets användande och direktiven. Det begärda beloppet nedsattes emellertid till 3 miljoner, därav högst 500.000 kronor på anförda skäl finge tagas i anspråk för understöd till utvidgningar eller startande av nya företag.

För budgetåret 1935/36 begärde Kungl. Maj:t inga anslag till lån eller subventioner; däremot begärdes utsträckning av medgivandet att disponera medel för understödande av utvidgning eller startande av företag. I detta avseende anfördes: "Den under år 1934 fortgående konjunkturförbättringen har medfört en väsentlig förändring i låneklimatelet. Allt färre lånesökande företag äro sådana, som av konjunkturerna tvingats eller befaras bliva tvingade att nedlägga eller avsevärt inskränka sin verksamhet. I stället framträda påfallande två andra grupper av hjälpsökande. Den ena gruppen omfattar regressiva eller nedlagda företag, vilkas svårigheter

l
och

ras

ad

en

väsentligen bero på andra omständigheter än konjunkturerna, i allmänhet antingen brister i ledningen eller strukturella förändringar av marknadsförhållandena. Till den andra gruppen höra progressiva företag, som anse sig icke kunna med egna medel eller till buds stående bankkredit tillräckligt effektivt utnyttja konjunkturförbättringen, samt vidare uppfinnare och andra grundare av nya företag. Givet är att starka skäl ur arbetslöshetssynpunkt tala för att möjlighet beredes att, där så befinnes lämpligt, från statens sida lämna stöd till livskraftiga företag, hänförliga till nyssnämnda andra grupp. Det kan härvid erinras om de pågående utredningarna i syfte att inom de av depressionen svårast drabbade landsdelarna bereda nya sysselsättningsmöjligheter åt befolkningen. Åtgärder av innebörd att i dylika landsdelar skapa nya anläggningar kunna förutses i jämförelsevis stor utsträckning påkalla ekonomisk hjälp från statens sida. Uppenbarligen är det under dessa omständigheter av vikt, att Kungl. Maj:t disponerar medel för att kunna lämna erforderligt bistånd. Självfallet bör dock tillses, att sådana företag icke startas, som kunna befaras konkurrera ut eller medföra menliga verkningar för redan bestående företag."

Kungl. Maj:t begärde, att detta medgivande skulle omfatta högst 2,5 miljoner kronor. Riksdagen, som godkände Kungl. Maj:ts motivering, nedsatte dock summan till 1,5 miljoner kronor och uttalade, att "statens bistånd i förevarande hänseende måste lämnas under sådana former, att statsmakterna varken formellt eller reellt bliva bundna för ytterligare stödåtgärder gentemot de företag, som bispringas." Anslag ha sedermera i beredskapsstaten årligen beviljats för dessa ändamål, 1939 med 5.000.000.

6.

Ytterligare anslag för befrämjande av yrkesundervisning, hantverk, småindustri och hemslöjd voro under år 1939 följande:

Anslag till yrkesundervisningen. Reservationsanslag:
i runt tal 5.800.000 kr.

Hantverksinstitutet: Ytterligare 1.000.000 kr. för
uppförande av byggnader, utrustning och driftskost-
nader 310.000 kr.

För befrämjande av praktisk lärlingsutbildning hos hant-
verksmästare disponerar Kommerskollegium årligen
ett anslag, Reservationsanslag 1939: 40.000 kr.

Anslag för befrämjande av hemslöjden. (Hemslöjdsföreningarna)
Reservationsanslag: 51.500 kr.

Rese- och exportstipendier (Utdelas av Kommerskollegium)
Reservationsanslag: 50.000 kr.

Anslag för befrämjande av hemslöjden inom Bohuslän.
Reservationsanslag: 30.000 kr.

Bidrag till Svenska slöjdföreningen: 10.000 kr.

Anslag till upplysnings- och organisationsverksamhet
ifråga om hantverk och småindustri.
Reservationsanslag: 50.000 kr.

Stockholm den 1 september 1939

Bilaga V.

11
och

Företagarföreningar.

Småindustriens aktuella problem äro icke blott de, som betingade av företagsamhetens struktur gälla vidareutvecklingen av redan existerande industri. Nuvarande frågor av intresse på detta område hänga tillika samman med försöken att inom vissa arbetslöshetsdistrikt med hänsyn till företagsformens stabiliserande inflytande på näringslivet i allmänhet befördra framväxandet av en livskraftig mindre industri. Denna uppgift har i ett flertal län anförtrotts för ändamålet bildade företagarföreningar eller småindustrikommittèer. Det kan därför anses motiverat, att något utförligare redogöra för dessa institutioners organisation och arbetssätt. I detta syfte lämnas här en översikt över två, var och en i sitt slag representativa sammanslutningars, Småindustrikommittèns i Gävleborgs län och Västernorrlands läns Företagarförenings, verksamhet.

ras

ad

l

11

Småindustrikommittèn i Gävleborgs län.

På initiativ av landshövding Sven Lübeck bildades år 1938 "Kommittèn för småföretag i Gävleborgs län", vilken består av representanter för länsstyrelsen, länets hantverksförbund, hushållningssällskap och hemslöjdsförbund, handelskammaren i Gävle samt landstingets verkstadsskolor. Kommittèn har som sin verkställande representant anställt en konsulent, "vilken vid handläggningen av olika frågor rådgör med fackmän utom och inom kommittèn". Befattningen innehas f.n. av en man med handelshögskoleutbildning, konsulent Hans Grundström D.H.S.

"Konsulenten åligger att upprätta förteckning över inom länet tillverkade artiklar inom berörda områden samt över nya artiklar, som komma till konsulentens kännedom, till upplysning och vägledning för existerande småföretag, respektive personer, intresserade av att i hemmet eller på annat sätt upptaga tillverkning av lämpliga produkter; att granska och utreda nya uppslag från småföretagare, hemslöjdare, fiskare m.fl., varvid konsulenten i lämplig omfattning bör samråda med på området sakkunniga. Vidare skall konsulenten

lämna intresserade småföretagare anvisningar och råd rörande sökande av lån från staten eller annan långgivare - ofta den mest vanskliga uppgiften - och söka skapa kontakt mellan länets småföretagare och befintliga eller blivande företag och organisationer på handels och distributionens område.

ll

och

Kommitténs verksamhet finansieras genom bidrag från staten och länets hushållningssällskap samt i starten även genom bidrag från tillgängliga enskilda fondmedel".

Orsakerna till kommitténs bildande har varit önskvärdheten att genom främjande av i mindre skala bedriven produktion söka motverka tendenserna till minskade försörjningsmöjligheter inom den större industrien, särskilt träindustrien, och jämsides därmed strävanden att differentiera näringslivet inom distrikt med ensidigt utvecklad industriell verksamhet.

ras

"För att i ökad grad söka klargöra, vilka näringsgrenar, som i olika trakter av framför allt länets landsbygd äro av betydelse vid sidan av jord- och skogsbruket och den större industrien, har en inventering inom de viktigaste av länets kommuner ägt rum beträffande nuvarande inkomstkällor och sysselsättningsmöjligheter av nämnda slag. Inventeringen har avsett dels att utröna förekomsten av mindre industrier och hantverksföretag, dels också att undersöka den roll de s.k. jordbrukets binärningar jämte hemslöjd och hemindustri spela för den enskildes och bygdens försörjning. Ett utförligt material finnes numera också samlat och registrerat, bl.a. med hänsyn till vilka företag inom hantverk och småindustri, som syssla med nyproduktion av varor på olika områden".

ad

l

"11

Ur H. Grundströms redogörelse för utredningens ändamål och resultat, vilken varit införd i Tidskrift för Hushållningssällskapet och Skogsvårdsstyrelsen i Gävleborgs län och vilken här bifogas, citeras följande:

"Det är emellertid inte bara dessa välkända binärningar - jordbrukets - som kräva uppmärksamhet, utan framför allt bör man ha ögonen öppna för alla de nya produktionsmöjligheter, som undan för undan komma fram, särskilt på småindustriens område och även på hemslöjdens. Det är av största vikt, att privata initiativ till ny företagsamhet i möjligaste mån underlättas. Att denna småföretagsamhet ej alltid lämpar sig som komplement till säsongarbetet, är ej avgörande. Det väsentliga i denna fråga är att underlätta företagsamheten på landsbygden. Den som har planer på att sätta i gång med någonting på egen hand bör kunna få stöd och upplysningar i olika avseenden. Det kan vara ett behov att komma i kontakt med lämplig distributör för någon viss produkt eller få kännedom om vilka lånemöjligheter och villkor härför, som finnas för bedrivande av hantverk och småindustri genom statliga fonder etc. Blivande småföretagare kunna önska få kontakt med tekniskt sakkunniga, för att få sina uppslag prövade ifråga om tekniskt utförande, eller med företagare inom affärslivet, som kunna avgöra möjligheterna till avsättning m.m."

Utöver vad som framgår av sistnämnda artikel och ovan citerade uttalanden, vilka även äro Grundströms, torde endast sammanfattningsvis behöva påpekas, att konsulentens verksamhet huvudsakligen utgöres av kommersiell rådgivning samt i mindre utsträckning förmedling av köp. Kommittén tjänstgör genom konsulenten som utredande och rådgivande instans vid förmedling av lån till småföretagare ur de fonder, som förvaltas av Kommerkollegium.

Skall något praktiskt göras för stödjande av den differentierade småindustriella företagsamheten inom landet, torde det initiativ, som tagits i Gävleborgs län, kunna visa vägen. Problemen äro sådana, att de bäst lösas regionalt. Det finns inga för det fiktiva begreppet småindustri gemensamma intressen av den art, att de kunna tillvaratagas interregionalt, på den grund att näringslivets struktur och befolkningens förutsättningar äro så väsentligt olika i skilda delar av landet; inom här ifrågakommande verksamhetsformer gör sig även en betydande lokalpatriotism gällande, vilken icke minst yttrar sig i en mycket stark misstänksamhet mot utifrån kommande "organisations"- och "utrednings"-strävanden. Dessa förhållanden kunna bättre beaktas och svårigheterna lättare övervinnas, om aktioner för stödjande och befrämjande av ifrågavarande delar av näringslivet utgå lokalt eller regionalt. För en sådan lösning talar även det förhållandet, att inom "småindustrien" några fack- eller branschintressen, för vilka en centralorganisation utgör någon naturlig sammanslutning, ej existera. Man kan inte tala om branscher, när det gäller småindustri. Dess existens bestämmes av att den arbetar under former, som ej kunna inordnas under gemensamma avtal och normer. Det finns mycket få tillverkningsgrenar av småindustriell karaktär, där exempelvis kartellbildning skulle kunna genomföras. Även om samma sak tillverkas av många olika fabriker, har var och en sina speciella typer av denna sak eller sin speciella tillverkningssteknik.

Sammansättningen av den kommittè, som f.n. arbetar i Gävleborgs län, är mycket tillfredsställande. Däri inrymmes

ll
och

ras

nd

l

en

förutom ombud för officiella samhälls- och näringsinstitutioner även representanter för de verksamhetsgrenar, varur i de flesta fall småindustrien utvecklats sig, hemslöjden och hantverket. Önskvärt vore givetvis, att även representanter för både små och stora industrier funnes.

ll
och

Överhuvud taget torde emellertid detta betraktelsesätt vara riktigt: Småindustriens problem äro huvudsakligen lokala-regionala. Småindustrien hänger intimt samman med och kan icke skiljas från hemslöjd och hantverk samt större industri.

Västernorrlands läns företagarförening.

ras

Västernorrlands läns företagarförening har bildats på initiativ av Västernorrlandsutredningen. Till medlemmar av föreningen kunna antagas för föreningens syfte, som är skapande av ökad företagsamhet på småindustriens och andra näringslivets områden, intresserade enskilda personer, bolag, föreningar och stiftelser inom länet liksom länets landsting, hushållningssällskap, kommuner och andra samfälligheter. Av styrelsens fem ledamöter utses en av länsstyrelsen i länet, en av länets landsting och en av länets hushållningssällskaps förvaltningsutskott samt två genom val på ordinarie föreningssammanträde.

nd

Företagarföreningen i Västernorrland har tillkommit i den direkta avsikten att befordra möjligheterna för ny småindustri att växa fram. Dess arbete skiljer sig därför rätt väsentligt från kommitténs i Gävleborgs län, vilken i första hand verkar för utvecklandet av redan existerande företagsamhet av detta slag. Västernorrlandsföreningens verksamhet är överhuvudtaget av mer aktiv art än Gävleborgskommitténs. Detta orsakas givetvis av att behovet av direkta åtgärder varit större i Västernorrland, men kommittén i Gävle förefaller även avsiktligt ha gått försiktigare fram för att pröva metoderna innan ingripanden skett. Den har därför ej heller lagt särskilt stor vikt vid att få lånemedel till sitt förfogande. Västernorrlandsföreningen bedriver däremot både teknisk planering och låneverksamhet för upptagande

l
en

av ny produktion. Pengar har staten och de större industrierna ställt till disposition. Belysande för föreningens arbete är ett utdrag ur en redogörelse för konsulentverksamheten:

ll
och

"Konsulentens verksamhet har under det gångna året varit inriktad på att genom propaganda främja planmässigt ökad företagsamhet inom länet av lönande småindustrier och företag tillhörande jordbrukets binärningar och att lämna råd och upplysningar rörande planering och finansiering av dylika företag. Vidare har konsulenten biträtt sökande med upprättande av ansökningar om lån från föreningen och statliga myndigheter. Upplysningsverksamhet rörande småindustriens tillverkning, försäljning, inköp och marknadsundersökning har utövats och denna verksamhet har visat sig vara värdefull och av stor betydelse för småföretagarna, som i allmänhet icke ha möjligheter att i tillfredsställande omfattning utföra dessa undersökningar. I många fall har det visat sig, att småföretagarna ha otillfredsställande insikter i bokföring och självkostnadskalkulation. En av konsulentverksamhetens huvuduppgifter har därför varit att i största möjliga omfattning lämna upplysningar och vägledning för dessa, för företagets utveckling så väsentliga frågor".

ras
nd

Föreningens konsulent är ingenjör F. Kinberg som genom sin utbildning kommit att lägga huvudvikten vid den tekniska upplysningsverksamheten. På grund av stor erfarenhet som praktisk företagare är han dessutom väl skickad att komplettera detta arbete med rent kommersiell rådgivning. Det är av synnerligen stor betydelse, då det tekniska instruktionsarbetet lätt kan komma att hänga i luften om det icke sammankopplas med finansierings- och kalkylfrågorna. Det är även många gånger nödvändigt att ordna försäljningen av den tillverkade varan, i varje fall om det gäller alldeles ny tillverkning. Kommersiell informationsverksamhet och försäljningsarbete kan möjligen bedrivas utan samtidig teknisk planering men aldrig tvärtom. I ovan citerade konsulentrapport säges vidare följande:

l
en

"Upplysning rörande småindustriens rätta anpassning efter tidens krav med hänsyn till arbetsmetoderna och ifråga om själva arbetsprodukten har även visat sig vara av gagn. Vidare bedrivs propaganda för specialisering och koncentration av småindustrien och hantverket, dels för att åstadkomma samlad erfarenhet och kunskap inom respektive fack, dels ock för att underlätta och förbilliga anskaffande av råvaror samt produkternas avsättning.

På grund av att småföretagare i allmänhet ej ha råd att arbeta på lager eller att lämna långfristiga krediter eller underhålla egna försäljningsagenter är konsulentverksamheten inriktad på att försöka planera företagen så att minsta möjliga rörelsekapital bindes härför. I

ovanberörda avseenden har föreningen erhållit ett gott stöd i Kooperativa Förbundet, som utlämnat råmaterial till småföretagare, vilka sedan erhållit likvid för utfört arbete i den omfattning successiva leveranser verkstälts. I andra fall åter har order kunnat anskaffas till småföretagare genom att konsumenten förbundet sig att utöva speciell kontroll på ifrågavarande företag under den tid viss order bearbetats, så att av beställaren lämnade förskott kommit till användning för avsett ändamål".

ll
och

Beträffande föreningens stadgar och en del detaljer rörande dess verksamhet hänvisas till Västernorrlandsutredningens betänkande (S.O.U. 1939:51) sid. 89.

Företagarföreningar av i huvudsak samma uppbyggnad som den i Västernorrlands län finnes för närvarande dessutom i Västerbotten, Norrbotten, Jämtland och Bohuslän. Därjämte överväger man bildandet av liknande organisationer i Blekinge och Värmland. Gävleborgskommittén kommer antagligen att ombildas till ekonomisk förening av samma typ. Huvudintresset knyter sig givetvis till dessa föreningars verksamhet inom de s.k. arbetslöshetsöarna. Det är emellertid tydligt, att den verksamhet de bedriva och kunna bedriva sträcker sig långt utöver de gränser, som dragas av den indirekta arbetslöshetshjälpen. Detta framgår med önskvärd tydlighet av den refererade konsulentrapporten. De uppräknade arbetsuppgifterna äro dessutom icke speciellt hänförliga till de län där dessa företagarföreningar finnas. De äro föranledda av för småindustri och hantverk allmänna och gemensamma problem. Det kan därför mycket starkt ifrågasättas, om icke initiativ borde tagas för bildande av dylika företagarorganisationer inom samtliga län. En omgestaltning av den statliga låneverksamheten som lämnade större utrymme åt lokala synpunkter och intressen, skulle dessutom förutsätta lokala organisationer av här diskuterad karaktär, åt vilka utlåningen helt eller delvis anförtroddes. Det kan därvid icke nog kraftigt understrykas att en samordning av teknisk planering, ekonomisk hjälp och kommersiell rådgivning är nödvändig. Som mönster torde i detta fall den verksamhet vara att rekommendera som företagarföreningen i Västernorrland och dess konsulent bedriver.

ras

nd

i

in

Då det förmodligen erbjuder svårigheter att i ett flertal fall finna konsulenter, lämpliga och utbildade för så omfattande och mångsidig verksamhet som det här är fråga om, kan det i viss utsträckning bli ofrånkomligt att dela verksamheten, den ingenjörstekniska och den ekonomiska, på två händer.

Då de båda riksorganisationerna inom småindustri och hantverk, Hantverksorganisationen och Riksorganisationen, Småindustriens Centralförbund äro lokalt representerade, men icke genom denna representation självständigt bedriver någon verksamhet av här diskuterat slag; är med stor sannolikhet deras medverkan till bildande av länsföreningar att räkna med. Så har ju även skett, om än icke på alla håll officiellt, inom företagarföreningarna i Norrland. Småindustriens Centralförbund har tidigare sökt statsbidrag för egen lokal konsulentverksamhet, men fått avslag. Förbundet bedriver sedan några år central, både teknisk och kommersiell rådgivning. Hantverksorganisationen har under hösten 1939 gått i författning om att med hjälp av statsmedel upprätta en centralt bedriven huvudsakligen teknisk informationsverksamhet på området. Det senare initiativet diskuteras på annat ställe i denna utredning. Till båda initiativen är att foga den anmärkningen, att det icke kan anses lyckligt att någon enskild sammanslutning erhåller monopol på den verksamhet som härvidlag ifrågasättes.